

TÜRK YARGI TEŞKİLATINDA CEZA SORUŞTIRMALARI VE KOVUŞTIRMALARINDA HEDEF SÜRE UYGULAMASI: ADİL YARGILANMA HAKKININ İHLALİ Mİ?*

*Target Time Application in Criminal Investigations and Prosecutions in
the Turkish Judiciary: Is It a Violation of the Right to a Fair Trial?*

Dr. Öğr. Üyesi Sercan TOKDEMİR**

ÖZET

Ülkemizde makul sürede yargılanma hakkı ihlallerinin ulaştığı yüksek rakamlar, hedef süre uygulaması gibi yöntemlere başvurmayı zorunlu hâle getirmiştir. Bundan hareketle Adalet Bakanlığı tarafından “Soruşturma, Kovuşturma veya Yargılama Hedef Sürelerinin Belirlenmesi ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik” çıkarılmıştır. Hâkimler Savcılar Kanunu’nun 28’inci maddesinin yedinci fıkrasında hedef sürelerin Hâkimler Savcılar Yüksek Kurulunun görüşü alınarak Adalet Bakanlığı tarafından belirleneceği ifade edilmiştir. Anayasa Mahkemesi, mezkûr Kanun’un 28’inci maddesinin yedinci fıkrasının iptali talebiyle önüne gelen başvuruda oy çokluğuyla hükmün Anayasa’ya aykırı olmadığına karar vermiştir.

* Bu çalışma, 22/5/2025-24/5/2025 tarihleri arasında gerçekleştirilen “Hukukun Güncel Meseleleri Erzincan Sempozyumu II Türk Hukukunda Muhakeme Usulleri” isimli sempozyumda sunulan “Türk Yargı Teşkilatında Ceza Soruşturmaları ve Kovuşturmalarında Hedef Süre Uygulaması: Adil Yargılanma Hakkının İhlali Mi?” başlıklı özet bildirinin genişletilmiş, gözden geçirilmiş ve güncelleştirilmiş hâlidir.

** Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Ana Bilim Dalı, sercan.tokdemir@gop.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9749-688X

“Türkiye Yüzyılı, Adaletin Yüzyılı” başlıklı Yargı Reformu Stratejisi Belgesi’nde (2025-2029) hedef süre uygulaması için açılan başlık altında ceza yargılamalarında hedef sürelerin daha kısa olacak şekilde yeniden belirlenmesi, hedef süre uygulamasının takip edilmesi, hedef sürenin aşılmasına neden olan hususlara yönelik önlemler alınması ve istinaf kanun yolunda da hedef sürelerin konulmasından bahsedilmiştir.

Hedef süre uygulaması, ceza soruşturmaları ve kovuşturmalarının makul sürede tamamlanmasında, uzun süren soruşturma ve kovuşturma faaliyetlerinin kişiler üzerindeki maddi ve manevi baskıların bertaraf edilmesinde ve bu suretle adaletin temin ve hukuka olan inancın muhafaza edilmesinde önemli rol oynamaktadır. Yargıdaki iş yükünü hafifletmek kaygısıyla getirilen bu uygulamayla yargılama sürecinin uzaması kadar kısa tutulması da adil yargılanma hakkının ihlaline yol açabilir. Süre kaygısı nedeniyle sanığın savunma hakkının kısıtlanması gibi usul ihlalinin kaynaklı yargılama sürecinin uzaması gündeme gelebilir. Adil yargılanma hakkını aşındırma potansiyeli olan bu uygulamadan uzun vadede vazgeçilmeli, hızlı ve adil yargılanma hakkını ihlal etmeyecek şekilde ceza soruşturmaları ve kovuşturmaları için mevcut ceza muhakemesi kanunumuza dercedilen enstrümanlar etkin kullanılmalıdır.

Çalışmada ceza soruşturmaları ve kovuşturmaları için getirilen hedef süre uygulamasında mevcut durumun eleştirel bakışla değerlendirilmesi amaçlanmış ve uygulamanın geleceğine dair bazı önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hedef süre, soruşturma, kovuşturma, adil yargılanma hakkı, makul sürede yargılanma hakkı.

ABSTRACT

In Türkiye, the high number of violations of the right to a trial within a reasonable time has necessitated the adoption of mechanisms such as the target time application. Based on this, the Ministry of Justice issued the “Regulation on the Determination and Implementation of Target Times for Investigations, Prosecutions and Trials”. According to Article 28 § 7 of the Law no. 2802 on Judges and Prosecutors, the Ministry of Justice shall determine target times by receiving the opinion of the Council of Judges and Prosecutors. The Constitutional Court, in a case brought before it for the annulment of Article 28 § 7, held by a majority of votes that the relevant provision was not contrary to the Constitution.

In the Judicial Reform Strategy Paper titled “Century of Türkiye, Century of Justice” (2025-2029), it was stated that target times in criminal proceedings should be redetermined to be shorter, that target time application should be followed, that measures should be taken against the causes for exceeding the target time, and that target times should also be determined for appeal procedures.

Target time application plays a significant role in ensuring the conclusion of criminal proceedings within a reasonable time, thereby eliminating the material and moral pressures on individuals caused by lengthy proceedings, and thus ensuring justice, as well as maintaining public confidence in the law. However, although this practice was introduced to reduce workload of the judiciary, it may also lead to violations of the right to a fair trial by either shortening or prolonging the proceedings. The proceedings may be prolonged due to procedural violations, such as restriction of the defendant’s right to defence, arising from time constraints. Given its potential to erode the right to a fair trial, this practice should be abandoned in the long term, and the instruments included in our current criminal procedure code should be employed

effectively to ensure that criminal investigations and prosecutions are conducted in a way not violating the right to a speedy and fair trial.

This paper aims to critically evaluate the current practice of target time application in criminal investigations and prosecutions and to offer certain recommendations regarding its future development.

Keywords: Target time, investigation, prosecution, right to a fair trial, right to trial within a reasonable time.

GİRİŞ

Makul sürede yargılanma hakkı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ve Anayasa Mahkemesi (AYM) içtihatlarında en fazla ihlal edilen hakların başında gelmektedir. Bu durum, sadece hukuk yargılamaları bakımından değil, ceza soruşturmaları ve kovuşturmaları bakımından da geçerlidir. Ülkemizde makul sürede yargılanma hakkı ihlalleri yüksek rakamlara ulaşmış, bu da hedef süre uygulamasına başvurmayı zorunlu hâle getirmiştir. Bundan hareketle Adalet Bakanlığı tarafından “Soruşturma, Kovuşturma veya Yargılama Hedef Sürelerinin Belirlenmesi ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik” çıkarılmıştır. 24/2/1983 tarihli ve 2802 sayılı Hâkimler Savcılar Kanunu’nun (HSK) 28’inci maddesinin ikinci ve yedinci fıkralarına dayanılarak hazırlanan ve 1/9/2017 tarihinde yürürlüğe giren bu yönetmelikte hedef süre kavramının tanımı yapılmış ve hedef süre uygulamasına ilişkin esaslar düzenlenmiştir. HSK’nın 28’inci maddesinin ikinci fıkrasında soruşturma ve kovuşturmanın hedef sürede yapılması, kanun yolu değerlendirme formunda hâkim ve savcılar için değerlendirme ölçütü olarak kabul edilmiş, yedinci fıkrasında hedef sürelerin Hâkimler Savcılar Yüksek Kurulunun (HS-Kur) görüşü alınarak Adalet Bakanlığı tarafından belirleneceği düzenlemesine yer verilmiştir.

Konu bir AYM kararına konu olmuş ve Yüksek Mahkeme, hedef süre uygulamasının Anayasa’ya aykırı olmadığına oy çokluğuyla karar vermiştir. Kararda yazılan muhalefet şerhlerinde hedef süre uygulamasının önemli bir araç olduğu vurgulanmış ve Mahkeme’nin çoğunluk kararı anayasa ve ceza muhakemesi hukukundaki prensipler bakımından eleştirilmiştir (AYM, E.2021/17, K.2021/103, 30/12/2021).

“Türkiye Yüzyılı, Adaletin Yüzyılı” başlıklı Yargı Reformu Stratejisi Belgesi’nde (2025-2029) hedef süre uygulaması için açılan başlık altında adli süreçlerin makul sürede tamamlanmasına yönelik kurumsal tedbirler alınması ve uygulamaların

geliştirilmesi kapsamında hedefler (hedef sürelerin kısaltılması, takibi, süre aşımına neden olan hususların önlenmesi, istinaf kanun yolunda hedef süre uygulamasına geçilmesi) ortaya konulmuştur.

Hedef süre uygulamasının, soruşturma ve kovuşturmaların makul sürede tamamlanması ve yargıdaki iş yükünü hafifletmek amacıyla getirildiğini, bu minvalde makul sürede yargılanma hakkının korunması bakımından çok önemli olduğunu ifade etmek gerekir. Bu minvalde çalışmada öncelikle konuya ilişkin soruşturma, kovuşturma, adil yargılanma, makul süre ve makul sürede yargılanma, hedef süre kavramları açıklanacaktır. Akabinde Hedef Süre Yönetmeliği'nde hedef süre uygulamasına ilişkin düzenlenen esaslar, uygulamanın getirilme nedenleri, 2021/17 Esas, 2021/103 Karar ve 30/12/2021 tarihli kararı çerçevesinde AYM'nin hedef süre uygulamasına ilişkin yaklaşımı ve 2025-2029 yılları arasını kapsayan Strateji Belgesi'ndeki hedefler çerçevesinde ceza soruşturmalarında ve kovuşturmalarında hedef süre uygulamasında mevcut durum ele alınacaktır. Mevcut durum ortaya konulduktan sonra, eleştirel bir bakışla, ceza muhakemesinde hedef süre uygulamasının yerindeliği, bunun savunma hakkına, hâkimlerin bağımsızlığına ve tarafsızlığına etkisi irdelenecek ve makul sürede yargılanma hakkı özelinde uygulamanın adil yargılanma hakkını ihlal edip etmediği sorusuna cevap aranacaktır. Bu kapsamda hedef süre uygulaması, adil yargılanma hakkının bir görünüş şekli olan makul sürede yargılanma hakkı özelinde değerlendirilecektir. Bu değerlendirmelerde başta Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)¹, 1982 Anayasası ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda (CMK) makul sürede yargılanma hakkına ilişkin hükümler göz önünde bulundurulacaktır. Nihayetinde olumlu ve olumsuz yönleriyle hedef süre uygulamasının geleceğine dair bazı önerilerde bulunulacaktır.

1 Sözleşmenin kapsamı hakkında bkz. Kalabalık, H. (2023). *İnsan Hakları Hukukuna Giriş*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 214.

I. CEZA SORUŞTIRMALARI VE KOVUŞTURMALARINDA HEDEF SÜRE UYGULAMASI

A. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. Soruşturma

Ceza muhakemesinde soruşturma ve kovuşturma kavramları 5271 sayılı CMK mad. 2’de şüpheli ve sanık kavramları² ile paralel şekilde tanımlanmıştır. Maddenin 1’inci fıkrasının e bendine göre soruşturma³, “*kanuna göre yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evreyi*”; mezkûr fıkranın f bendine göre kovuşturma, “*iddianamenin kabulüyle başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar geçen evreyi*” ifade etmektedir.

Ceza muhakemesinde soruşturma aşaması, “suç şüphesinin öğrenilmesiyle”⁴ başlar⁵. Soruşturma aşamasının başlayabilmesi, bir suç işlendiği izlenimini veren hâlin soruşturma ve kovuşturma makamları tarafından öğrenilmesini gerektirir. Bir suç iddiasının araştırılması ve nihayetinde kamu davası-

2 CMK mad. 2/f.1’in a bendine göre şüpheli, “*soruşturma evresinde, suç şüphesi altında bulunan kişiyi*”; b bendinde sanık, “*kovuşturmanın başlamasından itibaren hükmün kesinleşmesine kadar, suç şüphesi altında bulunan kişiyi*” ifade etmektedir.

3 CMK mad. 2/f.1’in e bendinde iddianamenin mahkemeye verilmesi ile mahkeme tarafından kabul edilmesi arasındaki aşama, soruşturma aşaması içerisinde tanımlanmıştır. Her ne kadar doktrinde bu aşamayı “ara muhakeme aşaması” olarak gören görüşler (Gökçen, A., Alşahin, M. E. ve Çakır, K. (2024). *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara: Adalet Yayınevi, s. 613; Öztürk, B., Tezcan, D., Erdem, M. R., Gezer, S., Saygılar, Y. F., Alan, E., Özaydın, Ö., Erdem, Tütüncü E. ve Tok, M. C. (2023). *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 621) olsa da bu nitelendirmenin tanımlara ilişkin kanun düzenlemesine uygun olmadığı dile getirilmiştir. Bkz. Şahin, C. ve Göktürk, N. (2024). *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 6.

4 CMK mad. 160/f.1’de bu husus, “*bir suçun işlendiği izlenimini veren hâlin öğrenilmesiyle*” şeklinde ifade edilmiştir. Kanundaki ifadenin daha yerinde olduğu hakkında bkz. Özbek, V. Ö., Doğan, K. ve Bacaksız, P. (2024). *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 161.

5 Şahin, C. ve Göktürk, N. (2024). s. 6; Özbek, V. Ö., Doğan, K. ve Bacaksız, P. (2024). s. 161; Ünver, Y. ve Hakeri, H. (2024). *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara: Adalet Yayınevi, s. 519.

nın açılmasına gerek olup olmadığı bu aşamada belirlenir. Soruşturma işlemlerinde gizlilik⁶, yazıllık ve dağınıklık esastır⁷. Bu aşamanın asli görevli ve yetkilisi Cumhuriyet savcısı olup hâkim kararını gerektirenler hariç tüm işlemler onun tarafından bizzat yapılır⁸.

2. Kovuşturma

Soruşturma aşamasında yeterli delile ulaşılması durumunda Cumhuriyet savcısı tarafından iddianame düzenlenir ve esas hakkında karar verecek olan mahkemeye sunulur. Mahkemenin iddianameyi kabul etmesiyle kamu davası açılmış ve kovuşturma aşaması başlamış olur. Soruşturma aşamasında şüpheli olan kişi sanık statüsüne geçer. Sözlülük, açıklık, bağlılık ve yüze karşılık prensiplerinin⁹ hâkim olduğu bu aşama;

-
- 6 Özbek, V. Ö. (2022). Masumiyet Karinesi ve Ceza Muhakemesi Hukukuna Etki Eden Sonuçları, içinde *Masumiyet Karinesi ve Lekelenme Hakkı Sempozyumu*, Ankara 8-9 Kasım 2021, (ss. 29-43), Ankara: Ceza İşleri Genel Müdürlüğü Yayın No: 1, s. 34. Alman hukukunda adil yargılanma hakkının, şüpheli için soruşturmanın açıkça yürütülmesi konusunda bir hak doğurmayacağı kabul edilmektedir. Soruşturmanın gizliliği esastır. Soruşturmanın başladığının şüpheliye bildirimi konusunda mutlak bir yükümlülük bulunmamaktadır. Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 163. maddesinin birinci fıkrasının birinci cümlesinden bu bildirimin soruşturma tamamlandıktan sonra yapılacağı sonucu çıkarılmaktadır. Bununla birlikte adil yargılanma ve etkin bir savunma hakkı için soruşturmanın başlatılması hakkında bilgi verme yükümlülüğünün olduğu ileri sürülmüştür. Bkz. Erb, V. (2018). *Verfahren im ersten Rechtszug* (§§ 151–295), in Löwe-Rosenberg Großkommentar (StPO), Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH, kn. 46.
- 7 Yenisey, F. ve Nuhoglu, A. (2024). *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 617, 619; Öztürk vd. (2023). s. 602; Ünver, Y. ve Hakeri, H. (2024). s. 517-519. Alman hukukundaki prensipler hakkında bkz. Roxin, C., Achenbach, H., Jäger, C. ve Heinrich, M. (2019). *Strafprozessrecht*, München: C. H. Beck, s. 6 vd.
- 8 Ünver, Y. ve Hakeri, H. (2024). s. 514. Türk ceza muhakemesi hukukunda savcının yetkilerinin sosyo-legal açıdan değerlendirilmesi açısından bkz. Tokdemir, S. (2013). *The Powers of the Prosecutor in the Turkish Criminal Justice System from A Socio-Legal Approach*, Ankara: Adalet Yayınevi, s. 15 vd.
- 9 Tiedemann, K. (2019). *Das Strafprozessrecht*, in Roxin, C., Arzt, G. ve Tiedemann, K., *Einführung in das Strafrecht and Strafprozessrecht*, Heidelberg/München/Landsberg/Frechen/Hamburg: C. F. Müller, s. 95 vd.

duruşma hazırlığı, duruşma ve sonuç çıkarma evrelerinden oluşur. Delilleri toplamak, ortaya koymak, tartışmak ve bunlardan bir sonuç çıkarıp suç iddiası konusunda karar vermek ve gerektiğinde koruma tedbirlerine başvurmak bu aşamadaki ceza muhakemesi faaliyetleridir¹⁰. Ceza muhakemesinin kovuşturma aşamasında amaç, muhakeme ilkeleri çerçevesinde maddi gerçeğe uygun infaz edilebilir hükmün verilmesidir¹¹.

3. Adil Yargılanma ve Adil Yargılama

Ceza muhakemesinde adil¹² bir yargılanmanın (*fair trail*) gerçekleştirilmesi esastır. CMK bu ilke göz önünde bulundularak hazırlanmıştır. Adil yargılanma, ceza muhakemesinde insan haklarını, şüpheli, sanık ve mağdur haklarını koruyarak gerçekleştirilen yargılama demektir. Diğer bir anlatımla bu kavram, iradenin serbestçe kullanılmasını engelleyen (kandırma, yanıltma veya zorlama vb.) veya savunma hakkının kullanılmasını sınırlandıran yollara girilmeksizin hukuk devleti ilkesine bağlı bir şekilde ceza muhakemesi işlemlerinin kanunlarda önceden belirlenmiş esaslar çerçevesinde gerçekleştirilmesini ifade eder¹³.

“Adil yargılanma” bir hak¹⁴ olarak telakki edilirse bu

10 Yenisey, F. ve Nuhoglu, A. (2024). s. 750-752; Öztürk vd. (2023). s. 632. Dar ve geniş anlamda kovuşturma kavramları için bkz. Şahin, C. ve Göktürk, N. (2024). s. 34; Ünver, Y. ve Hakeri, H. (2024). s. 556 vd.

11 Özbek, V. Ö., Doğan, K. ve Bacaksız, P. (2024). s. 508.

12 TDK’da adil kelimesi “adaletle iş gören, adaletten, doğruluktan ayrılmayan, hakkı yerine getiren; adaletli” şeklinde açıklanmıştır. Bkz. “Adil”, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 19/3/2025)

13 Gökçen, A., Alşahin, M. E. ve Çakır, K. (2024). s. 126-127; Öztürk vd. (2023). s. 122-123.

14 Alman hukukunda adil yargılanma hakkı, bir usul ilkesi olarak ceza muhakemesinin yol gösterici ilkesi olarak nitelendirilir. Alman Anayasa Mahkemesi, adil yargılanma hakkını, anayasa şikâyeti (bireysel başvuru) yoluyla ileri sürülebilecek temel haklar kategorisinde görmektedir. Adil yargılanma hakkı hem anayasa hukuku hem de ceza hukuku doktrininde bir temel hak olarak nitelendirilmektedir. Adil yargılanma, salt bir usul ilkesi değil, aynı zamanda uygulanabilirliği olan bir hak olup hukukun üstünlüğü ve temel özgürlük haklarına (Alman Anayasası mad. 2/f.1, mad. 20/f.3) dayandırılmaktadır. Sonuç olarak adil yargılanma hakkı, AİHS’in 6.

hakkı temin edecek olan devlet bakımından, yani soruşturma ve kovuşturma makamları bakımından bir yükümlülük olarak anlaşılmalıdır. Bu durumda “adil yargılama” bahsedilir. Bu şekilde, adil yargılanma hakkı, adil yargılama ilkesine dönüşmüş olur. Adil yargılanma hakkı, “hakkaniyete uygun” veya “dürüst yargılanma hakkı”¹⁵

maddesi ve AİHM içtihatları ışığında uluslararası hukuka uygun, anayasal olarak uygulanabilir temel bir hak olarak nitelendirilmektedir. Bkz. Brunhöber, B. (2010). “Für ein Grundrecht auf ein faires Verfahren in der strafprozessualen Praxis”, *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik*, S. 12., s. 761-763.

- 15 Adil yargılama yerine “dürüst muhakeme” kavramı da kullanılmaktadır. Bkz. Schroeder, F. C. ve Verrel, T. (2019). *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Oktar, S. (Çev.), Ankara: Yetkin Yayınları, s. 52. Dürüst yargılanma (*fair trial*), dürüst dinle(n)ilme (*fair hearing*) yerine kullanılmakta ve her ikisi de aynı anlama gelmektedir. İki kavram da Anglo-Amerikan ceza muhakemesi hukukundan gelmektedir. Dürüst yargılama ilkesinin dört genel şartı zikredilmektedir: Silahların eşitliği, ceza muhakemesi işlemlerinde bizzat hazır bulunma hakkı, delil ikamesi ve değerlendirmesine ilişkin haklar, hükümlerin gerekçeli olmasına zorlayabilme hakkı. Alman Anayasa Mahkemesi (BVerfGE) ne göre bu ilke hukuk devleti ilkesinde mündemiçtir. Hukuk devleti ilkesi, dürüst yargılamayı da bünyesinde taşıyan genel ve kapsayıcı bir ilkedir. Bkz. Schroeder, F. C. (1996). “Ceza Muhakemesinde ‘Dürüst Yargılama’ İlkesi”, Şahin, C. (Çev.), Adil yargılanma kavramı yerine dürüst yargılanma ifadesinin kullanılması eleştirilmiştir. Ünver/Hakeri’ye göre, ikisi aynı anlama gelmemektedir. Dürüst yargılanma, son sözün sanığa verilmesinde olduğu gibi şekli ve maddi nitelikteki usul kurallarına uygun yargılanmayı ifade eder. Bununla birlikte kanuna uygun davranmak daima adil bir yargılanma yapıldığını ifade etmez. Yani kanuna uygun davranmak her zaman hukuka uygun davranmak anlamına gelmez. Hukuka uygunluk kanunlarda yazmasa bile temel hukuk ilkeleri dikkate alınmalıdır. Çünkü kanundaki bir hüküm hukuka aykırı olabilir. Ceza muhakemesinde özellikle koruma tedbirlerinde amaç, sanığın haklarını korumak ve bu bağlamda hukuka aykırı delilleri kullanmamaktır. Bu amaç, adil yargılanma ilkesinin bir sonucudur. İlke, devlete ve soruşturma ve kovuşturma aşamasında görev alan makamlara görev yükler. Bu gerekçelerden hareketle yazarlar, ülkemiz açısından dürüst yargılama kavramının kullanımının doğru olmadığı kanaatindedir. Zira bu kullanımda kavram karışıklığının ortaya çıkması ve anlam kaymasının yaşanması ile kanuna/hukuka aykırılık kavramlarının ceza muhakemesine etkisi bakımından yanlış sonuçlara varılması mümkündür. Bkz. Ünver, Y. ve Hakeri, H. (2024). s. 54-55. Doktrinde “dürüst işlem ilkesi”, adil yargılanma yükümlülüğü” kavramlarını kullanan yazarlar da bulunmaktadır. Bkz. Öztürk vd. (2023). s. 122; Özbek, V. Ö., Doğan, K. ve Bacaksız, P. (2024). s. 54-55. Adil yargılanma hakkı ile ilişkisinde dürüst işlem ilkesinin, Anayasa’nın 36’ncı maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkı için de geçerli olduğu ifade edilmiştir. Özbek/Doğan/Bacaksız’a göre,

olarak da ifade edilmektedir¹⁶. Adil yargılama, bağımsız ve tarafsız yargılama yapılmasını¹⁷ ve haklarının ihlal edildiğini ileri süren bir kimsenin ihlalin durdurulması ve olumsuz sonuçlarının ortadan kaldırılması için yetkili makamlara başvurma hakkını kapsamaktadır¹⁸.

Adil yargılamanın temeli, taraf ilkesinden gelmektedir. Taraflardan biri davayı kazanabilir ve fakat bu, usul kurallarına uyularak gerçekleştirilmelidir. Bu kurallardan biri de adil bir yargılamadır. Adil yargılama kavramı, ceza yargılamaları için AİHS tarafından da kabul edilen genel nitelikte bir prensip olup bir sosyal ve hukuk devletinde temel değer yargılarının bir sonucu olarak sisteme yerleşmiştir¹⁹.

Adil yargılamanın iki boyutu bulunmaktadır. Birinci boyutu, ceza yargılamasından etkilenen kişinin yargılamanın salt bir objesi²⁰ hâline getirilmemiş olmasıdır. Bu da kişinin yargılamanın gidişatını ve sonucunu bağımsız bir şekilde ve gerekli uzmanlıkla etkilemek için kanuni bir fırsata sahip olması anlamına gelir. İkinci boyutu, kolluğun yetkili kötüye kullanmalarını ve yargılanmadan etkilenenleri etkilemelerini yasaklamasıdır²¹.

dürüst işlem ilkesi, “ceza muhakemesi işlemlerinin yapılmasında özellikle delillerin toplanmasında başvuru işlemlerinin ve kullanılan yöntemlerin insanın onurunu, adaletin saygınlığını zedelememesi” anlamına gelir. Bkz. Özbek, V. Ö., Doğan, K. ve Bacaksız, P. (2024). s. 55. Kavramsal tercihler için ayrıca bkz. Gökcen, A., Alşahin, M. E. ve Çakır, K. (2024). s. 126. Schroeder’e göre, “yeterli savunma imkanının tanındığı ve hukuka aykırı sayılabilecek hilelere başvurmaksızın yapılan yargılama” şeklinde tanımlanmaktadır. Bkz. Schroeder, F. C. (1996). s. 270.

16 Özbek, V. Ö. (2022). s. 31; Öztürk vd. (2023). s. 124.

17 Erdoğan, M. (2012). s. 239.

18 a.g.e. s. 239.

19 Roxin, C. ve Schünemann, B. (2017). *Strafverfahrensrecht*, München: C.H. Beck, § 11, kn. 4.

20 Muhakeme sùjeleri, salt anlamda ceza muhakemesinin objeleri olmayıp bağımsız bir şekilde muhakeme hukukundan kaynaklı haklarını kullanma ve ithamlarla orantılı savunma imkânlarına sahiptir. Bkz. Schroeder, F. C. ve Verrel, T. (2019). s. 52.

21 Brunhöber, B. (2010). s. 764. Adil yargılama hakkının sınırları hakkında

Ceza muhakemesinde adil yargılanma, sadece kovuşturma aşamasıyla sınırlı değildir. Adil yargılanma kavramının soruşturma evresini kapsayacak şekilde anlaşılması gerekir²². Aslında AİHS'in 6'ncı maddesi içerik olarak sadece kovuşturma evresini ilgilendiriyor gibi görünmektedir. Ancak bu, hükmün soruşturma evresi için de geçerli olmayacağı anlamına gelmemektedir²³. Savcının soruşturma aşamasında adil yargılanma ilkesini de gözetmesi gerekir²⁴.

Doktrinde adil yargılanma hakkının fonksiyonel olarak devlet ve kişi tarafından başlatılan her türlü yargılamayı kapsadığı, bu noktada yargılamanın başlatılmasının devlet iradesiyle sınırlandırılmayacağı, yani vatandaş tarafından başlatılmış yargılamaların da bu kapsamda mütalaa edilebileceği kabul edilmektedir. Dahası mahkûmiyetten sonra infaz aşamasının da adil yargılanma hakkı kapsamında olduğu ifade edilmektedir²⁵.

bkz. a.g.e. s. 766 vd. Alman hukukunda adil yargılama ilkesinin geniş ve belirsiz olduğu eleştirisi yapılmakta ve ilkenin hukuk devletinin gerekleri ile sınırlandırılması önerilmekte ve kamuoyunu bilgilendirme gibi başka haklar karşısında tartılması gerektiği ifade edilmektedir. Bkz. Schroeder, F. C. ve Verrel, T. (2019). s. 54.

- 22 Gökçen A., Alşahin, M. E. ve Çakır, K. (2024). s. 127. *Ünver/Hakeri*, adil yargılanma hakkının sadece soruşturma ve kovuşturma evresiyle sınırlı olmadığını, muhakemenin tamamına ilişkin ve insanın onuruna uygun, odak noktasında adilliğin olduğu bir yargılamayı hedeflediğini, hem alt yapı olarak hem de soruşturma ve kovuşturma için silahların eşitliğini sağlaması gerektiğini ifade etmişlerdir. Yazarlara göre adil yargılanma, geniş surette sağlanacak silahların eşitliği ile insaniliği gerektiren adil bir yargılanmaya ve şüpheli ya da sanığın bu statüleri nedeniyle karşı karşıya kalabilecekleri tehlikeleri ve yoksunlukları en aza indirmeye katkı sağlayacaktır. Bkz. Ünver, Y. ve Hakeri, H. (2024). s. 56. Alman Federal Mahkemesi'ne (*Bundesgerichtshof-BGH*) göre adil yargılanma hakkı bir temel hak olduğundan bu hakkın ihlalinin tespitinde yargılama sürecinin tamamının göz önünde bulundurulması gerekir (BGH NJW 2009, 2463). Bkz. aktaran Brunhöber, B. (2010). s. 761.

- 23 Ünver, Y. ve Hakeri, H. (2024). s. 55.

- 24 Erb, V. (2018). kn. 28, 44.

- 25 Brunhöber, B. (2010). s. 764-765.

4. Makul Süre ve Makul Sürede Yargılanma

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde (TDK) makul kavramı; “aşırı olmayan, uygun, elverişli” şeklinde açıklanmıştır²⁶. Makul süre, “davanın taraflarına ilave maliyetler yüklemeyen ve yargılama sonunda hakkın mahkemece teslimini bile anlam-sız hâle getirmeyecek bir süre” şeklinde tanımlanmaktadır²⁷. Makul süre aşımı, “yargılama usulü ve anayasa normlarına göre davacı, davalı, sanık, mağdur ya da katılan ile tanıkların hakları göz önüne alınarak, ceza ve hukuk sistemlerinin gerektirdiği zorunlu süreyi aşan usul gecikmesi” şeklinde tanımlanmaktadır²⁸.

Doktrinde makul kavramı ile anlatılmak istenen hususun “sosyal bakımdan kabul edilebilir davranışların sınırı” olduğu ifade edilmiştir²⁹.

1982 Anayasası’nın 141’inci maddesinin son fıkrasında davaların en az giderle ve “mümkün olan süratle” sonuçlandırıl-masından bahsedilmiştir. Bu ifadenin makul sürede muhake-menin tamamlanması şeklinde anlaşılması gerekir. Bununla birlikte ne AİHS’te ne de Anayasa’da makul süre konusunda somut bir süre öngörülmüştür. AİHM içtihatlarında her so-mut olayın şartları çerçevesinde kavrama anlam yüklenmesi gerektiği vurgulanmıştır³⁰. Esasen CMK’da düzenlenen süre-ler de soruşturmaların ve yargılanmaların makul sürede ta-mamlanmasına yöneliktir.

26 “Makul”, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 14/3/2025)

27 Erdoğan, M. (2012). *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, Ankara: Orion Kitabevi, s. 239.

28 Özkan Duvar, A. (2019). “Bireysel Başvuru Kararlarında Makul Sürede Yargılanma Hakkı”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 68., S. 1., s. 309.

29 Koç, C. (2020). “Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Muhakemesinde Makul Sürede Yargılanma Hakkı”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 7., S. 1., s. 93; Özkan Duvar, A. (2019). s. 301.

30 Koç, C. (2020). s. 93.

Makul süre kavramının bir belirsizlik içerdiğini ifade etmek gerekir. Sürenin kısalığı veya uzunluğu, makul olup olmadığının belirlenmesinde tek ölçüt değildir³¹. Bununla birlikte işlemlerde sürenin uzunluğuna dikkat etmek gerekir. Sürenin makul olup olmadığının değerlendirilmesinde işlemin toplam süresine bakılmalıdır. Ancak dört yıl süren bir davanın üç yılının bilirkişi raporuna ayrılmasında olduğu gibi bazen işlemin belirli bir aşamasındaki makul olmayan bir gecikme makul sürede yargılanma hakkının ihlaline yol açabilir³².

Adil yargılanma hakkının bir görünüş şekli olan makul sürede yargılanma, “ceza yargılamasının sağlığı, sanık haklarının korunması ve mağdur ve suçtan zarar görenin beklentilerinin karşılanması için de özenli ve fakat hızlı bir yargılanma yapılması, gereksiz yere davanın uzatılmaması” anlamına gelir. Bu kavram, ceza yargılamalarında çabukluk veya hızlılığı³³ ifade etmek için kullanılır³⁴. Makul sürede yargılanma ifadesindeki yargılanma kelimesini muhakeme olarak anlamak mümkündür. Bu durumda hem soruşturmanın hem de ko-

31 Beccaria, “Suçlar ve Cezalar Hakkında” adlı eserinde yargılamaların kısalığına ilişkin şu cümlelere yer vermiştir: “Kanıtlar belli olunca ve suçun işlendiği doğrulanınca, sanığa kendisini savunması için yeterli sürenin ve araçların verilmesi zorunludur. Ancak, bu süre, cezanın çabuk uygulanmasına zarar vermeyecek biçimde kısa olmalıdır. Çünkü, ... bu kısalık suçların işlenmesini durduran başlıca etkenlerden biridir. ... Yasalar, gerek sanığın savunması, gerek suç kanıtlarının toplanması için, kesin bir süreyi saptamak zorundadır. Bir suçun kanıtlanması için, gerekli süreye yargıçlar karar vermek durumunda bulunsalardı, yargıçlar yasa koyucunun yerine geçmiş olurlardı.” Bkz. Beccaria, C. (2014). *Suçlar ve Cezalar Hakkında*, Selçuk, S. (Çev.), Ankara: İmge Kitabevi, s. 155-156. Beccaria, soruşturma, yargılama ve kanıtların toplanması sürelerinin kısa veya uzun olmasını suçların ağırlığı ile ters orantılı olacak şekilde yorumlamıştır. Düşünüre göre, suç canavarca işlenen bir suç ise az işlendiklerinden bu süre kısa tutulmalıdır. Çünkü bu suçlarda suçsuz olma ihtimali daha yüksektir. Bir suç ne kadar canavarca işlenmişse, yani ağır ise cezadan kurtulma ihtimali ile ilgili boş umutlara kapılma böbürlenme de o denli çok olur. Bu tehlikenin bertarafı için bir an evvel kişinin suç olup olmadığının kesin hükümle sonuçlanmalıdır. Buna mukabil, önemsiz, yani daha hafif suçlarda failin suçlu bulunma ihtimali daha düşük olduğundan bu süre uzun olmalıdır. Bkz. a.g.e. s. 156-157.

32 Koç, C. (2020). s. 93.

33 Özbek, V. Ö., Doğan, K. ve Bacaksız, P. (2024). s. 56.

34 Ünver, Y. ve Hakeri, H. (2024). s. 64.

vuşturmanın makul süre bir sürede tamamlanması gerektiği sonucuna varılabilir³⁵.

5. Hedef Süre

“Soruşturma, Kovuşturma veya Yargılama Hedef Sürelerinin Belirlenmesi ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik”te hedef süre, ceza soruşturmaları ve kovuşturmaları ile hukuk yargılamalarını kapsayacak şekilde tanımlanmıştır³⁶. Yönetmeliğin “Tanımlar” başlıklı 4’üncü maddesinin d bendine göre hedef süre, “soruşturma, kovuşturma veya yargılamaların tamamlanmasında gözetilen, ilgilileri için hak doğurmayan, yargısal süreçleri iyileştirmeyi amaçlayan ve Kurul’un görüşü alınarak Bakanlık tarafından belirlenen süreyi” ifade eder. Yönetmeliğin dayanağını oluşturan 24/2/1983 tarihli ve 2802 sayılı HSK 28’inci madde-sinde ise herhangi bir tanım yapılmamıştır.

Mezkûr hükümde HSKur’un görüşü alınarak Adalet Bakanlığı tarafından belirlenen hedef sürelerin soruşturmaların ve kovuşturmaların tamamlanması bakımından göz önünde bulundurulacağı, ilgilileri için hak doğurucu niteliğinin olmadığı, bu uygulamayla yargısal süreçlerin iyileştirilmesinin amaçlandığı hususlarından hareketle tanım yapılmış ve kavramın içeriği açıklanmıştır.

Makul sürede yargılanma hakkı ifadesinde kullanılan makul kavramından farkını ortaya koymak amacıyla hedef süre kavramının kullanıldığını görmekteyiz. Belirlenen hedef süreler içerisinde ceza muhakemesinin tamamlanması istenildiği için hedef süre kavramının tercih edildiği söylenebilir.

B. HEDEF SÜRE YÖNETMELİĞİ ÇERÇEVESİNDE MEVCUT DURUM

24/2/1983 tarihli ve 2802 sayılı HSK 28’inci maddesinin ikinci ve yedinci fıkralarına dayanılarak hazırlanan ve 1/9/2017

35 Özbek, V. Ö. (2022). s. 34.

36 Bkz. Soruşturma, Kovuşturma veya Yargılama Hedef Sürelerinin Belirlenmesi ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik (Adalet Bakanlığı, R.G. 23/6/2017, Sayı: 30105).

tarihinde yürürlüğe giren yönetmelikte hedef sürenin belirlenmesine ve duyurulmasına ilişkin esaslar ve sürelerin nerde başlayıp nerde biteceği belirlenmiştir. Ayrıca sürelerin ilgililere duyurulması, bu sürelerin takibi ve güncellenmesi konuları yönetmelikte düzenlenen konulardır. Hedef sürenin esaslarına ilişkin hususların kanunla düzenlenmesi gerektiği kanaatinde olmakla birlikte, mezkûr yönetmelikle hedef süre uygulamasında mevzuat alt yapı çalışmaları teorik düzeyde geliştirildiğini görmekteyiz.

1. Hedef Süre Uygulamasının Getirilme Nedenleri

Ülkemizde makul sürede yargılanma hakkı ihlallerinin ulaştığı yüksek rakamlar hedef süre uygulaması gibi tedbirlerle yargısal süreçlerde iyileştirme yapmayı zorunlu hâle getirmiştir. Adalet Bakanlığı bundan hareketle HSK'nın 28'inci maddesine dayanarak yargıda hedef sürelerinin belirlenmesi ve uygulanmasına ilişkin bir yönetmelik çıkarmıştır. Mezkûr yönetmeliğin 4'üncü maddesinin d bendinde hedef süreye ilişkin yapılan tanımda hedef süre uygulamasının getirilmesiyle yargısal süreçlerin iyileştirilmesinin amaçlandığı ifade edilmiştir. Dolayısıyla hedef süre uygulamasının getirilme nedeni, yargısal süreçleri iyileştirmek bağlamında makul sürede yargılanma hakkını korumak ve bu suretle adil yargılanma hakkı ihlallerini önlemektir.

Hedef süre uygulaması makul sürede yargılanma hakkının sağlanmasına dönük gerçekleştirilen faaliyetlerden biridir³⁷. Hedef süre uygulaması bir dava yönetim sistemi şeklinde ifade edilebilir³⁸. Bu sistemde yargılamalarda zamanın

37 Şahin, İ. (2019). "Anayasa Mahkemesi Kararlarında Makul Sürede Yargılanma Hakkının İhlali", *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, Y. 4., S. 1., s. 251.

38 Gemalmaz, H. B. (2022). S. 67. Türk Anayasa Mahkemesinin Trajedisi: Bireysel Başvuru Yolunun Etkisizliğinin Bazı Sebepleri ile Bunu Giderecek Bazı Öneriler, içinde *Bireysel Başvuruda İş Yükü ve Çözüm Önerileri Sempozyumu*, 1 Mart 2022, (ss. 57-75), Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, s. 67. Ayrıca bkz. "Hedef süre uygulaması başlamıştır.", <https://sgb.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/yargida-hedef-sure-uygulamasi-baslamistir> (Erişim Tarihi: 9/4/2025)

planlaması (hedef belirlenmesi), planlamaya uyumun takip edilmesi ve bir denetim mekanizmasını oluşturulması gerekir³⁹. Dolayısıyla bu uygulamanın, adil yargılanma hakkı bağlamında makul sürede yargılanmanın temini için yargılama mercilerinden kaynaklı gecikmelerin önlenmesi amacıyla alınan tedbirlerden biri olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç itibarıyla hedef süre uygulaması; süresinde tamamlanmayan ceza soruşturmaları ve kovuşturmalarını hızlandırma, yargısal süreçlere çabukluk kazandırmak ve süreçlerin kısaltılması maksadıyla çözümler üretilmesini sağlayan bir tedbir türü veya sistemdeki aksaklıkları tespit etmek suretiyle kabul edilen yargısal süreçleri yönetim sistemidir.

2. Hedef Süre Uygulamasına İlişkin Esaslar

Hedef Süre Yönetmeliği'nin birinci bölümünde hedef süre uygulamasının kapsamı belirlenmiştir. Hedef süre uygulamasının; bölge adliye mahkemeleri ve Cumhuriyet başsavcılıkları, adli yargı ilk derece mahkemeleri ve Cumhuriyet başsavcılıkları, bölge idare mahkemeleri ile idari yargı ilk derece mahkemeleri tarafından yürütülen soruşturma, kovuşturma veya yargılamaları içerdiği ifade edilmiştir. Buna göre, ilk derece mahkemeleri ile bölge adliye mahkemelerindeki kovuşturmalarda ve mezkûr mahkemelerin Cumhuriyet başsavcılıklarında Adalet Bakanlığı'nca belirlenen hedef süreler uygulanacaktır (mad. 2).

Yönetmeliğin ikinci bölümünde hedef sürelerin belirlenmesi, bu sürelerin duyurulması⁴⁰ ile sürelerin başlangıcı ve sonu düzenlenmiştir. Hedef süresi belirlenecek olan soruşturma ve kovuşturma türleri, bunlara ilişkin hedef süreler, HS-Kur'un görüşü alınarak Bakanlıkça belirlenir (mad. 5/f.1). Bu süreler belirlenirken 10/11/2005 tarihli ve 5429 sayılı Türkiye

39 a.g.e. s. 67.

40 "Belirlenen hedef süreler, Bakanlık internet sitesinde ilan edilir ve Cumhuriyet Başsavcılıkları ile adalet komisyonu başkanlıklarına gönderilir." (Hedef Süre Yönetmeliği, mad. 5/f.3).

İstatistik Kanununa dayanılarak oluşturulan Resmi İstatistik Programı (RİP) kapsamında ve 29/3/1984 tarihli ve 2992 sayılı Adalet Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun uyarınca Bakanlıkça hazırlanan adli istatistiklerde gösterilen ortalama soruşturma, kovuşturma veya yargılama sürelerinin, fiilen görev yapan hâkim ve Cumhuriyet savcı sayısının, her bir daire, mahkeme, hâkim veya Cumhuriyet savcısına düşen derdest dosya sayısı veya puanının, soruşturma veya yargılama usul kurallarının ve 8'inci maddenin üçüncü fıkrası uyarınca Cumhuriyet başsavcılıkları ile adalet komisyonu başkanlıklarınca gönderilen yıllık raporların dikkate alınacağı belirtilmiştir (mad. 5/f.2).

Bu bölüm altında hedef sürelerle uyumun ölçülmesi bakımından sürelerin başlangıcı ve sonu da belirlenmiştir. Buna göre hedef süreler, soruşturma işlemlerinde suç şüphesinin yetkili mercilerce öğrenildiği, ceza mahkemelerinde iddianamenin kabul edildiği ve bölge adliye mahkemelerinde dosyanın daireye geldiği tarihte başlar. Hedef süreler, soruşturma evresinde soruşturmayı bitiren kararla, kovuşturma veya yargılamalarda gerekçeli kararın yazımı ile son bulur (mad. 6/f.1). Tatil günlerinin de sürelerin hesabına dâhil edileceği belirtilmiştir (mad. 6/f.2).

Yönetmeliğin üçüncü bölümünde hedef sürelerle ilişkin bilgilendirme ele alınmıştır. Konuya ilişkin 7'nci maddede ilgililere hedef sürelerin bildirilmesi detaylı düzenlenmiştir. Buna göre, *Cumhuriyet başsavcılıklarında kayıt numarası alan soruşturma dosyalarında, ilgilinin bizzat sözlü veya yazılı müracaatı halinde hedef süreyi içeren belge soruşturma bürosunca verilir. Bu belge ayrıca tebliğ edilmez (f.1). Ceza mahkemelerinde, sanık, müdafî veya kanuni temsilcisine iddianame ekinde hedef süreyi içeren belge gönderilir; şikâyetçi, mağdur, suçtan zarar gören, malen sorumlu veya vekiline ise duruşma gününü bildiren çağrı kâğıdıyla gönderilir (f.2). Bölge adliye mahkemelerinde, esas kaydı alan dosyalarda duruşma açılmaması hâlinde ilgilinin bizzat sözlü veya yazılı*

müracaatı üzerine hedef süreyi içeren belge yazı işleri müdürlüğünce verilir. Bu belge ayrıca tebliğ edilmez. Duruşma açılmasına karar verilmesi hâlinde ise hedef süreyi içeren belge çağrı kâğıdıyla ilgililere gönderilir (f.4) Yargılamaya ilişkin olarak ilgililere verilecek tevzi formlarında veya yapılacak bildirimlerde “Belirtilen sürede soruşturmanın/yargılamanın sonuçlandırılması hedeflenmekte olup, bu hedefin gerçekleştirilmesinde tarafların ve avukatların katkı ve desteği büyük önem arz etmektedir. Taraflardan kaynaklanan sebeplerle meydana gelen gecikmelerin hedef sürenin hesabında dikkate alınmadığı da göz önünde bulundurularak, bu hususlara hassasiyet göstermenizi rica ediyoruz.” açıklamasına yer verilir (f.5).

Dördüncü bölümde 8’inci maddede hedef sürelerin takibi ve güncellenmesine ilişkin esaslara detaylı olarak yer verilmiştir. Hedef sürelerin Bakanlık Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığına UYAP’a işleneceği⁴¹; hedeflenen sürede sonuçlanmayan her bir dava ve soruşturma dosyasına ilişkin gecikme nedenlerinin 30/9/2016 tarihli ve 29843 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Kanun Yolu Değerlendirme Formlarının Düzenlenmesine İlişkin Yönetmelik’te gösterilen değerlendirmeye esas olmak üzere dosyayı muktezaya bağlayan başkan, üye, hâkim veya Cumhuriyet savcısı tarafından UYAP’ta ilgili ek-

41 Yargıda hedef süre uygulamasının sistemsel yazılımı Adalet Bakanlığı tarafından yapılmış, UYAP ekranları hedef süre uygulamasına uygun hâle getirilmiştir. Bu sistemle hâkim ve Cumhuriyet savcılarının UYAP uygulama ekranlarında her bir dava ya da soruşturma türü için öngörülen hedef süreleri görebilmesi mümkün hâle gelmiştir. Bunun yanında hâkimlerin ve savcılarının, “dosyanın hedef süre çizelgesi” ekranından dosyanın hedef süreye ilişkin aşamalarını renkli çizelgeyle takip edebilmelerine, hedef sürede tamamlanan dosyaları aynı ekranda kırmızı renkle görebilmelerine imkân tanınmıştır. Her bir davada “duruşma ortalama süresi ve sayısı, bir dosyanın tebligatta geçen ortalama süresi, bir dosyanın bilirkişi incelemesinde geçirdiği ortalama süre, talimat dosyalarının ortalama yerine getirilme süreleri”ne ilişkin istatistiki veriler bu sistem üzerinden temin edilebilmektedir. Belirlenen hedef sürelerin aşılması durumunda gecikme nedenlerinin ilgili ekrana (gecikme nedenleri girişi) girilmesi, bu şekilde soruşturma ve yargılamaların uzama nedenleri bilimsel olarak tespit edilerek çözüm önerileri ile uzun yargılamaların önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Hedef süre uygulamasına ilişkin Adalet Bakanlığı tarafından yürütülen çalışmalar hakkında bkz. <https://sgb.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/yargida-hedef-sure-uygulamasi-baslamistir> (Erişim Tarihi: 9/4/2025)

rana işaretleneceğinden bahsedilmiştir (f.1). Hedef sürelerin ölçümlenmesine ilişkin bilgilerin her yıl ocak ayı başında Cumhuriyet başsavcılıkları ve adalet komisyonu başkanlıklarının ilgili UYAP ekranında gösterileceği (f.2), Cumhuriyet başsavcılıkları ve adalet komisyonu başkanlıkları, başkan, üye, hâkim ve Cumhuriyet savcılarının da görüşünü alarak her yıl ocak ayı sonu itibarıyla hedef sürelerin gerçekleşmesinde yaşanan gecikmelerin sebepleri ile çözüm önerilerine ilişkin yetki çevresini de kapsayacak şekilde bir rapor hazırlanacağı ve hazırlanan raporun⁴² HSKur⁴³ ve Bakanlık Strateji Geliştirme Başkanlığı'na gönderileceği ifade edilmiştir (f.3). Son olarak hedef sürelerle ilişkin ölçümleme bilgilerinin ayrıca performans değerlendirme ve geliştirme formunun doldurulmasında değerlendirmeye esas alınacağı düzenlenmiştir (f.5). Hedeflerin güncellenmesi başlıklı 9'uncu maddede de soruşturma ve kovuşturma hedef sürelerinin en geç iki yılda bir Bakanlık tarafından güncelleneceği belirtilmiştir.

Dördüncü bölümde geçici birinci maddede adli ilk derece mahkemeleri ve Cumhuriyet Başsavcılıkları için yönetmeliğin yürürlüğü girdiği tarihten itibaren 10 gün içinde (f.1), Bölge Adliye Mahkemeleri ile Cumhuriyet Başsavcılıkları için yö-

42 Hazırlanan raporlar sonraki yıllarda soruşturma, kovuşturma veya yargılamalar için belirlenecek olan hedef süreler bakımından dikkate alınacaktır. Bu raporlardaki veriler, HSK Teftiş Kurulu tarafından adli yargı hâkim ve savcılar ile idari yargı hâkimlerinin denetiminde esas alınacak, istinaf ve temyiz incelemesi sırasında kanun yolu değerlendirme formlarının düzenlenmesinde göz önünde bulundurulacaktır. Bkz. <https://sgb.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/yargida-hedef-sure-uygulamasi-baslamistir> (Erişim Tarihi: 9/4/2025)

43 2024-2028 yılları arasını kapsayan HSKur'un Stratejik Planı'nda "Yargının Etkinlik ve Verimliliğini Artırmak" başlığı altında adalet sisteminde performans ölçümü ve geliştirilmesi ile kalitenin artırılmasına yönelik araçların güçlendirileceği hedeflenmiş, uzun süren soruşturma ve davalar için yargısal etkinliğin artırılması amacıyla "Performans Esaslı İzleme Sistemi" geliştirileceği ve hedef sürenin takibi hususunda kurulun etkinliğinin artırılacağı ifade edilmiştir. Bkz. Hâkimler Savcılar Yüksek Kurulu 2024-2028 Stratejik Planı, s. 90. Belge için bkz. <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/120320241040hsk-2024-2028-stratejik-planpdf.pdf> (Erişim Tarihi: 9/4/2025)

netmeliğin yürürlüğü girdiği tarihten itibaren 2 yıl içinde (f.2) hedef sürelerin belirlenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Madenin üçüncü fıkrasında hedef süre uygulamasının, sürelerin Adalet Bakanlığı’nca internet sitesinde ilanı tarihinden itibaren başlayacağı ifade edilmiştir⁴⁴.

Bunun dışında, yönetmelikteki düzenlemeler paralelinde HSKur tarafından 7/9/2021 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanan ilke kararıyla, hâkim ve savcılarının yükselme esaslarına ilişkin ilke kararlarda güncelleme yapılmış ve hedef sürenin tanımı eklenerek bu sürelerle uymak, hâkim ve savcılarının yükselmesindeki ölçütler arasında kabul edilmiştir.

C. 2021/17 ESAS, 2021/103 KARAR VE 30/12/2021 TARİHLİ KARARI ÇERÇEVESİNDE ANAYASA MAHKEMESİNİN YAKLAŞIMI

Hedef süre uygulaması, somut norm denetimi yoluyla AYM kararına da konu olmuştur⁴⁵. Konu, HSK’nın 28’inci maddesinin yedinci fıkrasının iptali talebiyle Mahkeme’nin önüne gelmiştir. Başvuru kararında hedef süre uygulamasının adil yargılama hakkı kapsamında makul sürede yargı-

44 Adalet Bakanlığı, 2024-2028 yılları arasını kapsayan Stratejik Planı’nda başladığı tarihten itibaren 2018 yılındaki veriler dikkate alındığında hedef süre uygulamasına uyum oranı Cumhuriyet Başsavcılıklarında %74,84, ceza mahkemelerinde %66,83 olarak paylaşılmıştır. 2018 yılında tüm dava ve soruşturma türlerinde genel uyum oranı %69,59 olarak gerçekleşmiştir. 2022 yılında bu oranlar Cumhuriyet başsavcılıklarında %84,29 ve ceza mahkemelerinde %86,95 şeklinde gerçekleşmiştir. 2022 yılında tüm dava ve soruşturma türlerinde genel uyum oranı %85,71’e yükselmiştir. Bkz. Adalet Bakanlığı 2024-2028 Stratejik Planı, s. 21. Belge için bkz. <https://rayp.adalet.gov.tr/resimler/1/dosya/adalet-bakanligi-stratejik-plan-2024-2028-29-04-20244-20-pm.pdf> (Erişim Tarihi: 14/4/2025)

45 21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’na muhalefet suçundan sanığın cezalandırılması talebiyle açılan kamu davasında Hatay 6. Asliye Ceza Mahkemesi, HSK’nın 28’inci maddesinin yedinci fıkrasının Anayasa’ya aykırı olduğu kanısına varmış ve hükmün iptali için AYM’ye başvurmuştur. Bkz. AYM, E.2021/17, K.2021/103, 30/12/2021. Hedef süre, makul sürede yargılanma hakkı ihlallerine ilişkin bireysel başvurularda da bahsi geçen bir konu olmuştur. Bkz. *Keser Altıntaş*, B. No: 2023/18536, 25/7/2023, § 54; *Sabire Güngör*, B. No: 2019/32487, 29/2/2024, § 4; *Nevriye Kuruç*, B. No: 2021/58970, 5/7/2022, § 73.

lanmanın temini için yargılama mercilerinden kaynaklanan gecikmelerin önlenmesi amacıyla alınan tedbirlerde biri olduğu, bu süreleri kimin belirleyeceğinin önem arz ettiği, yargısal süreçte hedef süre uygulamasının hâkimleri bağlayıcı bir hedef ortaya koyduğu ve yargı yetkisini kullanmaya ilişkin olduğu, bu sürelerin Adalet Bakanlığı tarafından belirlendiği ve ancak sürelerin yürütme organı tarafından belirlenmesinin Anayasa'ya (Başlangıç kısmı, mad. 2 ve 138) aykırı olduğu ileri sürülmüştür. Ancak esasa ilişkin yaptığı incelemede Mahkeme, hedef süre uygulamasının Anayasa'ya aykırı olmadığı yönündeki çoğunluk kararıyla hükmün iptaline yönelik Hatay 6. Asliye Ceza Mahkemesinin itirazını reddetmiştir. Çoğunluk kararında hedef süre uygulamasının soruşturma ve kovuşturmaların makul süre içinde tamamlanmasının adaletin tesisinde ve hukuka inancın muhafazasında önemli rol oynadığını vurgulayan AYM, uygulamanın bunu temin etmek amacıyla getirildiğinin altını çizmiş ve meseleyi hukuk devleti, kuvvetler ayrılığı, hâkimlerin bağımsızlığı ve tarafsızlığı ile hâkimlik teminatı çerçevesinde ele almıştır. Mahkeme, özetle, hedef süreye ilişkin esasların uzmanlık ve idare tekniğine ilişkin olduğundan yönetmelikle düzenlenebileceğini, hâkim ve savcılarının özlük haklarını etkileyen kanun yolu değerlendirmesinde hedef sürenin tek belirleyici ölçüt olmadığını ve sürelerin belirlenmesinde mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatına sahip olan HSKur'un görüşü alındığı için HSK mad. 28/f.7'nin hâkimlik teminatı ve mahkemelerin bağımsızlığı ilkelerine aykırı olmadığı sonucuna varmıştır. Karara ilişkin yazılan karşı oy gerekçelerinde meselenin adil yargılanma hakkı bağlamında önemine değinilmiştir. Makul sürede yargılanmaların tamamlanmasının adil yargılanma hakkının bir gereği olduğu ve bunun için hedef süre uygulamasının getirilmesinin yerinde olduğu, yargılananın tamamlanacağı sürenin belirlenmesinin tam bir yargılama faaliyeti olmasa bile HSK'nın 28'inci maddesinin yedinci fıkrasının temel hak ve hürriyetleri etkileyen ve yargılama usulüne ilişkin bir düzenleme olduğu hususlarının altı çizilmiştir. Böylelikle

hedef süre uygulamasıyla muhakeme hukukunda mahkemelerin işleyiş düzenine ilişkin yeni bir usul kuralı eklenmiş olmaktadır.

Üyelerden Hasan Tahsin Gökcan, kaleme aldığı karşı oy gerekçesinde makul sürede yargılanma hakkı ihlallerinin ulaştığı yüksek rakamlar karşısında hedef süre uygulamasının yerinde bir yöntem olmadığının ileri sürülmesinin hoş karşılanmayacağını ifade etmiştir. Ancak Gökcan'ın da vurguladığı üzere, hâkimin mesleki performansında hedef süre gibi bir ölçüt hâkimler arasında bir baskı aracına dönüşür. Bu baskı; yargısal süreçlerin izlenmemesi, pratik kaygılardan dolayı sanığın savunma hakkının kısıtlanması ve tarafların hukuki dinlenilme haklarının ihlal edilmesi gibi usul ihlallerini berberinde getirebilir. Dolayısıyla bu nedenlerden kaynaklı yargısal süreçlerin uzaması ihtimaller dâhilinde olup bu durum, adil yargılanma hakkını zedeleyebilir.

Karardaki karşı oy gerekçelerinde özetle şu hususlar vurgulanmıştır:

Hedef süre uygulaması, makul sürede yargılanma hakkı için önemli ve gerekli bir adım olup adil yargılanma hakkının tesisi bakımından sadece bir araç olup hiçbir zaman bir amaç hâline getirilmemelidir. Zira ceza soruşturmaları ve kovuşturmalarında uyulması istenilen hedef sürelerle, yargılamaların uzaması probleminin, yani sistemde temel bir sorunun çözümüne dair bir politikanın hayata geçirilmesi amaçlanmaktadır.

Hedef süre uygulaması, mesleki performansın değerlendirilmesinde üst mahkemede görev alan hâkim ile denetime tabi tutulan ve kararı incelenen hâkim arasında hiyerarşik bir ilişkiye yol açmaktadır. Bunun, hâkimler ve savcılar üzerinde baskı aracına dönüşmesi ve yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı ilkelerini ihlal etmesi kaçınılmazdır.

Hedef süre uygulamasına ilişkin esasların yönetmelikle

değil kanunla⁴⁶ düzenlenmesi ve yargılama sürecinin adil yargılanma hakkının tüm ilkelerine uyularak gerçekleştirilmesi gerekir.

D. 2025-2029 YILLARI ARASINI KAPSAYAN YARGI REFORMU STRATEJİSİ BELGESİNDE ORTAYA KONULAN HEDEFLER

Konuya ilişkin yakın zamanda gerçekleşen gelişmelerden biri de “Türkiye Yüzyılı, Adaletin Yüzyılı” başlıklı Yargı Reformu Stratejisi (2025-2029) Belgesidir. Strateji Belgesi’nde adli süreçlerin makul sürede tamamlanmasına yönelik kurumsal tedbirler alınması ve uygulamaların geliştirilmesi kapsamında yapılacak bazı faaliyetlerden bahsedilmiştir. Buna göre ceza yargılamalarında hedef sürelerin daha kısa olacak şekilde yeniden belirlenmesi, hedef süre uygulamasının ta-

46 Hedef süre uygulamasına ilişkin esasların yönetmelikle değil, kanunla düzenlenmesinin önemi M. Emin Kuz’un kaleme aldığı karşıoy gerekçesinde kapsayıcı bir yorumla şu şekilde ortaya konulmuştur: “İncelenen kuralda ise hiçbir esas öngörülmeden hedef sürelerin Bakanlıkça belirleneceği hükme bağlanarak bu konuyu düzenleme bakımından idareye çok geniş bir takdir alanı bırakılmıştır. Buna karşılık idarenin hangi ölçütleri esas alarak bu süreleri belirleyeceği mezkûr hükümde de Kanunun başka bir maddesinde de açık, anlaşılır ve nesnel bir şekilde düzenlenmemiş ve bir çerçeve çizilmemiştir. Bu nedenle düzenleme, yorum ve değerlendirme farklılıklarına bağlı olarak keyfi uygulamalara yol açabilecek, başka bir ifadeyle belirlilik ve öngörülebilirlik ilkelerine aykırılık oluşturacak nitelikte olduğu gibi yasama yetkisinin devredilmezliği ilkesiyle de bağdaşmamaktadır. Başka bir ifadeyle, mezkûr sürelerin yasama organı tarafından her bir dava türü açısından doğrudan kanunla ayrı ayrı belirlenmesi -uygulamada karşılaşılabilecek muhtemel sorunlar sebebiyle pratik olarak mümkün olmasa da, özellikle davaların türü, davacı, davalı, sanık ve müdahil sayısı gibi kriterler ile aynı tür davalardaki ortalama yargılama süreleri, hâkim sayısı, mevcut dosya sayıları ve verilen kararların bunlara oranı gibi hususların dikkate alınmasını öngören bir çerçeve çizilmeden, düzenleyecekleri değerlendirme formlarında bu konuda asıl değerlendirmeyi yapacak olan temyiz mercilerinin görüşleri de aranmadan ve ayrıntıların belirlenmesinde yol gösterecek nitelikte hiçbir ilke getirilmeden hedef sürelerin Bakanlıkça belirlenmesinin öngörülmesinin, anayasal anlamda kanunla düzenleme zorunluluğunun yerine getirilmiş sayılması için yeterli olduğu söylenemez. Dava konusu kural aynı sebeplerle, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına da uygun değildir.” Bkz. AYM, E.2021/17, K.2021/103, 30/12/2021 (M. Emin Kuz’un karşıoy gerekçesi).

kip⁴⁷ edilmesi, hedef sürenin aşılmasına neden olan hususlara yönelik önlemler alınması ve istinaf kanun yolunda da hedef sürelerin belirleneceği ifade edilmiştir. Ayrıca zamanında, etkin ve kaliteli bir adalet hizmeti için kurumsal performans ve verimliliğine dair çalışmaları yürütmek üzere Adalet Bakanlığı bünyesinde “Adalet Teşkilatı Performans ve Verimliliği Daire Başkanlığı”; yargısal faaliyetlerin yürütülmesinde hedef süre uygulaması başta olmak üzere kurumsal performans ve verimliliğe ilişkin çalışmaları yapmak üzere HSK bünyesinde “Yargı Teşkilatı Performans ve Verimlilik Birimi” kurulması hedeflenmiştir. Bunların yanında makul sürede yargılanma hakkı ihlalleri önlemeye yönelik başka hedefler de belgede zikredilmiştir. Duruşmaların kesintisiz devam edeceği prensibi kabul edilmiş, ancak istisnai hâllerde en fazla iki ay ertelenebileceği belirtilmiştir. Ayrıca bekletici sorun yapılan durumlarda duruşmalara ara verilmesi kararı verilerek bekletici sorunun çözümüne kadar duruşma yapılmamasının sağlanacağı ifade edilmiştir. İlk derece yargılamalarında davalara bakma sırasına ilişkin uygulamanın makul sürede yargılanma hakkının ihlal edilmesini önleyecek şekilde düzenleneceği, duruşma yapılmaksızın dosya üzerinden çözülmesi mümkün uyuşmazlıkların kapsamının genişletileceği ve bozma kararı verilen dosyaların öncelikle ve ivedilikle görülmesi gibi başka hedefler de konulmuştur.

II. CEZA MUHAKEMESİNDE MAKUL SÜREDE YARGILANMA HAKKI: HEDEF SÜRE UYGULAMASI ADİL YARGILANMA HAKKININ İHLALİ Mİ?

Ceza muhakemesi, vatandaşın devletin hamiyetiyle karşı karşıya geldiği bir hukuk dalı olup maddi ceza hukukunda ceza veya güvenlik tedbirleri ile yaptırım altına alınmış tipik

47 Adalet Bakanlığı 2024-2028 Stratejik Planı’nda hedef sürelerin takip edileceği, hedef süreyi aşan dosyalar için önlemler alınacağı, makul sürede yargılanma hakkının temini amacıyla yargısal süreçler için belirlenen hedef sürelerle uyulması için tedbirler alınacağı ve bu uygulamanın geliştirileceği yönünde hedefler konulmuştur. Bkz. Adalet Bakanlığı 2024-2028 Stratejik Planı, s. 51, 58.

fiillerin uygulama alanıdır. Bu hukuk dalı, devletin amaca ve hukuka uygunluk aracıdır⁴⁸. Ceza muhakemesi hukuku, fail ve işlediği fiilin güvenli bir şekilde belirlenmesine, kanunda yazılan soyut cezanın somutlaştırılmasına ve failin suç teşkil eden fiilinin kamuda aleni şekilde tartışılması amacını güden bir hukuk dalı olup maddi ceza hukukunun genel önleme amacına ve adalet duygusunun tatmin edilmesine hizmet eder⁴⁹.

Ceza muhakemesinin amaçları; maddi gerçeği araştırmak⁵⁰, adaleti ve hukuksal barışı tesis etmektir. Bu üç amaç, yargısal bir süreçte dengelenmelidir. Bu süreç şekli⁵¹ olup belli kurallarla ilerler. Bununla birlikte bu süreci formalitelere uymaktan ibaret görmemek, aksine bir hukuk devletinde menfaatleri koruyan bir mekanizma olarak görmek gerekir⁵².

Maddi gerçeği açığa çıkarma faaliyeti sonucunda verilecek adil bir karar, adil ve usulüne uygun bir karar verilmesini gerektirir⁵³. Ceza muhakemesinde gerçeğin ortaya çıkarılmasına ve adil bir kararın verilmesine aykırılık teşkil eden usul düzenlemeleri sanığın adil yargılanma hakkını da etkilemektedir⁵⁴.

Toplumsal olayları ele alan ceza yargılamaları, ceza normlarının geçerliliğini sağlar ve bu şekilde hukuksal barış tesis edilir. Ceza yargılaması sonucu verilen karar, hukuksal mese-

48 Tiedemann, K. (2019). s. 85, 87-90.

49 Schroeder, F. C. ve Verrel, T. (2019). s. 33.

50 Yaygın kabul edilen görüş, ceza muhakemesinin amacının suç teşkil eden fiili soruşturmak ve faili bu fiilden dolayı cezalandırmak suretiyle gerçeği açığa çıkarmak olduğu hakkında bkz. Tiedemann, K. (2019). s. 86.

51 Ceza muhakemesi hukuku şekli ceza hukuku (*formelles Strafrecht*) olarak da tanımlanır. Bkz. Roxin, C., Achenbach, H., Jäger, C. ve Heinrich, M. (2019). *Strafprozessrecht*, München: C. H. Beck, s. 1.

52 Volk, K. ve Engländer, A. (2018). *Grundkurs StPO*, München: C. H. Beck, § 3, kn. 5. Ayrıca bkz. Tiedemann, K. (2019). s. 86; Roxin, C., Achenbach, H., Jäger, C. ve Heinrich, M. (2019). s. 1.

53 Volk, K. ve Engländer, A. (2018). § 3, kn. 1.

54 Tiedemann, K. (2019). s. 93

leyi çözer. Bir taraftan kararın revize edilmesi imkânı olmalı ancak diğer taraftan ceza yargılamaları sonsuz kadar devam etmemelidir⁵⁵. Sonuç itibarıyla kesin hükümle hukuksal barış tesis edilmiş ve ceza muhakemesi sonlandırılmış olur⁵⁶.

Ceza muhakemesi, adil yargılanma hakkı doğrultusunda şekillenmektedir⁵⁷. Ceza muhakemesinin “zorunlu asli unsurlarından”⁵⁸ biri adil yargılanmadır. Ceza muhakemesinin adil olması hem sanığın korunması bakımından hem de muhakemenin kamusal etkisi bakımından önem arz etmektedir. Böylelikle gerek sanık gerekse toplum, sanığın kendisini savunabildiği ve savunma imkânlarının sağlandığı hususlarının farkında olmuş olur⁵⁹.

A. CEZA MUHAKEMESİNDE ADİL YARGILANMANIN BİR GÖRÜNÜŞ ŞEKLİ OLARAK MAKUL SÜREDE YARGILANMA HAKKI

Adil yargılanma; bağımsız bir ilke olduğu gibi alenilik, hâkimin bağımsızlığı ve tarafsızlığı ile silahların eşitliği gibi birçok ilke ile sıkı ilişki içerisinde olup⁶⁰ ceza muhakemesi sürecinde tüm ilkelere ruhunu, dinamiğini ve özünü veren çatı bir fonksiyon icra etmektedir. Ceza muhakemesi hukukunda birçok hüküm, hükümlerin icrası ve ihlali ile bağlantılı durumlar adil yargılanma ilkesine göre değerlendirilmekte ve

55 Volk, K. ve Engländer, A. (2018). § 3, kn. 1-4.

56 Schroeder, F. C. ve Verrel, T. (2019). s. 33.

57 CMK’nın da temel amacının adil yargılama olduğu ve kanundaki hükümlerin bu temel amaç doğrultusunda kaleme alındığı hakkında bkz. Öztürk vd. (2023). s. 125.

58 Muhakemenin güvenilir, şeffaf, adil, şekilsel, çelişmeli ve sürekli olması ceza muhakemesinin asli zorunlu unsurları olarak kabul edilmektedir. Bkz. Schroeder, F. C. ve Verrel, T. (2019). s. 35-37.

59 a.g.e. s. 35.

60 Adil yargılanma hakkı, makul sürede yargılanma hakkı özelinde suçsuzluk karinesi, özgürlük ve güvenlik hakları ile de ilişkilidir. Ayrıca bkz. Özkan Duvan, A. (2019). s. 305. Anglo-Amerikan hukukunda ve AİHS’te savunma hakkı, silahların eşitliği, bizzat hazır bulunma, meramını anlatma ve kişinin kendisini suçlama yasağı gibi haklar da adil yargılama ilkesi kapsamında mütalaa edilmektedir. Bkz. Schroeder, F. C. ve Verrel, T. (2019). s. 52.

gerekçelendirilmektedir⁶¹. Makul sürede yargılanma da bu kapsamda mütalaa edilebilir. Çünkü makul sürede yargılanma hakkı, adil yargılanmanın vazgeçilmez bir parçasını (alt unsurunu)⁶² oluşturur⁶³. Dolayısıyla makul sürede yargılanma adil yargılanma hakkı kapsamındadır⁶⁴. Bu durumda ma-

61 Ünver, Y. ve Hakeri, H. (2024). s. 56.

62 Tatlıdil, S. (2019). “Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Makul Sürede Yargılanma Hakkı-Sürenin Aşılması ve Sonuçları”, *TBB Dergisi*, S. 143., s. 13; Özkan Duvar, A. (2019). s. 288.

63 Gökçen, A., Alşahin, M. E. ve Çakır, K. (2024). s. 130. AY mad. 36’da makul sürede yargılanma hakkının adil yargılanma hakkının zımni bir parçası olarak güvence altına alındığı hakkında bkz. İnceoğlu, S. (2018). *Adil Yargılanma Hakkı, Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru: El Kitapları Serisi-4*, Ankara: Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi Yayınları, s. 276. Adil yargılama hakkının kapsamında sadece makul sürede yargılanma bulunmamaktadır. AİHM içtihatlarına göre, adil yargılanmanın altı unsuru vardır: Bağımsızlık ve tarafsızlık, kanunla kurulmuş mahkeme, makul sürede yargılanma, aleniyet, denetim, silahların eşitliği (şüpheli veya sanığın savunma için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olması). Bkz. Öztürk vd. (2023). s. 124 vd.; Gökçen, A., Alşahin, M. E. ve Çakır, K. (2024). s. 129. Ancak bu çalışmada, hedef süre uygulamasının adil yargılanma hakkını ihlal edip etmediği hususunda yapılan değerlendirmeler, bu unsurlardan makul sürede yargılanma hakkı ile sınırlı tutulmuştur. Bununla birlikte çalışmada, özellikle AYM’nin yaklaşımı ortaya konulurken adil yargılanmanın gereklerinden olan hâkimlerin bağımsızlığı ve tarafsızlığına ve yeri geldikçe adil yargılanmanın diğer unsurlarına ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

64 “Somut başvurunun dayanağını oluşturan makul sürede yargılanma hakkı da yukarıda belirtilen ilkeler uyarınca adil yargılanma hakkının kapsamına dâhil olup...” (Haydar İzgi, B. No: 2012/673, 19/12/2013, § 27); “Anayasa Mahkemesi de Anayasa’nın 36. maddesi uyarınca inceleme yaptığı birçok kararında -ilgili hükmü Sözleşme’nin 6. maddesi ve AİHM içtihadı ışığında yorumlamak suretiyle- Sözleşme’nin lafzi içeriğinde yer alan ve AİHM içtihadıyla adil yargılanma hakkının kapsamına dâhil edilen ilke ve haklara, Anayasa’nın 36. maddesi kapsamında yer vermektedir. Somut başvurunun dayanağını oluşturan makul sürede yargılanma hakkı da yukarıda belirtilen ilkeler uyarınca adil yargılanma hakkının kapsamına dâhildir. Ayrıca davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılmasının yargının görevi olduğunu belirten Anayasa’nın 141. maddesinin de -Anayasa’nın bütünselliği ilkesi gereği- makul sürede yargılanma hakkının değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulması gerektiği açıktır.” Güher Ergün ve diğerleri, B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 38-39; “Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (Sözleşme)’nin ortak koruma alanı dışında kalan bir hak ihlali iddiasını içeren başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar verilmesi mümkün olmayıp (B. No: 2012/1049, 26/3/2013, § 18), Sözleşme metni ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarından ortaya çıkan ve adil yargılanma hakkının somut görünümüleri olan alt ilke ve haklar, Anayasa’nın 36. maddesinde yer verilen adil yargılanma hakkının da unsurlarıdır. Anayasa Mahkemesi de

kul sürede yargılanma hakkının ihlali, adil yargılanma hakkının ihlali anlamına gelir. Davaların gereksiz yere uzatılması, bu hakkın ihlali anlamına gelir.

Adil yargılanma hakkının bir görünüş şekli olan makul sürede yargılanma hakkının ne ulusal düzenlemelerde ne de uluslararası belgelerde tanımı yapılmıştır. Bununla birlikte içtihatlarda bu hakkın esasları ortaya konulmuştur⁶⁵.

Ülkemizde ceza yargılamalarının uzun sürdüğü ve bundan kaynaklı olarak insan hakları ihlallerinin ciddi boyutlara⁶⁶ vardığını belirtmek gerekir. AİHM ve AYM⁶⁷ bu hususta

Anayasa'nın 36. maddesi uyarınca inceleme yaptığı birçok kararında, ilgili hükmü Sözleşme'nin 6. maddesi ve AİHM içtihadı ışığında yorumlamak suretiyle, Sözleşme'nin lafzi içeriğinde yer alan ve AİHM içtihadıyla adil yargılanma hakkının kapsamına dâhil edilen ilke ve haklara, Anayasa'nın 36. maddesi kapsamında yer vermektedir. Somut başvurunun dayanağını oluşturan makul sürede yargılanma hakkı da yukarıda belirtilen ilkeler uyarınca adil yargılanma hakkının kapsamına dâhil olup, ayrıca davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılmasının yargının görevi olduğunu belirten Anayasa'nın 141. maddesinin de Anayasa'nın bütünselliği ilkesi gereği, makul sürede yargılanma hakkının değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulması gerektiği açıktır." Aycan Yılmaz, B. No: 2014/10799, 10/3/2015, § 30.

65 Şahin, İ. (2019). s. 226; Özkan Duvan, A. (2019). s. 297.

66 2024 yılına ait ceza mahkemelerindeki dosya, sanık ve işlenen suçlara ilişkin adli istatistikler için bkz. https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/7042025092455Adalet_%C4%B0statistikleri_2024%20T%C3%BCrk%C3%A7e_Ingilizce.pdf (Erişim Tarihi: 7/4/2025)

67 Makul sürede yargılanma hakkının ihlal edilmesini önlemeye yönelik kalıcı çözümün olmaması, ihlallerin neticelerini gidermeye yönelik etkili ve daimi başvuru yolunun getirilememesi ve bu ihlaller nedeniyle artan iş yükünün altından kalkamayacağı gerekçelerinden hareketle AYM, 2023 yılında *Keser Altıntaş* başvurusunda makul sürede yargılanma hakkı ihlali nedeniyle önüne gelen bireysel başvurular hakkında artık inceleme yapmama yönünde karar vermiştir. "...Anayasa Mahkemesi makul sürede yargılanma hakkı ile ilgili olarak Türk hukuk sisteminde mevcut olan yapısal sorunları bireysel başvuru kapsamında tespit etmiştir. her bir başvurunun ilk elden, doğrudan Anayasa Mahkemesince incelenmesi -makul sürede yargılanma hakkını ilgilendiren başvuruların katlanarak artan sayısı da dikkate alındığında- Anayasa Mahkemesinin Anayasa'nın yorumlanması ve uygulanması ile temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi işlevini yerine getirmesini önemli ölçüde olumsuz etkileyecektir. Bunun ise bireysel başvurunun objektif amacı olan insan haklarına saygı kapsamında temel hak ve hürriyetlerin korunması misyonunun gerçekleşmesini engelleyeceği ortadadır.... Anayasa Mahkemesinin makul sürede yargılama yapılmadığı iddiasına ilişkin başvuruları incelemesi, bu aşamadan sonra temel hak ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi açısından bir önem taşımamakta; Anayasa Mahkemesi bu başvurularda bir anlamda tazminat mahkemesi işlevi görmektedir. Yalnızca tazminat miktarının belirlenmesinden ibaret bu kararların 55.000'den fazla ihlal kararından

çok sayıda ihlal kararı vermiştir. Son olarak kısmi bir çözüm olarak ülkemizde Tazminat Komisyonu⁶⁸ kurulmuştur. Buna rağmen yargılamaların uzun sürmesine ilişkin sorun devam etmektedir⁶⁹.

Anayasa'nın 36'ncı ve AİHS'in 6'ncı maddelerine göre kişi, sadece medeni hak ve yükümlülöklere ilişkin uyuşmazlıklarda değil, cezai uyuşmazlıklarda da kendisine yöneltilen suç ithamlarının makul sürede karara bağlanmasını talep etme hakkına sahiptir⁷⁰. Suç isnadı, suç işlendiği iddiasının yetkili makamlar tarafından kişiye bildirilmesi anlamına gelir. İddianın suç teşkil edip etmediğinin belirlenmesinde isnat edilen suçun pozitif düzenlemelerdeki tasnifinin, suçun ve suç için öngörölen cezanın niteliğinin ve ağırlığının göz önünde bulundurulması gerekir. Isnat edilen fiil, ceza kanununda suç olarak tanımlanmış

*sonra insan haklarının korunması ve geliştirilmesine artık bir katkı sağlamadığı da açıktır. Bu açıklamalar ışığında makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla yapılan başvurulardaki inceleme yöntemi, verilen ihlal kararının sayısı ve pilot kararda belirtilen ilkeler dikkate alındığında anılan ihlal iddiasıyla yapılan başvuruların Anayasa Mahkemesince incelenmesinin sürdürölmesini haklı kılan bir neden kalmadığı ortadadır.” Keser Altıntaş, § 78, 80-81. Makul sürede yargılanma hakkı ihlaline ilişkin başvuru sayısının fazlalığı mahkemenin iş yükünün önemli derecede arttırmış olsa da Esen'in de önemle vurguladığı gibi AYM'nin bu yaklaşımı, temel hak ve özgürlöklöler arasında bir “önem sırası” benimsediğı izlenimini vermektedir. Bunun anayasal olarak hiçbir temeli bulunmamaktadır. Ayrıca bu tür dosyalara bakmama yönünde alınan pilot karar, AY mad. 36/f.2'ye de aykırıdır. Zira hiçbir mahkeme görev ve yetkisi kapsamındaki bir davaya bakmaktan kaçınmaz. Söz konusu hüküm yüksek mahkemelerden biri olan AYM için de geçerlidir. Karara yönelik değerlendirme ve eleştiriler hakkında detaylı bkz. Esen, S. (2023). *Makul Sürede Yargılanma Hakkının Korunması (Mevcut Durum ve Öneriler)*, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, s. 3-11. AİHM de Ümmühan Kaplan/Türkiye kararında Türkiye'de makul sürede yargılanma hakkı ihlallerinin uzun zamandır devam ettiğini, bu ihlallerin Türk hukuk sisteminde yapısal ve sistematik sorun teşkil ettiğini vurgulamış ve başvuru sayısını ve muhtemel ihlalleri dikkate alarak pilot karar usulünü uygulamıştır. Bkz. Ümmühan Kaplan/Türkiye, B. No: 24240/07, 20/3/2012, § 63.*

68 Tatlıdil, S. (2019). s. 43.

69 Gemalmaz, H. B. (2022). s. 67.

70 Roxin, C. ve Schünemann, B. (2012). § 11, kn. 5. Adil yargılanma hakkının da temel bir hak olarak anayasadaki güvenlik hakkından ve hukuk devleti ilkesinden çıkmaktadır. Bkz. Brunhöber, B. (2010). s. 761. Ayrıca bkz. Schroeder, F. C. ve Verrel, T. (2019). s. 52. Hukuk devleti ilkesi, sanığa isnat edilen fiilin belirli bir süre içerisinde açıklığa kavuşturulmasını gerektirir. Bu yüzden makul sürede yargılanma, hukuk devleti ilkesinden çıkan bir haktr. Bkz. Özbek, V. Ö., Doğan, K. ve Bacaksız, P. (2024). s. 56. Hukuk devleti ve adil yargılanma hakkı için bkz. Volk, K. ve Engländer, A. (2018). § 3, kn. 30-31

ve yargılama aşamasında ceza hukuku kuralları uygulanmışsa ayrıca bir uygulanabilirlik incelemesi yapılmaksızın adil yargılanma hakkı kapsamında kabul edilir⁷¹.

Yargılama faaliyetinin çabukluğu; bu faaliyetin etkinliğini, hukuksal barışın tesisini ve yargıya olan inancı sağlar. Bununla birlikte süreçte birçok hakkın kullanılması yargılama sürecini uzattığından bu durum, yargılama güvenceleri arasındaki çatışmayı beraberinde getirmektedir. Yargılamanın makul sürede yapılması, sadece ceza muhakemesindeki tedbirlerin makul sürede uygulanmasına ilişkin değil, bütün yargılama sürecine ilişkin bir gerekliliktir⁷².

Ceza muhakemesinin tüm aşamalarında makul sürede yargılanma hakkına uyulmalıdır. Yargılamanın makul sürede gerçekleştirilmesi, sadece kovuşturma aşaması ile sınırlı olmayıp soruşturma aşaması için de geçerlidir. Ceza yargılamalarında makul sürenin başlangıcı genellikle soruşturma aşamasında kişinin suç isnadıyla karşılaştığı an kabul edilir. AYM⁷³ ve

71 “Anayasa’nın 36. ve Sözleşme’nin 6. maddeleri uyarınca kişilere, medeni hak ve yükümlülükler ile ilgili uyumsuzlukların yanı sıra, cezai alanda yöneltilen suç isnatlarının makul sürede karara bağlanmasını talep hakkı tanınmıştır. Suç isnadı, bir kişiye suç işlediği iddiasının yetkili makamlar tarafından bildirilmesi olup, kişiye cezai alanda yöneltilen iddianın suç isnadı niteliğinde olup olmadığının tespitinde; iddia olunan suçun pozitif düzenlemelerdeki tasnifinin, suçun gerçek niteliğinin, suç için öngörülen cezanın niteliği ile ağırlığının değerlendirilmesi gerekir. Ancak isnat olunan fiil, ceza kanunlarında suç olarak nitelendirilmiş ve yargılama aşamasında ceza hukukunun kuralları uygulanmış ise, ayrıca bir uygulanabilirlik incelemesi yapılmaksızın, adil yargılanma hakkının kapsamına girdiği kabul edilecektir”. Bkz. Fatih Taş, B. No: 2013/1461, 12/11/20214, § 115.

“Anayasa’nın 36. ve Sözleşme’nin 6. maddesi uyarınca kişilere, cezai alanda yöneltilen suçlamaların da (suç isnadı) makul sürede karara bağlanmasını isteme hakkı tanınmıştır. Isnat olunan fiil, ceza kanunlarında suç olarak nitelendirilmiş ve yargılama aşamasında ceza hukukunun kuralları uygulanmış ise ayrıca bir uygulanabilirlik incelemesi yapılmaksızın kendiliğinden adil yargılanma hakkının kapsamına girer.” Bkz. Ayca Yılmaz, § 32.

72 Ünver, Y. ve Hakeri, H. (2024). s. 64.

73 “Ceza yargılamasının süresi tespit edilirken sürenin başlangıç tarihi olarak bir kişiye suç işlediği iddiasının yetkili makamlar tarafından bildirildiği veya isnattan ilk olarak etkilendiği arama ve gözaltı gibi birtakım tedbirlerin uygulandığı tarih; sürenin sona erdiği tarih olarak suç isnadına ilişkin nihai kararın verildiği, yargılaması devam eden davalar yönünden ise Anayasa Mahkemesinin makul süre şikâyetiyle ilgili kararını verdiği tarih esas alınır.” Bkz. Hüseyin Kınağ, B. No: 2018/27472, § 23; “Ceza muhakemesinde yargılama süresinin makul olup olmadığı değerlendirilirken sürenin başlangıcı, bir kişiye suç işlediği iddiasının yetkili makamlar tarafından bildirilmesi veya isnattan ilk olarak etkilendiği arama

AİHM⁷⁴ içtihatlarına göre ceza davalarında makul sürenin başlangıcı, kişiye suç isnadının resmi olarak bildirildiği tarih, böyle bir bildirim yoksa kişinin suç isnadından ilk etkilendiği arama veya gözaltı gibi bazı koruma tedbirlerinin uygulandığı andır. Temyiz aşaması dâhil yargılamanın sona erdiği, yani kesin hükümle sonuçlandırıldığı tarih, makul sürenin bitim tarihidir. Devam eden yargılamalarda makul sürenin hesaplanmasında dikkate alınacak tarih, AYM'nin başvuruya ilişkin verdiği karar tarihidir. Soruşturmanın uzun sürmesi kişi güvenliğini ve hukuk devleti ilkelerini ihlal eder. Bu yüzden soruşturma evresinde müracaat edilen koruma tedbirlerinde⁷⁵

ve gözaltı gibi bir takım tedbirlerin uygulanması anıdır.” Aycan Yılmaz, § 33.

74 Sarı/Türkiye ve Danimarka, B. No: 21889/93, § 66, 67.

75 Koruma tedbirlerinden tutuklamada makul süre ile yargılamada makul süre birbirinden bağımsız kavramlar olarak kabul edilmektedir. Yargılamanın makul sürede tamamlanması AİHS'in adil yargılanma hakkı başlığı altında (mad. 6), tutuklulukta makul süre ise özgürlük ve güvenlik hakkı başlığı altında (mad. 5) düzenlenmiştir. AİHS mad. 6/f.1'deki bütün yargılama sürecini ilgilendiren “makul süre” kavramı, AİHS mad. 5/f.3'teki “tutuklulukta makul süre” kavramından farklıdır. İkincisi, tutuklunun makul sürede yargılanma ve devam eden yargılanmada salıverilme hakkını ifade etmektedir. Tutuklulukta makul süre, yargılanmanın makul sürede gerçekleştirilmesinden ziyade tutukluluk süresinin makul olup olmadığına ilişkindir. Buradaki amaç, kişinin uzun süre tutuklu kalmasının önüne geçmektir. AİHS mad. 6/f.1'de düzenlenen yargılanmanın makul sürede yapılması ise kanun yolları aşaması da dahil bütün yargılanmanın makul sürede gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Buradaki amaç ise, kişinin akıbetinin belirsiz kalmasının önüne geçmektir. Ancak her iki hükmün arasında yakın bir bağ bulunmaktadır. Mahkemenin özellikle tutuklu işlerde özel bir çaba göstermesi ve daha hızlı hareket etmesi gerektiğinin önemi vurgulanmaktadır. Bkz. İnceoğlu, S. (2018). s. 265.; Bu hususta ayrıca bkz. Özkan Duvar, A. (2019). s. 291, 305 vd.; CMK'da tutuklulukta makul süreye ilişkin hükümler bulunmaktadır. Söz konusu hükümlere aykırı hareket edilerek sürelerin uzatılması makul sürede yargılanma hakkını ihlal edecektir. Bunun yanında AY mad. 19/f.7'de tutuklanan kişilerin makul süre içinde yargılanmayı isteme haklarının olduğu ifade edilmiştir. Hükmün sadece tutuklama ile sınırlandırılmaması ve makul sürede yargılanma hakkını kapsayacak şekilde anlaşılması gerektiği ileri sürülmüştür. Bu görüşe göre makul sürede yargılanma hakkı sadece tutuklu kişilerin sahip olduğu bir hak değildir. Bu hakkın sadece tutuklamayla kısıtlanması, adil yargılanma hakkıyla bağdaşmamaktadır. Bkz. Koç, C. (2020). s. 99. AYM'ye göre tutuklu kişinin makul sürede yargılanma hakkı diğer yargılamalara göre daha yüksek bir koruma kapsamındadır. “Anayasa'nın 19. maddesinde güvence altına alınan serbest bırakılmayı isteme hakkı uyarınca, bir ceza soruşturması veya kovuşturması kapsamında tutuklu olan kişiler ilgili yargı mercilerinden serbest

belirli süreler konulmuştur⁷⁶.

İstinaf⁷⁷ ve temyiz aşamalarının da makul sürede tamamlanması gerekir. Bölge adliye mahkemelerinin ilk derece mahkemelerinin kararlarındaki hukuka aykırılıkları düzeltip başvuruyu esastan reddetmeleri ve CMK mad. 303'te Yargıtay tarafından bozma kararı verilmeksizin hukuka aykırılıkların giderilmesi yargılamanın bu aşamada iken sürüncemede kalmasını engellemeye yönelik hükümler olup makul sürede yargılanma hakkının gerçekleştirilmesine hizmet etmektedir⁷⁸. İstinaf aşamasında makul sürede yargılanma hakkının

bırakılmalarına karar verilmesini talep edebilirler. Bu hakkın bir yansıması olarak 5271 sayılı Kanun'un 104. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, şüpheli veya sanığın soruşturma ve kovuşturma evrelerinin her aşamasında salıverilmesini isteyebileceği belirtilmiş; aynı Kanun'un 108. maddesinde de tutukluluğun soruşturma ve kovuşturma evrelerinde belirli süreleri aşmayacak şekilde resen incelenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Yargı organlarınca tutukluluğun her aşamasında gerek kişinin serbest bırakılma talebi üzerine gerekse resen yapılan incelemelerde tutulmanın meşru nedenlerinin açıklanması Anayasa'nın 19. maddesinin yedinci fıkrasının bir gereğidir. Anılan maddede ayrıca tutuklanan kişilerin makul sürede yargılanmayı isteme hakkına sahip olduğu ifade edilmiştir. Genel olarak yargılamanın makul sürede sonuçlandırılmaması, Anayasa'nın 36. maddesi ile güvence altına alınan adil yargılanma hakkının konusudur. Kişilerin fiziksel hürriyetlerinin kısıtlanmasına ilişkin güvencelerin belirtildiği Anayasa'nın 19. maddesine göre öncelikle tutukluluğun makul süreyi aşmaması gerekir. Bununla birlikte maddenin tutuklu olarak sürdürülen yargılamanın makul sürede sonuçlandırılması gerektiğine de işaret ettiği görülmektedir. Hürriyeti kısıtlanarak yargılanan kişinin yargılamanın makul sürede bitirilmesindeki menfaati, işin doğası gereği diğerlerine göre daha fazladır. Bu bağlamda Anayasa'nın 19. maddesinin yedinci fıkrasında belirtilen tutuklu kişinin makul sürede yargılanma hakkı, Anayasa'nın 36. maddesi ile güvence altına alınan adil yargılanma hakkı kapsamındaki makul sürede yargılanma hakkına göre daha yüksek bir koruma sağlamaktadır." Bkz. Yurt Atayün, B. No: 2017/34216, 29/5/2019, §§ 55, 56.

76 Şahin, İ. (2019). s. 227, 241; Özbek, V. Ö., Doğan, K. ve Bacaksız, P. (2024). s. 56; Özkan Duvan, A. (2019). s. 311; Poyraz, Y. (2001). s. 663; İnceoğlu, S. (2018). s. 268-269, 281, 282; Koç, C. (2020). s. 94, 97; B.E., B. No: 2012/625, 9/1/2014, §§ 33-34.

77 Doktrinde istinaf kanun yolunun makul sürede yargılanma hakkına etkisi tartışılmıştır. Bir görüşe göre zaten uzun süren yargılamalar istinaf süreci ile daha da uzamaktadır. Aksi görüş, gerekli tedbirler alınırsa makul sürelerde ve daha ucuz bir yargılama mümkündür. AYM, hükmün denetlenmesinden elde edilecek menfaati makul sürede yargılamadan üstün tutmaktadır. Bkz. aktaran Koç, C. (2020). s. 108.

78 Şahin, İ. (2019). s. 227; Koç, C. (2020). s. 97.

gerçekleştirilmesinde etkinliğin sağlanması için 2025-2029 yılları arasını kapsayan Strateji Belgesi'nde istinaf kanun yolunda da hedef süre uygulamasına geçileceği ifade edilmiştir⁷⁹. Keza, Adalet Bakanlığının 2024-2028 yılları arasını kapsayan Stratejik Planı'nda da bu husus vurgulanmıştır⁸⁰.

Makul sürenin ne kadar olması gerektiği hususu belirsizdir. Esasen bu konuda belirli süreler koymak doğru değildir. Her somut davaya göre sürenin belirlenmesi gerekir. Çünkü bu konuda mutlak bir sürenin belirlenmesi mümkün değildir⁸¹. Makul süre belirlenirken önce yargılama sürelerinin başlangıcı ve sonu tespit edilir, daha sonra sürenin makul olup olmadığı değerlendirilir⁸². AİHM'in belirttiği üzere davanın karmaşıklığı, başvuranın ve ilgili makamların tutumu gibi ölçütler göz önünde bulundurularak makul sürenin takdir edilmesi gerekir. Örneğin AİHM; 9 yıl 1 ay ve 14 yıl 1 ay gibi süreleri uzun bularak Türkiye aleyhine AİHS mad. 6'nın ihlali karar verirken, 2 yıl 7 aylı süreyi makul kabul etmiştir⁸³. AİHM, 8 yıl ve üzerindeki süreleri makul sürede yargılanma hakkının ihlali olarak kabul etmektedir. Özel şartlarından dolayı 6 ve 7 yıllık süreleri makul kabul eden Mahkeme, iki yıllık süreyi makul sürede yargılanma hakkının ihlali görebilmektedir⁸⁴. AİHM, *Zimmermann ve Steiner/İsviçre* kararında, yargılama süresinin makul olup olmadığının saptanmasında

79 Bkz. Adalet Bakanlığı 2025-2029 Yargı Reformu Stratejik Belgesi, s. 39.

80 Bkz. a.g.e. s. 21.

81 Vitkauskas, D. ve Dikov, G. (2017). *Protecting the right to a fair trial under the European Convention on Human Rights (a handbook for legal practitioners)*, Strasbourg: Council of Europe Press, s. 107; Taşkın, M. (2016). "Ceza Yargılamasında Görevsizlik Kararları ve Bunun Yargılama Sürelerine Etkisi", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, S. 7., s. 1029; Tatlıdil, S. (2019). s. 14; Özkan Duvan, A. (2019). s. 291.

82 Özkan Duvan, A. (2019). s. 310 vd.

83 Özbek, V. Ö., Doğan, K. ve Bacaksız, P. (2024). s. 56; Vitkauskas, D. ve Dikov, G. (2017). s. 267. Bu konuda örnek davalar için bkz. Tatlıdil, S. (2019). s. 17-19, 24-29.

84 İnceoğlu, S. (2018). s. 266-267; Şahin, İ. (2019). s. 235.

kullanılan ölçütleri belirlemiştir⁸⁵.

AYM de AİHM'in⁸⁶ belirlediği ölçütlerden hareketle sürenin makul olup olmadığına karar vermektedir⁸⁷. AYM, yargı-

85 "...davaların makul süre içinde görülmesi şartı, her davanın özel koşullarına göre değerlendirilmelidir. Mahkeme'nin göz önünde bulundurduğu konular arasında, davadaki olaylara veya hukuka ilişkin meselelerin karmaşıklığı, başvuruçuların ve yetkili mercilerin davranışları ve başvuruçular açısından başvurunun konusunun taşıdığı önem vardır; ayrıca, sadece Devlet'in neden olduğu gecikmeler davanın "makul bir süre içinde" görülmesi şartına uyulmaması sonucunu doğurabilir." Karar için bkz. Dutertre, G. (2003). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler*, Strasbourg: Avrupa Konseyi Yayınları, s. 174. Eser için bkz. <https://www.anayasa.gov.tr/media/3600/aihmkararlarindanornekler.pdf> (Erişim Tarihi: 26/3/2025). Ayrıca bkz. *Koştı ve diğerleri/Türkiye*, B. No: 74321/01, 3/5/2007; benzer kararlar için bkz. Gökçen, A., Alşahin, M. E. ve Çakır, K. (2024). s. 129, dn. 33.

86 Özkan Duvan, A. (2019). s. 313-317; Poyraz, Y. (2001). "Sarı-Türkiye ve Danimarka Davası", *AÜEHFD*, C. V., S. 1-4., s. 663; *Sarı/Türkiye ve Danimarka*, § 72-100; Taşkın, M. (2016). s. 1029; Tathdil, S. (2019). s. 16.

87 Ölçütler hakkında detaylı bilgi için bkz. İnceoğlu, S. (2018). s. 283-292; 317 vd. "Başvurucu hakkında silahlı terör örgütüne üye olma ve terör örgütü propagandası yapma suçlarından yürütülen soruşturmanın farklı suçlarla ilgili soruşturmalara nazaran zorluğu ve karmaşıklığı ortadadır. Başvurucunun farklı tarihlerdeki eylem ve konuşmalarına ilişkin olan ve terör örgütü propagandası yapma gibi diğer çok sayıda suçlamayı odak alan soruşturma aşamasının sonucunda başvuru hakkında kamu davası açılmıştır. İddianamenin kabulünden kısa bir süre sonra duruşma açılarak yargılama başlatılmıştır. Kamu güvenliği gerekçesiyle davanın nakline karar verilmesi üzerine dava dosyası tarafına gönderilen Malatya 1. Ağır Ceza Mahkemesi, aynı şekilde kısa bir süre geçtikten sonra yargılamayı başlatmış, dava dosyasının Malatya 5. Ağır Ceza Mahkemesine devredilmesi üzerine de yargılamaya anılan Mahkemede devam edilmiştir. Malatya 5. Ağır Ceza Mahkemesi 1/2/2019 tarihinde başvuruçunun atılı suçlardan hapis cezasına mahkûmiyetine ve tutukluluk hâlinin devamına hükmetmiş, mezkûr hükmün Gaziantep Bölge Adliye Mahkemesi 18. Ceza Dairesinin 17/7/2019 tarihli ilamı ile bozulması üzerine yargılamaya Malatya 5. Ağır Ceza Mahkemesinde devam edilmiştir. Malatya 5. Ağır Ceza Mahkemesi hukuki ve fiilî bağlantı bulunduğu gerekçesiyle davanın başvuruçunun sanığı olduğu Ankara 22. Ağır Ceza Mahkemesinin E.2021/6 sayılı dosyasında yürütülen dava ile birleştirilmesine karar vermiştir. Kovuşturma Ankara 22. Ağır Ceza Mahkemesi önünde derdesttir. Bu bakımdan delillerin toplanmasındaki güçlük ile başvuru hakkında suçlamaların sayısı ve mahiyetinin soruşturma/kovuşturma süreçlerinde tutuklama tedbirine başvurma ihtiyacını artırdığı ve anılan süreçlerin cereyanında bir özensizliğin bulunmadığı görülmektedir. Sonuç olarak tutukluluğun ön şartı olan suç işlendiğine dair kuvvetli belirti ile hürriyetten yoksun bırakılmanın meşru nedenlerinin ve tedbirin ölçülülüğünün belirtilmesi bakımından başvuru hakkındaki tutukluluğun devamına ilişkin kararların gerekçelerinin ilgili ve yeterli olması ve soruşturma/kovuşturma süreçlerinin yürütülmesinde bir özensizliğin bulunmaması hususları bir bütün olarak dikkate alındığında yaklaşık 3 yıl 10 aylık

lama süresinin makul olup olmadığı her bir münferit başvuru özelinde değerlendirilmesi gerektiği kanaatindedir⁸⁸. Bu minvalde ihlal kararları verdiği gibi makul süreye uygun hareket edildiği yönünde kararlar da vermektedir⁸⁹. Makul süre-

tutukluluk süresinin makul olduğu sonucuna varılmıştır.” Bkz. Sebahat Tuncel, B. No: 2021/20346, 13/4/2022, § 99, 100. Ayrıca bkz. aktaran Özbek, V. Ö., Doğan, K. ve Bacaksız, P. (2024). s. 56, dn. 48.

- 88 “Makul sürede yargılanma hakkının amacı, tarafların uzun süren yargılama faaliyeti nedeniyle maruz kalacakları maddi ve manevi baskı ile sıkıntılardan korunması ile adaletin gerektiği şekilde temini ve hukuka olan inancın muhafazası olup, hukuki uyumsuzluğun çözümünde gerekli özenin gösterilmesi gereği de yargılama faaliyetinde göz ardı edilemeyeceğinden, yargılama süresinin makul olup olmadığının her bir başvuru açısından münferiden değerlendirilmesi gerekir.” (Haydar İzgi, § 27).
- 89 AYM, makul sürede yargılanma hakkının ihlali dolayısıyla önüne gelen Murat Öztürk başvurusunda suç isnadı ile bireysel başvurunun kararı bağlandığı tarih arasında geçen 7 yıl 3 aylık süreyi bu hakkın ihlali kapsamında görmemiştir. Mahkeme, bu sürenin makul olduğu, yargılama faaliyetlerinde hareketsiz kalınan bir dönemin olmadığı, yargı mercilerine atfedilecek bir kusurun bulunmadığı ve gerekli özenin gösterildiği sonucuna varmıştır. Bkz. Murat Öztürk, B. No: 2014/2454, 4/11/2014. AYM, İbrahim Halil Yahli başvurusunda da üç sanığa isnat edilen terör örgütü propagandası yapma suçundan dolayı yapılan yargılamada 4 yıl 6 aylık süreyi makul kabul etmiştir. “...Başvuru konusu olayda, başvuru hakkında kamu davasının açıldığı 25/9/2006 tarihinden itibaren Mahkemece 22/11/2007 tarihinde verilen karar tarihine kadar, bir yıl bir ay yirmi yedi gün yargılamanın devam ettiği, başvuruçunun savunmasının ilk olarak 1/2/2007 tarihinde alındığı ve yargılamadan anılan tarihte haberdar olduğu anlaşılmıştır. Mahkemece 22/11/2007 tarihinde verilen kararın temyizi üzerine Yargıtay 9. Ceza Dairesince hükmün onandığı 11/4/2011 tarihine kadar üç yıl dört ay yargılama sürecinin devam ettiği, bu şekilde başvuruçunun hakkında kamu davasının açıldığı tarihten itibaren yargılamanın toplam dört yıl altı ay sürdüğü, başvuruçunun savunmasının alındığı tarihten itibaren ise dört yıl iki aylık süre sonunda yargılamanın sonuçlandığı anlaşılmıştır. Başvuruçunun, yargılamanın uzun sürmesi nedeniyle makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasına ilişkin olarak Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Tazminat Komisyonu Başkanlığı tarafından; iddianamedeki suçun niteliği, iki sanık olması, iki dereceli bir yargılama yapılması, temyiz aşamasında önemli bir gecikmenin olmaması dikkate alındığında yargılamanın makul sürede sonuçlandığı gerekçesiyle dört yıl altı ay on altı gün süren yargılamada makul sürede yargılanma hakkının ihlal edilmediğine ve tazminat talebinin reddine karar verilmiştir. Başvuruçunun tarafından, anılan karara yapılan itiraz üzerine Ankara Bölge İdare Mahkemesi 3. Kurulu; suçun niteliği, iki sanık olması, iki dereceli bir yargılama yapılması, temyiz aşamasında önemli bir gecikmenin olmaması dikkate alındığında dört yıl altı ay on altı gün süren yargılamada makul sürede yargılanma hakkının ihlal edilmediği, kararın AİHM içtihatlarına da uygun olduğu ve hukuka aykırılık bulunmadığı gerekçeleriyle itirazın reddine karar vermiştir. Yargılama süresinin makul olup olmadığının

nin kesin surette tespiti mümkün olmamakla birlikte davanın karmaşıklığı⁹⁰, yargılamanın kaç dereceli olduğu⁹¹, tarafların⁹²

incelenmesi sırasında göz önünde bulundurulması gereken; davadaki sanık sayısı, davanın karmaşıklığı, atılı suçların vasıf ve mahiyeti, yargılamanın kaç dereceli olduğu gibi unsurlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde yargılama dosyasında toplam üç sanığın yargılandığı, 3713 sayılı Kanun'a dayalı olarak "terör örgütü propagandası yapmak" suçundan yargılama yapıldığı, isnat olunan suçun niteliği dikkate alındığında davanın karmaşık nitelikte olduğu, yargılama faaliyetlerinde yargılama makamlarınca hareketsiz kalınan bir dönemin bulunmadığı, yargı mercilerine atfedilebilecek bir kusurun olmadığı ve gerekli özenin gösterildiği dolayısıyla somut başvuru bakımından yargılama süresinin makul olduğu, Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Tazminat Komisyonu Başkanlığı ve Ankara Bölge İdare Mahkemesi 3. Kurulunun kararlarının yerinde olduğu ve başvurusunun makul sürede yargılanma hakkına yönelik bir ihlalin olmadığı sonucuna varılmıştır. Açıklanan nedenlerle, Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkının ihlal edilmediğine karar verilmesi gerekir..." Bkz. İbrahim Halil Yahli, B. No: 2017/176, 9/9/2015, §§ 43-47.

90 Vitkauskas, D. ve Dikov, G. (2017). s. 109. Taraf sayısını fazlalığı nedeniyle taraf teşkilinin sağlanamaması, çok sayıdaki delilin elde edilmesindeki güçlükler, birçok konuda bilirkişiye duyulan ihtiyaç, davanın uluslararası boyutlarının ve yazışma sürecinin olması, bekletici mesele yapma gibi nedenlerden kaynaklı olarak makul sürede yargılanma hakkı ihlali gündeme gelebilir. Bkz. Koç, C. (2020). s. 103.

91 İki dereceli ceza yargılamasında AYM, 10 yıl 5 ay ve 9 yıl 9 aylık yargılama sürelerini makul sürede yargılanma hakkının ihlaline yol açtığı sonucuna varmıştır. "...somut başvuruya konu ceza davasının makul sürede tamamlanıp tamamlanmadığı bakımından değerlendirilmesi gereken süre iki dereceli bir yargılamada geçen yaklaşık 10 yıl 5 ay (Yıldıray ve İsmail Özbey) ve 9 yıl 9 aylık (Lokman Özbey) zaman dilimleridir. 4/12/2004 tarihli ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun öngördüğü yargılama usullerine tabi mahkemeler nezdindeki yargılamaların makul sürede tamamlanmadığı yönündeki iddialar daha önce bireysel başvuru konusu yapılmış ve Anayasa Mahkemesi tarafından makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği yönünde kararlar verilmiştir.Başvurunun değerlendirilmesi neticesinde başvuruya konu ceza davası; hukuki meselenin çözümündeki güçlük, maddi olayların karmaşıklığı, delillerin toplanmasında karşılaşılan engeller, taraf sayısı gibi ölçütler dikkate alındığında karmaşık olmaktan uzaktır. Başvurucuların tutum ve davranışlarıyla ve usule ilişkin haklarını kullanırken özensiz davranmasıyla yargılamanın uzamasına önemli ölçüde sebep oldukları da söylenemez. Anılan davaya bütün olarak bakıldığında somut başvuru açısından farklı bir karar verilmesini gerektirecek bir yön bulunmadığı ve hâlen devam eden yargılama sürecinde makul olmayan bir gecikmenin olduğu sonucuna varılmıştır. ... Açıklanan nedenlerle başvurusuların Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan makul sürede yargılanma haklarının ihlal edildiğine karar verilmesi gerekir..." Bkz. Yıldıray Özbey ve diğ. B. No: 2014/18932, 8/9/2015, §§ 98-101.

92 "...Hukuk sistemimiz açısından taraflarca hazırlanma ilkesi ve resen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalar arasında tarafların etkinliği noktasında farklılıklar bulunmakla beraber, genel olarak tarafların tutumunun yargılama

ve ilgili makamların⁹³ yargılama sürecindeki tutumu⁹⁴ ve baş-

sürecinin uzamasındaki etkisi, yargılama süresinin makul olma niteliğinin değerlendirilmesinde nazara alınması gereken önemli bir unsurdur. Zira tarafların yargılamayı uzatmaya yönelik davranışlardan kaçınması ve kendisine tanınmış olan usuli hakları kullanırken dikkat ve özen göstermesi gereklidir...” Güher Ergun ve diğerleri, § 43.

- 93 “...Somut yargılamalarda, İzmir 2. Asliye Ceza Mahkemesi dava dosyasının akıbetinin uzun süre beklenildiği anlaşılmıştır. Yargılama faaliyetinin süresine ilişkin değerlendirmede göz önünde bulundurulması gereken ilgili makamların tutumu kapsamında sadece yargı makamlarının tutumu dikkate alınmayıp, Devletin kamu gücü kullanan tüm organlarına atfedilebilir bir gecikme olup olmadığı üzerinde durulmalıdır. Yetkili makamlara atfedilecek gecikmeler, yargılamanın süratle sonuçlandırılması hususunda gerekli özenin gösterilmemesinden kaynaklanabileceği gibi, yapısal sorunlar ve organizasyon eksikliğinden de ileri gelebilir. Zira Anayasa’nın 36. maddesi ile Sözleşme’nin 6. maddesi, hukuk sisteminin, mahkemelerin davaları makul bir süre içinde karara bağlama yükümlülüğü de dâhil olmak üzere adil yargılama koşullarını yerine getirebilecek biçimde düzenlenmesi sorumluluğunu yüklemektedir. Belirtilen ceza davası sonucunun beklenilmesi noktasındaki takdir ilgili usul hükümleri uyarınca derece Mahkemelerine ait olmakla beraber, belirtilen ceza davası akıbetinin uzun süre beklenilmesinin somut yargılamaların süresi üzerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır...” H. Ş., B. No: 2013/7123, 6/2/2014, §§ 63. AİHM’in makul süreye ilişkin değerlendirmelerinde üzerinde durduğunu önemli konuların başında yetkili makamların tutumu gelmektedir. Devletin kurduğu sistemden kaynaklanan gecikmeler makul sürenin aşılması olarak kabul edilmektedir. Devlet, idari ve adli makamların neden olduğu gecikmelerden sorumludur. AİHM’in bu bağlamda gördüğü nedenlerden biri, mahkeme ve savcılığın içinde olduğu görev çekilmesi nedeniyle yargılamaların uzamasıdır. Ceza mahkemelerinin madde bakımından yetkisi ile ilgili gerek kanundan gerekse uygulamadan kaynaklı göz ardı edilemeyecek boyutta yargılamalar gecikmeler yaşanmaktadır. AİHM, görevsizlik kararlarının veya görev uyuşmazlıklarının neden olduğu zaman kayıplarını “resmi makamların yürütümü” kapsamında makul yargılama sürelerinin uzatılması şeklinde telakki etmektedir. Gerek kanundan gerekse uygulamadan kaynaklı olarak ceza mahkemeleri arasındaki görev uyuşmazlıklarından dolayı gerçekleşen gecikmeler devletin makul sürede yargılamaya ilişkin pozitif yükümlülüğünü yerine getirmemesi demektir. Devlet yargı sistemini davaların hızlıca sonuçlandırılmasını temin etmenin yanında adaletin tesisini sağlayacak şekilde bir yargı mekanizmasını inşa etmelidir. Bkz. Taşkın, M. (2016). s. 1030, 1031.

- 94 Vitkauskas, D. ve Dikov, G. (2017). s. 110-111. Başvurucunun çok sayıda mazeret bildirmesi, bilirkişi raporu veya keşif için giderlerin zamanında yatırılmaması, çok sayıda dilekçe verilmesi başvurucudan kaynaklı gecikmeler olarak nitelendirilebilir. Dosyanın defalarca tetkike alınması, bekletici mesele kararının hatalı verilmesi, gerekçeli kararların vaktinde yazılmaması, görevsizlik, yetkisizlik ve birleştirme kararlarının hatalı verilmesi, etkin soruşturmanın yapılmaması, dosyanın kanun yolu incelemesine geç gönderilmesi yetkili mercilerden kaynaklı gecikmelere

vurucunun davanın hızla sonuçlandırılmasındaki menfaatin⁹⁵ niteliği gibi ölçütlerin dikkate alınması gerekir⁹⁶. Ceza yargılamalarında maddi gerçeğin araştırılması da yargılamanın makul sürede yapılıp yapılmadığının değerlendirilmesinde önemli rol oynamaktadır⁹⁷.

Yargılama sürecindeki uzama, yetkili makamlara atfedilebilecek gecikmelerden veya yargılamanın hızlı sonuçlandırılması konusunda gereken özenin gösterilmemesinden ya da yapısal sorunlardan ve organizasyon eksikliğinden kaynaklanabilir⁹⁸. Bu çerçevede yargı sisteminin yapısı, mahkeme

örnek olarak verilebilir. Bkz. Şahin, İ. (2019). s. 238, 239. Ayrıca bkz. Koç, C. (2020). s. 105.

95 Uyuşmazlığın zamanında neticelenmesi bu durumda etkin hukuki korumanın gerçekleştirilmesi bakımından önem arz etmektedir. AİHM, tarafların süratle hüküm elde etmelerinde özel bir menfaatin olduğu durumlarda davanın kısa sürede sonuçlandırılmasına özel bir önem verilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Bkz. Şahin, İ. (2019). s. 240.

96 “Davanın karmaşıklığı, yargılamanın kaç dereceli olduğu, tarafların ve ilgili makamların yargılama sürecindeki tutumu ve başvurunun davanın hızla sonuçlandırılmasındaki menfaatinin niteliği gibi hususlar, bir davanın süresinin makul olup olmadığının tespitinde göz önünde bulundurulması gereken kriterlerdir”. Bkz. Ayca Yılmaz, § 31. Ayrıca bkz. Fatih Taş, § 114. Ölçütler hakkında detaylı bkz. Vitkauskas, D. ve Dikov, G. (2017). s. 109 vd.; İnceoğlu, S. (2018). s. 103, 270-276; Taşkın, M. (2016). s. 1029-1030; Tatlıdil, S. (2019). s. 16, 19 vd.

97 Tatlıdil, S. (2019). s. 16, 19 vd.

98 Şahin, İ. (2019). s. 240. “Devlet, yargılama sisteminde çözüm bekleyen uyuşmazlıkların nicelik itibarıyla artmasına rağmen, yargılama faaliyetinin makul sürede gerçekleştirilebilmesi için gerekli tüm tedbirleri almakla yükümlüdür. Bu yükümlülük, hukuk sisteminin adil yargılama koşullarını yerine getirebilecek biçimde düzenlenmesi sorumluluğunun bir görünümüdür. Somut başvuru açısından özellikle değerlendirilmesi gereken yapısal sorunlar ve organizasyon eksikliklerinin yol açtığı gecikmeler AİHM tarafından da müteaddit defalar incelemeye tabi tutulmuştur. Bu kapsamda, bir yapısal sorun olması ve yargılama sisteminde çözüm bekleyen uyuşmazlıkların uzun bir müddet zarfında artması ve birikmesi sonucu yargılamalarda makul sürenin aşılması durumunda, Sözleşme’nin 6. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varılmaktadır. Tek dereceli bir yargılamada yedi yılı aşkın bir süre devam eden yargılama faaliyetinin, Anayasa’nın 36. maddesi ile Sözleşme’nin 6. maddesi gereğince, yargılama sisteminin, mahkemelerin davaları makul bir süre içinde karara bağlama yükümlülüğü de dâhil olmak üzere adil yargılama koşullarını yerine getirebilecek biçimde düzenlenmesi zorunluluğu göz önünde bulundurulduğunda, hukuk sisteminde var olan yapısal ve organizasyona ilişkin eksikliklerin, yargılama faaliyetinin makul sürede gerçekleştirilmemesini izah edemeyeceği açıktır. Başvurucunun tutumunun yargılamanın uzamasına

kalemindeki mutlak görevler esnasındaki aksaklıklar, hükmün yazılmasında, dosya veya bir belgenin bir mahkemeden diğerine gönderilmesi ve raportör atanmasından dolayı yaşanan gecikmeler, yargıç ve personel sayısındaki yetersizlik ve iş yükü ağırlığı nedeniyle makul sürelerin aşılması durumunda yetkili makamların sorumluluğa gündeme gelebilir⁹⁹. Ancak yargılama uzayabilir, duruşma tek celsede tamamlanamayabilir. Belirtilen ölçütlerden hiçbirisi makul sürenin değerlendirilmesinde tek başına belirleyici değildir. Bu yüzden, yargılama sürecindeki tüm gecikme periyotlarının ayrı ayrı belirlenmesi ve bunların yargılama üzerindeki toplam etkisi değerlendirilerek hangisinin sürecin uzamasında etken olduğu tespit edilmelidir¹⁰⁰.

Ceza muhakemesinde soruşturma ve kovuşturmaların uzun sürmesinin ve yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmamasının birçok nedeni bulunmaktadır. Bunların başında uyuşmazlıklarda artış olması ve alternatif uyuşmazlık çözüm mekanizmalarının geliştirilememesi ve etkin şekilde uygulanmaması gelmektedir. Ceza davalarında duruşmaların gereksiz yere ertelenmesi, soruşturma aşamasının yeterince olgunlaşmadan iddianamelerin hazırlanması, gerekli olmamasına rağmen bilirkişiye müracaat edilmesi, bilirkişi raporlarının eksik olmasından veya temel hatlarının açık ol-

özellikle bir etkisi olduğu tespit edilmemiştir. Yargılama süresinin makul olup olmadığının değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulması gereken davadaki sanık sayısı, davanın karmaşıklığı, atılı suçun vasfı ve mahiyeti, söz konusu suç için öngörülen cezanın miktarı gibi unsurların hiçbirisi somut davadaki yargılama süresinin makul olarak değerlendirilmesine olanak vermemektedir. Tek bir sanığın yargılandığı ve karmaşık nitelikte olmayan davada bu yargılama süresi makul olarak değerlendirilemez. Açıklanan nedenlerle, Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan "makul sürede yargılanma hakkı"nın ihlal edildiğine karar verilmesi gerekir." Bkz. B. E., §§ 40-44. Benzer kararlar için bkz. aktaran Ünver, Y. ve Hakeri, H. (2024). s. 65; Koç, C. (2020). s. 106. Makul sürede yargılanma hakkı ihlallerinin yapısal sorunlardan kaynaklandığı hem AİHM hem de AYM içtihatlarıyla tespit edilmiş bir olgudur. Bkz. Nevriye Kuruç, § 82.

99 Ünver, Y. ve Hakeri, H. (2024). s. 65.

100 Ünver, Y. ve Hakeri, H. (2024). s. 65; Şahin, İ. (2019). s. 235.

mamasından dolayı dosyanın defalarca gidip gelmesi, davayı esastan çözmeyen yetkisizlik, görevsizlik, birleştirme, davanın düşmesi veya reddi kararlarının çokluğu ceza soruşturmalarında ve kovuşturmalarında makul sürede yargılanma hakkını ihlal edebilecek ve yargısal süreci uzatabilecek diğer nedenlerdir¹⁰¹.

Ceza davalarında duruşmalar mümkün olduğunca tek oturumda tamamlanmalıdır. Duruşma hazırlığına ilişkin CMK'daki hükümler, duruşmanın tek oturumda bitirilmesi amacıyla getirilmiştir. Duruşmanın tek oturumda bitirilmesi önem arz etmektedir. Çünkü duruşmanın kesik kesik yapılması yargılama süreci bakımından olumsuz sonuçlara yol açabilir. Öncelikle bu durum, yargılama esnasında dikkatlerin konuya yoğunlaşmasını engeller. Bu durumda yargılama makamı, artık kendi huzurunda tartışan delillerden ziyade dosya üzerinden, yani tutanaklar üzerinden karar vermek zorunda kalır. Bu da kamu davasının kovuşturma aşamasındaki sözlülüğünü yazılılığa dönüştürür. Süjelerin katılımıyla ara verilmeden yapılan duruşma neticesinde taze ve unutulmayan bilgi ve kanılarla hüküm verilmesi sağlanmış olur. Bütün işlemlerin tek celsede, ara verilmeden yapılması (CMK mad. 190/f.1)¹⁰² ve yargılama makamını işgal eden aynı süjeler tarafından yapılması esas olup istisnai durumlar haricinde ara verilmemelidir. Yargılamanın makul sürede sonuçlandırılması durumunda hem toplumun adalete olan güveni yeniden tesis edilmiş olur hem de suçun işlenmesinden kısa bir süre sonra mahkûmiyet kararının verilmesi ile cezanın etkililiği sağlanmış olur. Duruşmanın kesintiye uğramadan yapılması yoğunluk ve hızlılık ilkelerinin bir gereğidir. Hâkimin kamu davasının konusuna ilişkin kanaat edinebilmesi, bu kanaatin canlılığını koruyabilmesi ve zafiyete uğramaması için ilgilile-

101 Koç, C. (2020). s. 100, 101; Özkan Duvan, A. (2019). s. 295, 297.

102 CMK mad. 190/f.1: *"Duruşmaya, ara verilmeksizin devam edilerek hüküm verilir. Ancak, zorunlu hâllerde davanın makul sürede sonuçlandırılmasını olanaklı kılacak surette duruşmaya ara verilebilir."*

rin duruşmada her daim hazır bulunması, ara verilmeden duruşmanın gerçekleştirilmesi ve mümkün olan en kısa (makul) sürede hüküm verilmesi gerekir. Ancak bu şekilde sanığın makul sürede yargılanma hakkı gerçekleştirilmiş olur. Bununla birlikte duruşması uzun süren davalarda zorunluluktan kaynaklı kısa süreli araların verilmesi mümkündür. Sanığın kaçak olması, çağrı ile davet edilen tanığın gelmemesi, zorunlu müdafin hazır bulunmaması, ek savunma hakkının verilmesi, davanın nakli gibi durumlar kısa aralar vermeyi gerektirebilir¹⁰³. Ancak bu zorunlu hâllerde bile davanın makul sürede sonuçlandırılmasını olanaklı kılacak şekilde hareket edilmelidir¹⁰⁴. CMK mad. 190/f.1 hükmü ve mad. 31, 178 ve 206'daki benzer düzenlemelerle ceza muhakemesinde maddi gerçeğe ulaşma ve makul sürede yargılanma hakkı arasında denge gözetilmiştir. Mezkûr maddelerde yargılamanın uzatılması amacına yönelik taleplerin kabul edilmeyeceği belirtilmiştir¹⁰⁵.

Yargılamanın makul sürede tamamlanmasının amacına yönelik CMK'da başka düzenlemeler de mevcuttur. Şahsi davanın kaldırılması, kabahatlerin suç olmaktan çıkarılması, iddianamenin iadesi, çapraz sorgu, uzlaştırma ve basit yargılama usulü maddi gerçeğe ulaşma ile makul sürede yargılanma hakkı arasında denge sağlanmasına yönelik atılan adımlar olarak görülebilir¹⁰⁶.

103 Şahin, C. ve Göktürk, N. (2024). s. 485-486. *"Ancak zorunlu hâllerde davanın makul sürede sonuçlandırılmasını olanaklı kılacak surette duruşmaya ara verilebilir"* şeklindeki CMK mad. 190/f.1 cüm. 2 hükmünün uygulamadaki uzun araları kanunileştiren ve duruşmanın yoğunluğu ilkesini zayıflatan bir hüküm olduğu ileri sürülmüştür. Uygulamada bu hükümden hareketle aralar uzun tutulmaktadır. Bu da adil yargılanma hakkını ihlal etmektedir. Bu yüzden makul sürede yargılanma hakkı için kanuna duruşmalar arasındaki azami sürenin ne kadar olması gerektiğine ilişkin hükmün eklenmesi önerilmiştir. Bkz. Koç, C. (2020). s. 96.

104 Uygulamada duruşmaya ara verilmesini zorunlu kılan durumların makul süre ihlal edilerek gerçekleştirildiği hakkında bkz. Özkan Duvar, A. (2019). s. 300.

105 Şahin, İ. (2019). s. 227.

106 Koç, C. (2020). s. 96, 109.

Gerek soruşturma ve kovuşturma gerekse istinaf ve temyiz aşamalarında makul sürede yargılanma hakkının sağlanması adına CMK'da yapılan düzenlemelerle kişilerin hakların bir an önce ulaşmalarının sağlanması ve uzun süren yargılamaların neden olacağı maddi ve manevi zararların önlenmesi amaçlanmıştır. İfade etmek gerekir ki davanın olumlu veya olumsuz neticelenmesi de önemli değildir. Ceza davasında sanığın mahkûm olması veya beraat etmesi, davanın zamanaşımından dolayı düşmesi makul sürede yargılanma hakkını ortadan kaldırmaz¹⁰⁷.

Makul sürede yargılanmanın etkin bir şekilde gözetilmesiyle yargılanmaların uzun sürmesini engellemek amacıyla 2007'de Avrupa Yargının Etkinliği Komisyonu (CEPEJ)¹⁰⁸ tarafından Yargıda Zaman Yönetimi Merkezi (SATURN) kurulmuştur¹⁰⁹. 6/12/2006 tarihinde CEPEJ Genel Kurulu, yargılamaların belli sürelerde tamamlanması için “uygulama rehberi” oluşturmıştır¹¹⁰. Söz konusu rehberde üye devletler

107 Şahin, İ. (2019). s. 228.

108 Adaletin etkinliği alanında çalışmalar yürüten CEPEJ'in faaliyetleri hakkında detaylı bilgi için bkz. <https://diabgm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/cepej27022020045409> (Erişim Tarihi: 12/4/2025)

109 Bkz. <https://sgb.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/yargida-hedef-sure-uygulamasi-baslamistir>, (Erişim Tarihi: 9/4/2025); *Nevriye Kuruç*, § 73.

110 Planlama ve Veri Toplama (İlke 1-2), müdahale (ilke 3-5), bilgilerin toplanması (ilke 6-7), sürekli analiz (8-9), hedeflerin belirlenmesi (ilke 10-12), kriz yönetimi (ilke 13-15) başlıkları ile 15 rehber ilke kabul edilmiştir. Rehber ilkeler çerçevesinde Norveç'te pilot deneme yapılmış ve olumlu sonuçlar elde edilmiştir. Bkz. CEPEJ Uygulama Rehberi, § 12, Ek II. **Rehber İlke 1:** Yargı işlemlerinin ne kadar zaman alacağı hem genel düzeyde (belirli dava türlerinin standart/ortalama süresinin veya belirli mahkeme türlerinin yürüttüğü işlemlerin standart/ortalama süresinin planlanması) hem de somut işlemler düzeyinde planlanmalıdır. **Rehber İlke 2:** Yargılama sürecinin zaman yönetimi ve tarihlerin belirlenmesi veya usule ilişkin olarak atılması planlanan tüm adımların zamanlamasının hesaplanması konusunda adliye kullanıcıları ile irtibat kurulmalıdır. **Rehber İlke 3:** Yargıda zaman çizelgelerine ilişkin standartlar veya hedeflerden sapmalar olduğunun fark edilmesi veya sapmalar olacağının öngörülmesi hâlinde, bu sapmaların nedenlerini ortadan kaldırmak adına derhal harekete geçilmelidir. **Rehber İlke 4:** Toplam süreleri nedeniyle kişilerin makul bir zaman zarfında yargılanma haklarının ihlal edilmesine yol açabilecek davalara özel ihtimam gösterilmelidir. **Rehber İlke 5:** Yargı işlemlerinde herhangi bir faaliyetin

için davaların 1, 2 veya 3 yıllık sürelerde bitirilmesi tavsiye edilmiş ve ancak asıl hedefin bu sürenin 1 yıl olduğu ifade edilmiştir. Rehberde yargıda hedef sürenin belirlenmesi, bu sürelerle uyumun takibi ve denetim mekanizmasının oluşturulmasıyla uzun süren yargılamalara ilişkin çözümlerin geliştirilmesini esas alan bir sistem öngörülmüştür. Bu sistemde, yargılamaların kalitesinden ödün vermeksizin davaların süresinde tamamlanması, öngörülebilir bir süreçle yargıda

gerçekleştirilmediği sürelerin (bekleme süresi) çok uzun olmamasını sağlamak adına izleme yapılmalı ve bu tür uzun sürelerin söz konusu olması hâlinde işlemin hızlandırılması ve gecikmenin telafi edilmesi için özel çaba gösterilmelidir. **Rehber İlke 6:** Adliye müdürleri, adli süreçlerin önemli basamaklarına ilişkin bilgiler toplamalı ve bu basamaklar arasında geçen süreyi kayıt altına almalıdır. İzlenen bu basamaklar çerçevesinde Zaman Yönetim Kontrol Listesinin Dördüncü Göstergesi işlenmelidir. **Rehber İlke 7:** Toplanan bilgiler, çalışmalarında kullanımları adına adaletin yönetiminden sorumlu olan adliye idarecileri, hâkimler ve merkezi makamlara temin edilmelidir. Bilgiler uygun formatta olmak kaydıyla taraflar ve kamuoyuyla da paylaşılmalıdır. **Rehber İlke 8:** Toplanan tüm bilgiler sürekli olarak analiz edilmeli ve performansın izlenmesi ve geliştirilmesi alanında kullanılmalıdır. **Rehber İlke 9:** Analizlerin sonuçlarına ilişkin en az yılda bir kez olmak kaydıyla periyodik raporlar hazırlanmalı ve bu raporlarda uygun tavsiyelere yer verilmelidir. **Rehber İlke 10:** Daha üst düzeyde (ulusal, bölgesel) belirlenen standart ve hedeflerin yanı sıra, bireysel olarak mahkemeler düzeyinde de özel hedefler belirlenmelidir. Bu hedeflerin belirlenmesi sürecine aktif şekilde önderlik etmeleri veya katılmaları adına, adliye müdürlerine gereken yetki ve bağımsızlık tanınmalıdır. **Rehber İlke 11:** Hedefler amaçların açık tanımını içermeli ve ulaşılabilir olmalıdır. Hedefler yayımlanmalı ve periyodik olarak yeniden değerlendirilmeye tabi tutulmalıdır. **Rehber İlke 12:** Hedefler, mahkemenin performansının değerlendirilmesinde de kullanılabilir. Hedeflere ulaşamaması hâlinde, durumun telafi edilmesi adına somut adımlar atılmalı ve eylemler gerçekleştirilmez. **Rehber İlke 13:** Mahkeme düzeyinde belirlenmiş olan hedeflerden önemli derecede sapma olması hâlinde, sorunun nedeninin hızlı ve yeterli şekilde ele alınmasına yönelik özel araçlar mevcut olmalıdır. Taraflarla ve avukatlarla zamanlama konusunda anlaşılmalıdır. **Rehber İlke 14:** Mümkünse hâkim usule ilişkin takvim konusunda tüm taraflarla anlaşmaya varmaya çalışmalıdır. Bu çerçevede, kendisine gereken nitelikteki adli personel (kâtip) ve bilgi teknolojileri temin edilmelidir. **Rehber İlke 15:** Üzerinde anlaşmaya varılan takvime mümkün mertebe sadık kalınmalı ve sapmalar önemli gerekçesi olan nedenlerle sınırlı kalmalıdır. Esasen, önceden belirlenmiş olan sürenin uzatılması yalnızca tüm tarafların kabul etmesi veya adaletin menfaatinin gerektirmesi hâlinde mümkün olmalıdır. Bkz. CEPEJ, Yargıda Saturn Zaman Yönetimi Araçlarının Uygulanması Rehberi (§ 12), <https://rm.coe.int/avrupa-adaletin-etkililigi-komisyonu-cepej-mahkemelerde-saturn-zaman-y/168074822e>, (Erişim Tarihi: 9/4/2025)

şeffaflık ve kamuoyu denetiminin sağlanması amaçlanmıştır. Söz konusu metinde amaç başlığı altında motivasyonun davaların uzun sürmesine dayandığı ve bunun çoğu Avrupa ülkesinde önemli bir sorun hâline geldiği, yargıda yaşanan gecikmelerin sadece kamuoyunu değil, adli sistemde konumu önemli olmaksızın sanık, mağdur, tanık vb. herkese zarar verdiği vurgulanmıştır¹¹¹.

B. HEDEF SÜRE UYGULAMASI ADİL YARGILANMA HAKKININ İHLALİ Mİ?

Adil bir ceza muhakemesi süreci için devletin, kişilerin yaşam, özgürlük ve mülkiyet ile ilgili temel haklara yönelik kısıtlamaları dürüst yargılanma esasına dayanmalıdır¹¹². Dolayısıyla adil yargılanma tüm ceza muhakemesi sürecine hâkim temel bir ilkedir. AİHS'in 6'ncı maddesinde¹¹³ ve 1982 Anayasası'nın 36'ncı maddesinde¹¹⁴ düzenlenen bu ilke, bir hukuk devletinde adil ve hukuka uygun yargılama ile adaletin tesis edilmesini gerektirir. Bu ilke, hukuka uygun ve sağlıklı bir ceza muhakemesi güvencesini sağladığı gibi muhakeme süreçlerine silahların eşitliği gereği adil ve hakkaniyete uygun

111 CEPEJ Uygulama Rehberi, §§ 1-2.

112 Tatlıdil, S. (2019). s. 13.

113 Brunhöber, B. (2010). s. 763. AİHS mad. 6/f.1, birinci cümle: *“Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, adil ve kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir.”* Sözleşme metni için bkz. [https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/ Convention_TUR](https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Convention_TUR), (Erişim Tarihi: 24/3/2025). AİHM, AİHS mad. 6/f.1'de güvence altına alınan adil yargılanma hakkına ilişkin çok sayıda karar vermiştir. Türkiye bakımından bu hakkın ihlali, özellikle bağımsız ve tarafsız hâkim önünde yargılanma ve makul sürede yargılanma hakkı özelinde ortaya çıkmıştır. Bkz. Öztürk vd. (2023). s. 123, 124.

114 1982 Anayasası mad. 36/f.1: *“Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.”* 3/10/2001 tarihli ve 4709 sayılı Kanun'un 14'üncü maddesiyle, bu fıkraya “savunma” ibaresinden sonra gelmek üzere “ile adil yargılanma” ibaresi eklenmiştir. Bkz. Erdoğan, M. (2012). s. 238.

bir yargılama şansını da verir¹¹⁵. Adil bir yargılama için özellikle ceza yargılamalarında silahların eşitliği prensibine uyulmalıdır¹¹⁶. Silahların eşitliğinden anlaşılmaması gereken iddia makamı karşısında savunma makamının, bir hukuk devletinde kendisine tanınan hakları gerçekten kullanabilmesidir¹¹⁷. Bundan dolayı Türk ceza adaleti sisteminde savunmanın iddia makamı karşındaki eşitliğini ihlal ettiği ve hakkaniyetli yargılamayı engellediği gerekçeleriyle mahkeme düzeninde savcılığın sanık ve onun müdafii ile eşit statüde olmaması, savcının yargılama makamı ile kürsüde aynı yerde bulunması eleştirilmiştir¹¹⁸.

Hukuk devleti ilkesinin bir güvencesi olan ve insan onurunun yaşama geçirilmesini amaçlayan adil yargılanma hakkının, yargısal süreçlerde göz önünde bulundurulması gerekir¹¹⁹. Hatta ağır nitelikli suçlarda zorunlu müdafilik kurumunun işletilmesinde ve duruşmadan makul bir süre önce dosyanın tamamının taraflara açılmasında olduğu gibi süreç içerisinde hak sahibinin iradesine rağmen bu hakkın gereği yerine getirilmelidir¹²⁰. Çünkü AİHS mad. 6 ve AY mad. 36 hükümleri, devlete davaları makul bir sürede karara bağlama yükümlülüğünü içerecek şekilde adil yargılanmanın ge-

115 Ünver, Y. ve Hakeri, H. (2024). s. 54. Adil yargılanma hakkı, Birleşmiş Milletler Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesi (mad. 14) ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (mad. 10) gibi uluslararası belgelerde çağdaş hukuk anlayışıyla kendisine en fazla vurgu yapılan haklardan biri olarak güvence altına alınmıştır. Bkz. Gökçen, A., Alşahin, M. E. ve Çakır, K. (2024). s. 128-129.

116 Erdoğan, M. (2012). s. 239.

117 Öztürk vd. (2023). s. 123.

118 Erdoğan, M. (2012). s. 242. Alman hukukunda silahların eşitliği, "farklı muhakeme rolleri ile örtüşmeyen farklı işleme tabi tutma yasağı" şeklinde ifade edilmektedir. Savcının bilgi önceliği ve güçlü yetkileri olması nedeniyle buna ilişkin ceza muhakemesi kanundaki hükümlerin silahların eşitliği ile uygun olmadığı, bununla birlikte şüphelinin kısmen de olsa savcılığa oranla daha güçlü yetkilere sahiptir. Bkz. Schroeder, F. C. ve Verrel, T. (2019). s. 52.

119 Poyraz, Y. (2001). s. 663; Ünver, Y. ve Hakeri, H. (2024). s. 56.

120 Ünver, Y. ve Hakeri, H. (2024). s. 56.

reklerini yerine getirebilecek bir hukuk düzenini tesis etme sorumluluğunu getirmiştir¹²¹. AİHS'e taraf ülkeler, ceza yargılamalarını makul sürede sonuçlandırılabilir şekilde yargı mekanizmalarını geliştirmek, buna uygun bir yargı teşkilatını kurmak ve düzenli işlemlerini sağlamakla yükümlüdürler¹²². Ülkemiz bakımından bu yükümlülük istenilen düzeyde yerine getirilmediğinden makul sürede yargılanma hakkı ihlallerinde artış yaşanmaktadır¹²³. İşte bu artışın önünü kesmek ve yargısal süreçleri iyileştirmek amacıyla hedef süre uygulamasına ihtiyaç duyulmuştur.

Adil yargılanmanın bir görünüş şekli olarak ortaya çıkan makul sürede yargılanma hakkı, hakkını arayan bir kimseyi uzun yargılama işlemlerine karşı korumak ve bu süreçten etkilenmesinin önüne geçmektir. Yargılanmanın adil olması, makul sürede bitirilmesini gerektirir ve yargılanmanın makul sürede yapılması adaletin tecelli etmesi bakımından önem arz etmektedir. Bunun gerekçesi, geciken adaletin adalet olmadığı anlayışına dayandırılır¹²⁴.

Makul sürede yargılanma hakkı, kişiyi, uzun süren soruşturma ve kovuşturma faaliyetlerinin üzerindeki maddi ve manevi baskılarından korumayı amaçlar¹²⁵. Hukuki uyuş-

121 Şahin, İ. (2019). s. 239.

122 Makul sürede yargılanma ile ilgili devletlere yüklenen görevin amacı, *"bütün hak arayanlar için geçerli olan bu hükmün amacı, bu kişileri yargılama işlemlerinin süruncemede kalmasına karşı korumak; özellikle ceza davalarında, suçlanan kişinin, uzun süre davasının nasıl sonuçlanacağı endişesi ile yaşamasını önlemek"* olduğu AİHM içtihatlarında vurgulanmıştır (Stogmüller/Austria, B. No: 1602/62, 10/11/1969, § 5). Bkz. aktaran İnceoğlu, S. (2018). s. 265.

123 Koç, C. (2020). s. 100.

124 Tatlıdil, S. (2019). s. 13, 14.

125 Özkan Duvan, A. (2019). s. 299. Anayasa Mahkemesi de makul sürede yargılanma hakkının amacının, uzun süren yargılanmaların kişiler üzerindeki maddi ve manevi baskıyı ortadan kaldırmak ve uyuşmazlığın çözümünde gerekli özen gösterilmek suretiyle hukuka olan inancın muhafaza edilmesi olduğunu şu şekilde açıklamıştır: *"Makul sürede yargılanma hakkının amacı, tarafların uzun süren yargılama faaliyeti nedeniyle maruz kalacakları maddi ve manevi baskı ile sıkıntılardan korunmasıdır. Hukuki uyuşmazlıkların çözüm sürecini uzatarak çoğu zaman elde edilecek hükmün yararını ortadan kaldıran bir yargılama, adaletin yerine getirilmesindeki etkililiğe*

mazlıklarda çözüm sürecinin uzaması hem çoğu kez elde edilmesi mümkün bir hükmün yararını ortadan kaldırır hem de bu şekildeki bir yargılama adaletin etkinliğine ve güvence fonksiyonuna zarar verir. Uyuşmazlığı çözmek adına başlayan yargılamanın kısa sürede sonuçlanması kadar çözümde gerekli özenin gösterilmesi de önem arz etmektedir. Makul sürede yargılanma ifadesinde geçen makul sürenin amacı, yargılamanın sürüncemede kalmasının önüne geçmek, tarafların ihlal edildiği ileri sürülen hakka çabuk bir şekilde ulaşmasını sağlamak ve davanın akıbetine dair kaygıları ortadan kaldırmaktır. Yargılamanın uzaması, yargıya olan güveni zedelemektir. Bunu engellemek için yargılanmanın makul bir sürede tamamlanması hedeflenmelidir¹²⁶. Dolayısıyla makul sürede yargılanma hakkında geçen makul süre kurumu, uzayan yargılamalarla kişilerin haksız şekilde cezalandırılmasını önlemek için “emel koruyuculuk işlevi” görmektedir¹²⁷.

Yargılamanın makul sürede sonuçlandırılması, maddi gerçeğe ulaşma oranını yükselten bir faktördür¹²⁸. Ancak yargılamanın çabuk yapılması adına gerçeğin araştırılması ihmal edilmemeli ve yüzeysel bir araştırmayla sonuca hemen gidilmemelidir. Makul süreyle amaçlanan; yargılamanın hızlıca neticelenmesi ve her ne olursa olsun çabuk bitirilmesi değil, yargılamanın çabukluğundan ziyade makul sürede bitirilmesi. Makul süre, daha önce de ifade edildiği üzere önceden belirlenen bir süre veya azami bir süre olmayıp her dava için ayrı ayrı belirlenmesi gereken süreyi ifade etmektedir¹²⁹.

ve güvenliğe zarar verecektir. Ancak, makul sürede yargılanma hakkı bakımından uyuşmazlığa ilişkin yargılamanın kısa sürede sonuçlandırılması önemli olmakla beraber, hukuki uyuşmazlığın çözümünde gerekli özenin gösterilmesi de büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle yargılama süresinin makul olup olmadığının her bir başvuru açısından münferiden değerlendirilmesi gerekir.” Bkz. Güher Ergun ve diğerleri, § 40.

126 Gökçen A., Alşahin, M. E. ve Çakır, K. (2024). s. 130; Ünver, Y. ve Hakeri, H. (2024). s. 64.

127 Özkan Duvan, A. (2019). s. 290.

128 Özbek, V. Ö., Doğan, K. ve Bacaksız, P. (2024). s. 56.

129 Koç, C. (2020). s. 93-94; Taşkın, M. (2016). s. 1028, 2029.

Yargılama sürecinin hızlandırılması gerekli olmakla birlikte çabukluğu sağlamak adına maddi gerçeğe ulaşma amacı göz ardı edilmemeli, etkin soruşturma ve kovuşturmadan ödün verilmemelidir. Etkin bir ceza adaleti sisteminin olmaması hak kayıplarına ve gecikmelerin ortaya çıkmasına neden olan bir faktördür. Etkin bir ceza adaleti sisteminin olmamasından kaynaklı makul sürenin ihlal edilmesi, adil yargılanma hakkının ihlali demektir¹³⁰.

Yargılamanın makul olmayan bir süreden kaynaklı olarak uzaması, hem hukuk devleti¹³¹ ilkesini hem de sanık haklarını ihlal etmektedir¹³². Bu ihlalin önüne geçmek için özellikle yargı mekanizmasını hızlandıran çözümler üretilmelidir. AİHM, makul sürede yargılanma hakkının ihlalinden dolayı sistematik bir şekilde aleyhine karar verdiği devletlerin yargı mekanizmalarını hızlandıran çözümler üretmesini içtihatlarında sıklıkla vurgulamaktadır. Yargılamalarda makul süreye uyulamaması nedeniyle ortaya çıkan adil yargılanma hakkı ihlallerinin önüne geçmek için devletin yargı mekanizması içindeki organizasyon eksikliklerini, fiziki ve insan kaynağı problemlerini çözmesi gerekmektedir. Bu bağlamda yetkili

130 Ünver, Y. ve Hakeri, H. (2024). s. 64; Yenisey, F. ve Nuhoglu, A. (2024). s. 93.

131 Makul sürede yargılanma hakkının ihlaller, hukuk devleti için tehlike arz edecek boyuta vardığında ve AİHM, bu yönde yoğun bir tehlikeyi tespit ettiğinde başvuruyu, AİHS mad. 13'te düzenlenen etkili başvuru yolu bakımından da incelemektedir. Yargılanmanın makul sürede gerçekleştirilmediğine karar verdiğinde bunu mad. 13'ün ihlali olduğu soncuna varmaktadır. Mahkeme, *Kudla/Pland* davasında dokuz yıldan fazla süren ceza yargılamasını hem makul sürede yargılanma hakkının hem de etkili başvuru yolu hakkının ihlali olarak görmüştür (*Kudla/Poland*, B. No: 30210/96, 26/10/2000, § 148-149). Devletler bu bakımından ceza yargılamalarında uzun süren yargılamaları hızlandıran etkili hukuk yollarını üretme pozitif yükümlülüğü altındadır. Bkz. aktaran İnceoğlu, S. (2018). s. 266. Ayrıca bkz. Özkan Duvan, A. (2019). s. 305. Hak arama özgürlüğü çerçevesinde etkili başvuru hakkında detaylı bkz. Erdoğan, M. (2012). s. 236-238; Özkan Duvan, A. (2019). s. 302-305.

132 Alman Anayasa Mahkemesi de yargılamanın olağandan uzun sürmesinin sanık hakları ve hukuk devleti ilkesini ihlal ettiği düşüncesindedir. Bkz. aktaran Özbek, V. Ö., Doğan, K. ve Bacaksız, P. (2024). s. 56. Bir usul ihlali olarak adil yargılanma hakkı ihlali aynı zamanda hukukun üstünlüğünün ihlali anlamına gelir. Bkz. Volk, K. ve Engländer, A. (2018). § 3, kn. 30.

hâkim olmadığı için ve başka hâkimlerin geçici ve ani şekilde görevlendirilmeleri nedeniyle mahkemelerin duruşma ve diğer işleri uzamakta ve bu da makul sürenin ihlaline yol açmaktadır¹³³.

Ceza yargılamalarında her davanın kendisine özgü şartları vardır. Her davanın konusu, taraf sayısı ve kanun yolları gibi hukuki ve maddi farklılıkları bulunmaktadır. Yargılamalar aynı türden olsa bile tamamında geçerli bir makul süre belirlemek kolay değildir. Bazı ceza davalarının çözümü çok basitken, bazılarınınki zor olabilir. Bu yüzden AYM'nin de benimsediği gibi davanın karmaşık olup olmadığı, başvuru-
cunun ve yetkili makamların tutumu ile yapısal sorunlar gibi ölçütler göz önünde bulundurularak çözümü zor olan davalarda makul sürenin uzun tutulması mümkündür¹³⁴. Makul süre, derece mahkemelerinin yargılamadaki rolüne göre değişebilir. Tek dereceli yargılamada üç yıl, iki dereceli yargılamada beş yıl ve üç dereceli yargılamada altı yıl aşıldığında kural olarak daha dikkatli bir incelemenin yapılması gerektiği söylenmektedir¹³⁵.

Davanın koşullarına göre makul sürenin belirlenmesi gerek AİHM gerekse AYM içtihatlarında kabul edilmiştir. Ancak ceza yargılamalarında hedef süre gibi tek bir sürenin belirlenmesi ve özellikle çözümü zor ve karmaşık olan terör suçları gibi suçlara ilişkin davaları belirlenen hedef sürelerde sonuçlandırma kaygısı, makul sürede yargılanma mantığına uygun düşmemektedir. Örneğin; ancak 5-10 yıl arası gibi bir sürede bitirilmesi muhtemel olan ve makul kabul edilen bir sürenin iki veya üç yıl olarak tespit edilen bir hedef süreye hapsedilmesi adil yargılanma hakkının ihlali gündeme getirebilir. Çünkü ceza yargılamalarında suç türüne göre değil ceza mah-

133 Şahin, İ. (2019). s. 240.

134 a.g.e. s. 236 vd.

135 Vitkauskas, D. ve Dikov, G. (2017). *Protecting the right to a fair trial under the European Convention on Human Rights (a handbook for legal practitioners)*, Strasbourg: Council of Europe Press, s. 107; İnceoğlu, S. (2018). s. 108.

kemesi türü esas alınarak “tek tip hedef süre”¹³⁶ kabul edil-

- 136 Ceza yargılamalarında hedef süreleri belirleme ölçütlerine ilişkin Adalet bakanlığı tarafından şu esaslar kabul edilmiştir: **a.** Ceza mahkemelerinde suç türüne göre süreler ayrı ayrı belirlenmemiş olup tek süre tespit edilmiştir. **b.** Ceza mahkemelerinde hedef süreler iddianamenin kabulü ile başlayıp gerekçeli kararın yazımı ile sona ermektedir. **c.** Ceza mahkemelerinde hedef süreler mahkemeye düşen derdest dosya puanına göre belirlenmiştir. **d.** Ağır ceza mahkemelerinde 40.000 derdest dosya puanından başlanılarak 20.000’er artırımlı basamakları gösteren bir tablo düzenlenmiştir. **e.** Ağır ceza mahkemelerinde derdest dosya puanının üst sınırı 100.000 olarak belirlenmiştir. Ağır ceza mahkemelerinde derdest dosya puanının 100.000’i geçmesi durumunda; her 700 puanlık artış için belirlenen süreler 1 güne kadarlık sürenin eklenmesine karar verilmiştir. **f.** Asliye ceza mahkemelerinde 36000 derdest dosya puanından başlanılarak 24.000’er artırımlı basamakları gösteren bir tablo düzenlenmiştir. **g.** Asliye ceza mahkemelerinde derdest dosya puanının üst sınırı 125.000 olarak belirlenmiştir. Asliye ceza mahkemelerinde derdest dosya puanının 125.000’i geçmesi durumunda; her 900 puanlık artış için belirlenen süreler 1 güne kadarlık sürenin eklenmesine karar verilmiş **h.** Bozma üzerine yeni esas numarası alan dosyaların yargılamasının 180 güne kadar içerisinde, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararlarının kaldırılması üzerine açılan dosyalar ile denetimli serbestliğe uyulmaması üzerine açılan dosyaların yargılaması ise 75 güne kadar tamamlanır. Tefrik, üst mahkemenin görevsizlik kararını kaldırması, üst mahkemenin yetkisizlik kararını kaldırması, üst mahkemenin davanın ertelenmesi kararını kaldırması, Yargıtayın CMK 8/2’nci maddesi gereğince iadesi, üst mahkemenin ek kararı kaldırması, son soruşturma kararının kaldırılması üzerine açılış, durumlardan birinin bulunması hâlinde yargılama için öngörülen hedef süre bu durumun ortadan kalkmasından itibaren baştan başlar. **i.** Mahkemenin kapatılması üzerine açılan derdest dosya (Mahkemenin kapatılması hâlinde devredilen mahkemede dosyaların yeni esas alması durumu.) bulunması hâlinde, hedef süre kapatılan mahkemenin kaldığı süreden devam eder. **j.** Belirlenen hedef sürelerin aşılması durumunda gecikme nedenlerinden bir ya da birden fazlası hâkim tarafından UYAP ekranında düzenlenmiş olan “gecikme nedenleri ekranına” işaretlenecektir. Listede yar almayan bir gecikme nedeninin hedef sürenin aşılması sonucunu oluşturduğu durumlarda, bu neden UYAP ekranında yer alan “diğer” butonuna işaretleme yapmak suretiyle 100 karakteri aşmayacak şekilde ifade edilebilecektir. İcra ceza mahkemesi görevine giren suçlarda ise şu esaslar kabul edilmiştir: **a.** İcra ceza mahkemelerinde hedef süreler davanın esas kaydının yapıldığı tarihte ile başlayıp gerekçeli kararın yazımı ile sona ermektedir. **b.** İcra ceza mahkemelerinde herhangi bir dosya sayısı ve dosya puanı belirlemeden yargılamalar için tek bir hedef süre tespit edilmiştir. **c.** Belirlenen hedef sürelerin aşılması durumunda gecikme nedenlerinden bir ya da birden fazlası hâkim tarafından UYAP ekranında düzenlenmiş olan “gecikme nedenleri ekranına” işaretlenecektir. Listede yar almayan bir gecikme nedeninin hedef sürenin aşılması sonucunu oluşturduğu durumlarda, bu neden UYAP ekranında yer alan “diğer” butonuna işaretleme yapmak

miştir. Ancak her dava özelinde AİHM ve AYM içtihatlarında ortaya konulan ölçütler çerçevesinde makul sürelerin belirlenmesi daha isabetli bir çözüm yöntemidir. Böylelikle makul sürede yargılanma hakkı bakımından adil yargılanma hakkı başta olmak üzere insan hakları ihaleleri azaltılmış olur.

Ceza soruşturmasının ve kovuşturmasının belirlenen hedef sürelerde tamamlanması, makul sürede yargılanma hakkını etkin koruyabilecek faktörlerden biri olarak görülebilir. Bu bağlamda hedef süre uygulaması; süresinde tamamlanmayan ceza soruşturmaları ve kovuşturmalarını hızlandırma, yargısal süreçlere çabukluk kazandırmak ve süreçlerin kısaltılması maksadıyla çözümler üretilmesini sağlayan bir tedbir türü veya yargısal süreçleri yönetim sistemi olarak nitelendirilebilir. Ancak uygulamanın, adil yargılanma hakkı ihlaline yol açabilme potansiyeli de bulunmaktadır. Soruşturma ve yargılama sürecinde hedef süreye uymak adına bazen tüm delillere ulaşmadan kararların verilmesi zorunluluğu doğabilir. Hâkim ve savcıların sırf hedef sürelerle uyma kaygısı, özellikle sanık haklarının ihlallerini ve bu bağlamda adil yargılanma hakkının ihlalini gündeme getirebilir. Örneğin AİHS mad. 6'da güvence altına alınan savunmanın hazırlığı için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olma hakkı hedef süreye uyma motivasyonu nedeniyle ihlal edilebilir. Davanın esasını etkileyen bir belgenin dosyaya girmeden karar verilmesi söz konusu olabilir. Bunlar, sanık haklarını ve bu bağlamda adil yargılanma hakkını ihlal eden durumlardır. Bu itibarla, hedef süreye uyma kaygısı, ceza muhakemesi sürecinde zincirleme insan hakları ihlallerine yol açabilir.

Makul sürede yargılanma kişiye, davasının makul bir süre içerisinde sonuçlandırılmasını talep etme hakkı vermektedir. Daha önce belirtildiği üzere sürenin makul olup olmadığının her dosya özelinde değerlendirilmesi gerekir. Bu yüzden ne

suretiyle 100 karakteri aşmayacak şekilde ifade edilebilecektir. Bkz. <https://rayp.adalet.gov.tr/resimler/31/dosya/ceza-yargilamasi-hedef-sure-belirleme-kistaslari17-07-202017-11.pdf> (Erişim Tarihi: 9/4/2025)

ulusal ne de uluslararası belgelerde mutlak şekilde süreler konulmuştur¹³⁷. Esasen, makul süre kavramının mahiyeti bunu gerektirir. Makul süreden anlaşılması gereken, adil yargılanma ile yargılamanın çabukluğu arasında bir dengenin kurulmasıdır. Dengenin yargılamanın hızlılığı lehine bozulması durumunda adil yargılanma hakkının gereklerinin ihlali gündeme gelebilir. İşte hedef süre uygulaması, bu hızlılığı gerçekleştirmek için getirilen bir kurumdur. Ancak hedef süre kavramında sürenin bir kesinlik anlamı taşıdığı aşikârdır. Böyle bir kesinlik, soruşturma ve kovuşturmaların dinamiğine, yani “soruşturmada silahların dengesine ve kovuşturmada silahların eşitliğine”¹³⁸ zarar verebilir. Dolayısıyla hedef süre kavramı ile belirlenen kesin süreler, makul sürenin mahiyetine uygun düşmemektedir. Makul süreler, önceden belirlenen kesin ve azami süreler olmayıp her dava özelinde ortaya çıkan sürelerdir. Dolayısıyla hedef sürelerin konulması, bahsi geçen dengenin bozulması tehlikesini bünyesinde taşımaktadır.

III. HEDEF SÜRE UYGULAMASININ GELECEĞİ VE ÖNERİLER

Makul sürede yargılanma hakkının gerçekleştirilmesi, etkin bir ceza muhakemesi sisteminin kurulmasını gerektirir¹³⁹.

137 Aynı yönde bkz. Vitkauskas, D. ve Dikov, G. (2017). s. 107; İnceoğlu, S. (2018). s. 266.

138 Tokdemir, S. (2013). s. 17, 64.

139 Adalet Bakanlığı’nın 2024-2028 yılları arasını kapsayan Stratejik Planı’nda yargıda zaman yönetimi (hedef süre) uygulamasının daha da geliştirilmesi; sistemin basitleştirilerek etkinliğinin artırılması; insan hakları, uluslararası ilişkiler, mağdur hakları, alternatif çözümler, adalet erişim, ceza infaz sistemi, fiziki ve teknik altyapı, insan kaynakları, eğitim, mahkemeler teşkilatı alanlarında yeni politikalar geliştirilmesi ve uygulanması; sistemin etkinliğinin güçlendirilmesi ve sadeleştirilmesi için kanun değişikliği önerilerinin hazırlanması hususlarının altı çizilmiştir. Keza yargılama sürecinin hızlı, adil, etkin, güvenli ve isabetli şekilde işlemesi; savunma hakkı ve adli yardımın güçlendirilmesi; bazı hukuk uyumsuzluklarında basitleştirilmiş bir yargılama usulü getirilmesi; etkin işleyen bilirkişilik sistemi oluşturulması; alternatif uyuşmazlık çözüm yollarına öncelik verilmesi; bilişim teknolojilerinin kullanımının yaygınlaştırılması; fiziki ve teknik altyapının güçlendirilmesi hususlarına vurgu yapılmıştır. Ayrıca etkin ve kaliteli bir ceza adaleti sistemi için Adalet Bakanlığı 2024-2028 Strateji

Ceza muhakemesinde etkin soruşturma ve kovuşturmaların yapılamaması adil yargılanma hakkının ihlallerini beraberinde getirir. Adil yargılanma hakkı ihlalleri, sadece Türkiye'ye özgü bir sorun değildir¹⁴⁰. AİHM içtihatlarına da konu olması hasebiyle denilebilir ki yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmaması çok sayıda devletin ortak bir sorunu hâline gelmiştir. Ülkemizde bu sorunun uzun süre devam etmesi bunu toplumsal bir sorun hâline getirmiştir¹⁴¹. Türkiye'de olduğu gibi her ülkede yargılama sürelerinin uzun olması meselesi her daim gündem konusu olmaya devam etmektedir. Özellikle AİHM, meseleye birçok kararında dikkatleri çekmiş ve bu durum doktrinde hukukçuları yeni çözüm yollarını aramaya itmiştir. Türk yargısının en önemli sorunlarından birinin yargılama sürelerinin uzunluğu olduğunu kabul edilmektedir. Bu konuda AİHM, Türkiye aleyhine çok sayıda ihlal kararı vermiştir¹⁴².

Bu sorunun çözümü için hedef süre uygulamasına ihtiyaç duyulmuştur. Devletin yargı mekanizmasını hızlandırıcı çözüm yöntemlerinden biri olmakla birlikte hedef süre uygulaması tek başına yeterli bir çözüm değildir¹⁴³. Ceza adaleti

Planı'nın "Adil Yargılanma Hakkı Çerçevesinde Ceza Adaleti Sisteminin Etkinliğinin Artırılması" başlıklı amacı kapsamında soruşturmaların etkinliğinin artırılmasına ve makul sürede sonuçlandırılmasına yönelik düzenlemeler yapılması bu bağlamda soruşturma ve kovuşturma öncesi eleme araçlarının geliştirilmesi, iddianamenin iadesi müessesesinin daha işlevsel hâle getirilmesi ve suç tiplerine göre soruşturma kılavuzlarının hazırlanarak gerektiğinde güncellenmesi ve uzlaştırma kurumunun etkinliğinin artırılması hedeflenmiştir. Bkz. Adalet Bakanlığı 2024-2028 Stratejik Planı, s. 49 vd.

140 Yenisey, F. ve Nuhoglu, A. (2024). s. 93.

141 Şahin, İ. (2019). s. 253.

142 Taşkın, M. (2016). s. 1026, 1027.

143 Ülkemizde yargılamaların uzun sürmesi soruna getirilen çözümlerden biri de AYM'ye bireysel başvurudur. AYM makul sürede yargılanma hakkı ihlallerini esastan incelemekte ve uzun süren yargılanmalar nedeniyle mağdur olan başvurucuya etkin ve makul bir telafi imkânı vermektedir. Ancak AYM, makul sürede yargılanma hakkı ihlaline ilişkin iddialarda "kanun yollarının tüketilmesi" şartını mutlak olarak uygulamakta, bu konuda esneklik göstermektedir. Bkz. Koç, C. (2020). s. 102, 107-108.

sisteminin etkin işleyişi için adli hizmetlerin kalitesinde belli bir standardın yakalanması ve bunun yükseltilmesi gerekir¹⁴⁴. Bunun için ceza adaleti mekanizmasının zamanında ve yerinde işlemesi önem arz etmektedir. Bu mekanizmanın geç işlemesi ceza adaletinin kalitesini ve etkinliğini olumsuz etkilemektedir¹⁴⁵.

Makul sürede yargılanma hakkına hizmet etmesi ve öngörülebilir, şeffaf ve kamuoyu denetimini sağlayan yargısal bir süreç sunması bakımından hedef süre uygulaması etkili ve makul bir uygulama olarak görülebilir. Ancak bu uygulama, yargıda rutinleşen iş yükü karşısında hâkimleri hedef süreye yetiştirmek adına kararın gerekçesinden ve muhakemeden fedakârlık yapmalarına yol açabilir. Bu da sistemin önemli bir dezavantajıdır¹⁴⁶.

Ceza muhakemesinde arzulanan, soruşturma ve kovuşturmaların mümkün oldukça kısa sürede tamamlanması, daha doğrusu makul sürede yapılmasıdır. Bunula birlikte, muhakeme sürecinde yapılan işlemlerin kalitesi, hassasiyeti ve kararların gerekçesi süre mefhumundan daha büyük bir değer olarak görülmelidir. Unutmamak gerekir ki geç de olsa gerekçesi sağlam ve temel hak ve hürriyetlere riayet edilerek ve dava dosyasının özünü benimseyerek kaleme alınan bir kararın, bu özellikleri taşımadan kısa sürede kaleme alınan bir karardan daha adil olduğu izahtan varestedir¹⁴⁷.

Doktrinde aşırı iş yükü altında olan hâkim ve savcılarının hedef süreye göre hareket etmeleri, “ekstra efor ve zaman alan ve aşına olmadıkları temel haklar unsurunu muhakemelerinden kolayca dışlamaları için” bir mazeret şeklinde kullanma-

Bireysel başvuruda başvuru yollarının tüketilmesi hakkında bkz. Kaya, S. ve Kurt, T. (2023). *Anayasa Yargısı ve Bireysel Başvuru*, Ankara: Adalet Yayınevi, s. 239-240. Ayrıca bkz. Kalabalık, H. (2023). s. 237-238.

144 Yenisey, F. ve Nuhoglu, A. (2024). s. 93.

145 Koç, C. (2020). s. 101.

146 Gemalmaz, H. B. (2022). s. 68.

147 Gemalmaz, H. B. (2022). s. 68.

sının önünü açabileceği dile getirilmiştir. Hedef süreye uygun hareket etme sürecinde bu endişenin göz ardı edilmemesi, her bir uyuşmazlık türü açısından hedef süreler belirlenirken günümüzde kabul edilen insan hakları standartlarının muhakemenin tamamına ve özellikle gerekçeye entegrasyonu için gerekli (makul) sürenin göz önünde bulundurulması ve hedef süre uygulamasına ilişkin çıkarılan yönetmeliğe bu yönde hükümler eklenmesi önerilmiştir¹⁴⁸.

Etkin bir sistem olarak uygulanması sağlansa bile adil yargılanma hakkı ihlallerini önlemek adına sadece hedef süre uygulamasını getirmek yeterli değildir. Yargı sistemini bir bütün olarak etkin hâle getirmek, gerek personele ilişkin gerek yapısal gerekse yargıda kökleşmiş ve adil yargılanma hakkı ihlallerine yol açan sorunları çözmek gerekir. Aksi hâlde uzayan yargılamalar, yargıyı adaleti tesis etme işlevinden uzaklaştırır. Bu çerçevede ceza adaleti sistemini etkin hâle getirebilecek, ceza soruşturma ve kovuşturmalarında adil yargılanma hakkını ihlal etmeyecek ve makul sürede yargılanmayı sağlayacak şekilde hızlılığı temin edebilecek başka çözümlerin düşünülmesi ve bu çözümler çerçevesinde sistemde iyileştirmelerin yapılması gerekir.

1. Makul sürede yargılanma hakkının korunmasına ve bu hakkın ihlalinin giderilmesine yönelik önleyici araçların düşünülmesi ve hayata geçirilmesi gerekir. Bunun yollarından biri yapısal sorunların çözümüne yönelik önlemlerin alınmasıdır. Bu hakkın etkin kullanımı için nitelikli adli personel yetiştirilmeli, mahkemelerin dava yükü makul düzeye çekilmesi, mahkemelerin yargılamaları gereksiz yere uzatan tutumlardan kaçınmasını sağlayacak önlemler alınmalıdır. Hedef süre bu önlemlerden biri olarak düşünülebilir ve fakat etkin bir şekilde uygulanması gerekir¹⁴⁹.

148 a.g.e. s. 68.

149 Aynı yönde öneri hakkında ayrıca bkz. Esen, S. (2023). s. 11. Adalet Bakanlığı'nın 2024-2028 Stratejik Planı'nda "Adalet Teşkilatının Kurumsal Kapasitesinin Geliştirilmesi" başlığı altında mahkemeler teşkilatının

Bu bağlamda hâkim ve savcılarının niteliğini artıracak çalışmalar yapılmalıdır. Niceliksel olarak hâkim ve savcı sayısını arttırmak gerekli ve fakat efektif bir çözüm değildir. Mahkemelerin dava yükünün azaltılmasında hâkim ve savcı yardımcılığı kurumunun getirilmesi ve nitelikli yardımcılarının yetiştirilmesi de bir çözümdür. Ülkemizde bu kurumun getirilmesi ve uygulanmaya başlanması bu bağlamda önemli bir gelişme olarak kabul edilmelidir. Diğer bir çözüm de hedef süre uygulamasıdır. Hedef süre uygulaması, makul sürede yargılama yapılmasını teşvik etmek, ceza muhakemesi sürecinin açıklık ve şeffaflığını sağlamak açısından olumlu kabul edilen bir yöntemdir. Bununla birlikte uygulamada hedef süreye uyma kaygısı nedeniyle usule aykırı ve tam olarak gerçekleştirilmeyen yargılamaların yapılması veya mahkemelerin hedef süreyi önemsememesi gibi sonuçlar da söz konusu olabilir. Hâkim ve savcı yardımcılığı kurumu ile hedef süre uygulamasını getirmek elbette önemli adımlar olarak görülmelidir. Bu tür önlemlerin mahkemelerin iş yükünün hafifletilmesinde olumlu bir etki oluşturacağı beklenmektedir. Ancak uzun vadede ülkemizde bu sorunun çözümü için meşakkatli olsa da kaliteli adli personel yetiştirmek daha etkin bir çözüm yöntemi olarak kabul edilmelidir. Diğer bir ifadeyle sistemi gereğince ve zamanında işletebilen, eğitilmiş ve hak ve özgürlüklere duyarlı hâkim ve savcı ile hâkim ve savcı yardımcılarını başta olmak üzere adli personel eğitime önem verilmelidir. Kısa ve orta vadede hedef süre uygulaması ile adil yargılanma hakkı ihlal

organizasyon yapısının makul sürede yargılanma hakkı bakımından güçlendirilerek ihtisaslaşmaya yönelik uygulamaların geliştirileceği ve bu kapsamda iş yükü ve ortalama görülme süreleri dikkate alınarak adli yargıda ilk derece mahkeme sayıları ile bölge adliye mahkemelerinin daire ve hâkim sayılarının artırılacağı, adalete erişim imkânlarının dikkate alınması suretiyle bazı büyükşehirlerde yeni adliyeler kurulacağı ve yargı çevrelerinin yeniden belirleneceği, özellikle nitelikli adli personel yetiştirilmesi için yargı mensuplarının ihtisas alanlarına yönelik lisansüstü eğitim almalarının teşvik edileceği ve bunu kolaylaştıran düzenlemelerin yapılacağı, adalet personeline yönelik hizmet öncesi eğitim ile hizmet içi eğitimin nitelik ve niceliğinin artırılacağı şeklinde amaçlar belirlenmiştir. Bkz. Adalet Bakanlığı 2024-2028 Stratejik Planı, s. 53-55.

edilmeden mahkemelerin iş yükü hafifletilebilir. Ancak bunu geçici veya ara bir çözüm olarak görmek gerekir. Sonuç itibarıyla ancak daha etkin önlemler alınarak uzun vadede ceza adaleti sistemimiz iyileştirilebilir.

Uygulamada ihtiyaca göre hareket edilmeden gereksiz yere duruşmalar ertelenmekte, bilirkişi kurumu kötüye kullanılmakta, kısa karar ve uzun karar arasında uzun süre geçmektedir. Bu tür kötü uygulamaların önüne geçecek tedbirlerin alınması gerekir. Bunun için örneğin, her bir yargı kolu bakımından adli tıp raporları, tebligat ve ön inceleme kurumlarında yargılamayı gereksiz yere uzatan usul kurallarının gözden geçirilmesi, yerel mahkeme hâkimlerinin ve avukatların bu husustaki görüşlerine başvurularak önceliklerin belirlenmesi gerekir¹⁵⁰.

Ayrıca başta soruşturma aşamasındaki rolünü dikkate aldığımızda alınması gereken önlemlerden biri alanında uzman, donanımlı, eğitilmiş, insan haklarına duyarlı bir adli kolluk teşkilatının varlığıdır. Esasen CMK mad. 164 ile bir hukukçunun (savcının) denetiminde bir adli kolluk teşkilatı ihdas edilmiştir. Başta CMK olmak üzere muhtelif düzenlemelerde (örneğin PVSK) adli kolluğun görevini icrada sınırları belirlenmiştir. Problemin uygulamadan¹⁵¹ kaynaklandığını ve çözümü için bu alandaki personelin eğitime önem verilmesi gerektiğini belirtmek gerekir¹⁵².

150 Esen, S. (2023). s. 12.

151 Uygulamadan kaynaklanan problemler şu şekilde sıralanmaktadır: "Yargıçların ve diğer mahkeme personelinin profesyonel bakımdan nitelikli yetişmesini sağlamadaki eksiklikler, görev değişikliği ya da iş yoğunluğu gibi mazeretlerle yargıçların dava dosyalarına hâkim olmamasına bağlı lüzumsuz ertelemeler, mevzuatın çok sık değişmesinden kaynaklanan teknik sorunlar, değişen yasaların da yasama tekniklerine uygun olmamasına bağlı uygulama sorunları, yetki uyumsuzluklarının sürüncemede kalması, adli merciler ile diğer kurumlar arasındaki yazışmaların etkin şekilde yürütülmemesi, tanıkların veya bilirkişilerin gereken zamanda dinlenmemesi, teknolojik imkânların yetersizliği ya da yargılamanın tüm taraflarınca etkin şekilde kullanılmaması." Bkz. Özkan Duvar, A. (2019). s. 327.

152 Özkan Duvar, A. (2019). s. 327.

2. Yargılanmaların hızlandırılmasının yollarından biri adli çalışma kültürü ve iş ahlakı gereği adli işlerin çabuk ve etkin yürütülmesidir. Bunun için adliyede çalışanların performans ölçümleri yapılarak verimli çalışma kültürü geliştirilebilir. İşlerin geciktirilmesinde etken olan alışkanlıklar aşılabilir, gecikmelerin tolere edilmesi yerine gecikmeye neden olan kişilerin sorumluluğu cihetine gidilebilir¹⁵³.

3. Makul sürede yargılanma hakkı ihlallerini giderici araçlardan biri de ihlalin yargı organı tarafından tespit edilmesi ve hızlandırılması talebidir. Mukayeseli hukukta bu talepler genellikle üst derece mahkemelerine yapılmaktadır. Üst mahkeme böyle bir talep karşısında ihlali tespit ederek bunu gidermeye veya tazmin etmeye yönelik karar vermektedir. Üst mahkeme, alt derecede görülen bir davanın makul olmayacak bir sürede uzadığını tespit ederse mahkemeden bu davaya öncelik vermesini veya hâkimin değiştirilmesini isteyebilir. Üst mahkeme, bundan sonuç alınamaması durumunda ihlali gidermeye yönelik kararlar birlikte tazmini yönünde karar verebilir. Bu yöntemde üst mahkemeye yargılamanın hızlandırılması veya makul sürede tamamlanması yönünde emir verme yetkisinin verilmesi gerekir. Ancak bu her devlet özelinde başarı getirmeyebilir ve etkili bir iç hukuk yolu olarak görülmeyebilir. Ayrıca üst mahkemelerin alt derecedeki mahkemelere emir vermesi yargı bağımsızlığına aykırılık meselesini gündeme getirebilir. Ülkemiz açısından bu son husus, ayrıca önem arz etmektedir. Çünkü AY mad. 38/f.2’de hiçbir organ, makam, merci veya kişinin, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremeyeceği; genelge gönderemeyeceği; tavsiye ve telkinde bulunamayacağı açıkça düzenlenmiştir¹⁵⁴.

4. Taraflardan birinin yargılamanın hızlandırılmasını davanın görüldüğü mahkemeden istemesi de makul sürede yargı-

153 a.g.e. s. 327.

154 Esen, S. (2023). s. 13-14.

lanma hakkının ihlalini gidermeye yönelik bir araçtır. Almanya'da uygulanan ve hiçbir yaptırımı olmayan bu yöntemde mahkemenin yargılamayı daha fazla geciktirmekten kaçınacağı beklentisi bulunmaktadır. Doktrinde *Esen*, bu yöntemin Türkiye için düşünülebileceği kanaatindedir. Yazara göre, taraflardan biri, yargılamanın makul süreyi aştığını çabuklaştırılmasına yönelik talebini davanın görüldüğü mahkemeye iletebilir. Mahkeme, bu talep karşısında ara kararla 30 gün içinde bu kararını değerlendirmelidir. Mahkemenin bu kararı, yargılamanın uzamasının sebeplerini, bunun makul sürede yargılanma hakkını ihlal edip etmediğini ve yargılamayı hızlandırmak için hangi adımların atılması gerektiğini içermelidir. Mahkeme, AİHM ve AYM içtihatlarında kabul edilen ölçütler çerçevesinde (davanın karmaşıklığı, tarafların tutumu vb.) önüne gelen talebe cevap vermelidir. Yazarın da belirttiği gibi hâkim ve savcı yardımcılığı kurumunun getirilmesiyle ihlali giderici bu yöntemin kullanılması mahkemelerin iş yükünü önemli ölçüde arttırmayacaktır. Ayrıca bu yöndeki bir düzenleme, hâkimi manevi bir yükün altına sokması, ihlalin devam etmesi hâlinde tazminat isteminin bir ön şartı olması bakımından önem arz etmektedir¹⁵⁵.

5. Mukayeseli hukukta makul sürede yargılanma hakkı ihlallerinin önüne geçmek için ceza muhakemesi önlemlerinde ölçülülük ilkesine göre hareket edilmesi, cezanın belirlenmesi aşamasında makul sürenin ihlal edilmesi nedeniyle failin cezasında indirim yapılması, yargılamanın önlenmesi veya düşürülmesi gibi çözüm yöntemleri uygulanmaktadır¹⁵⁶. Sanığın salıverilmesi de bu kapsamda kabul edilmektedir. Örneğin Amerika ve Kanada'da makul sürede yargılanma hakkı ihlallerine karşı içtihatlar da suçlamaların reddedilmesi yani davanın düşürülmesi kabul edilmiştir. Yargılamanın makul olmayan bir sürede yapılması durumunda içtihatlar da yargılamanın sonlandırılması veya yargılama bitmişse kararın ge-

155 Esen, S. (2023). s. 15.

156 Roxin, C. ve Schünemann, B. (2012). § 16, kn. 8-13.

çersizliği kabul edilmiştir¹⁵⁷. Yargılamanın uzun sürmesi bir muhakeme engeli olmamakla birlikte Alman Federal Mahkemesi (AFM) cezanın belirlenmesi aşamasında bunun bir hafifletici neden olarak uygulanabileceği yönünde karar vermiştir (BGHSt 37, 13). Adil yargılama ilkesine aykırılıktan dolayı sanığın cezasında indirim yapılmaması temyiz nedeni olarak kabul edilmektedir (BGHSt 32, 44)¹⁵⁸.

Kanaatimizce¹⁵⁹, ülkemizde de somut olayın şartları çerçevesinde cezada indirim gitmek, muhakemenin önlenmesi veya düşürülmesi suretiyle faili bu durumdan faydalandırmak uygulanabilecek çözüm yöntemlerinden biri olabilir. Sanık haklarını olumsuz etkilemesi nedeniyle en azından cezanın belirlenmesi aşamasında failin cezasında indirim yapılması alternatif bir çözüm olabilir¹⁶⁰.

6. Makul sürede yargılanma hakkı ihlallerini önlemek ve yargının iş yükünü hafifletmek için başvurulabilecek yöntemlerden biri alternatif çözüm uyuşmazlıklarıdır¹⁶¹. Türk ceza adaleti sisteminde uzlaştırma, seri muhakeme, ön ödeme vb. kurumlarla bunun önü açılmıştır. Bu kurumlar ilişkin düzenlemelerin gözden geçirilmesi gerektiği¹⁶² hususunu bir tarafta tutarak başka alternatif çözüm uyuşmazlıklarının uygulanması düşünülmelidir. Alternatif çözüm uyuşmazlıklarından olan uzlaştırma kurumu bakımından etkin bir sistemin olması gerekir. Ayrıca uzlaştırma dışında mukayeseli hukukta fai-

157 Esen, S. (2023). s. 16.

158 Schroeder, F. C. ve Verrel, T. (2019). s. 53. Bkz. ayrıca aktaran Özbek, V. Ö., Doğan, K. ve Bacaksız, P. (2024). s. 56.

159 Aynı yönde düşünce için bkz. Volk, K. ve Engländer, A. (2018). § 3, kn. 31.

160 Doktrinde *Esen*, kötüye kullanılmaya müsait olduğundan bu yöntemleri ülkemiz açısından uygulanabilir görmemektedir. Bkz. Esen, S. (2023). s. 16, 18.

161 Aynı yönde bkz. Özkan Duvar, A. (2019). s. 327.

162 Adalet Bakanlığı 2024-2028 Stratejik Planı'nın "Tespitler ve İhtiyaçlar" başlığı altında alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin uygulama alanının geliştirilmesi, dava öncesi çözüm imkânlarının artırılmasından bahsedilmiştir. Bkz. Adalet Bakanlığı 2024-2028 Stratejik Planı, s. 49.

lin, toplumun ve diğer kesimlerin haklarına saygı gösteren ve bu hakları koruyan onarıcı adalet politikalarına, bu kapsamda mağdur-fail arabuluculuğunun (*victim-offender mediation*) uygulanması şeklinde uygulanan uzlaştırma dışında aile grup konferansları (*family group conferences*), topluluk grup konferansları (*community group conferences*), cezalandırıcı halka (*sentencing circles*), topluluk panelleri (*community panels*) gibi onarıcı adalet modellerine kapı aranmalıdır. Bunun için ceza adaleti sistemini tamamlayan ve sistemi daha güçlü kılacak bir onarıcı adalet mekanizmasının inşasını gerekli görmekteyiz¹⁶³.

7. Sistemdeki iş yükünü hafifletmeye¹⁶⁴ katkı sağlamak adı-

163 Ceza adaleti sistemini etkin hâle getirmek ve yargı sürecini iyileştirme amacı güden onarıcı adalet mekanizması hakkında detaylı bilgi için bkz. Tokdemir, S. (2017). “Ceza Adaleti Sistemine Yeni Bir Yaklaşım: Tamamlayıcı Bir Sistem Olarak ‘Onarıcı Adalet’ Mekanizması”, *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XXI., S. 1-2., s. 75 vd.; Namus cinayetlerinde bu mekanizmanın uygulanabileceği hakkında bkz. Tokdemir, S. (2013). “Honor Crimes in Turkey: Rethinking Honour Killings and Reconstructing the Community Using Restorative Justice System”, *Law and Justice Review*, V. 4., I. 2., s. 257 vd.

164 2024-2028 Adalet Bakanlığı Stratejik Planı’nın “Adalet Hizmetlerinin Performans ve Verimliliğinin Artırılması” başlıklı amacı kapsamında adli süreçlerin makul sürede tamamlanmasına yönelik kurumsal tedbirler alınacağı ve bu yönde uygulamalar geliştirileceği, bunu sağlamak için hâkim ve Cumhuriyet savcısı ile personel sayısının iş yüküyle orantılı bir düzeyde olmasının sağlanacağı, istinaf kanun yollarında hedef sürelerin uygulanacağı, bilirkişilikten kaynaklanan sorunların çözümüne yönelik tedbirler alınacağı, Adli Tıp Kurumu’nun bilimsel teknik ve fiziki kapasitesinin artırılacağı, tebligata ilişkin hataların azaltılacağı ve yargı bilişim sisteminin güncel teknolojik gelişmeler çerçevesinde güncelleneceği ifade edilmiştir. Bkz. Adalet Bakanlığı 2024-2028 Stratejik Planı, s. 57-59. Sistemdeki iş yükünü hafifletmek amacıyla 2025 yılında yargı teşkilatının etkinliğinin ve verimliliğinin artırılmasına ilişkin 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 38’inci maddesinin 1/a bendi uyarınca ağır ceza mahkemelerinin iş yoğunlukları, bu mahkemelerin bulunmadığı yerdeki iş hacmi ve bölgelerin coğrafi durumları, mevcut ulaşım imkânları ile sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik faktörler göz önünde bulundurularak 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanunun 9’uncu maddesi gereğince yeni ağır ceza mahkemeleri kurulmuştur. Bkz. <https://pgm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/03052024-tarihinde-kurulan-mahkemeler04052024105410> (Erişim Tarihi: 26/8/2025)

na hâkim ve savcılarının¹⁶⁵ soruşturma ve yargılama faaliyeti dışında kalan idari para cezası verme gibi idare alanına tekabül eden yetkileri kaldırılmalı veya en azından sınırlandırılmalıdır. Örneğin CMK'nın 94'üncü maddesinin 3'üncü fıkrasına göre *"ifadesi alınmak amacıyla düzenlenen yakalama emri üzerine mesai saatleri dışında yakalanan ve belirlenen tarihte yargı mercii önünde hazır bulunmayı taahhüt eden kişinin serbest bırakılması, Cumhuriyet savcısı tarafından emredilebilir. Bu hüküm her yakalama emri için ancak bir kez uygulanabilir. Taahhüdünü yerine getirmeyen kişiye, yakalama emrinin düzenlendiği yer Cumhuriyet savcısı tarafından bin Türk lirası idari para cezası verilir."* Bunun dışında 5326 sayılı Kabahatler Kanunu (KK) başta olmak üzere muhtelif kanunlarda Cumhuriyet savcılarının idari para cezası verme yetkisi verilmiştir. Örneğin Kabahatler Kanunu (KK) mad. 23'te¹⁶⁶ Cumhuriyet savcısının idari yaptırım kararı verme yetkisi düzenlenmiştir. Kanun'un 24'üncü maddesinde ko-

165 Sistemde savcılara idari yaptırım uygulama yetkisinin verilmesi, ceza muhakemesinin önemli sülhelerinden olan ve soruşturma aşamasında adli yetkilerle donatılmış biri olarak savcının hukuki statüsüne yönelik tartışmalara yol açmaktadır. Bu tartışmalar, savcılığın adli, idari veya hem adli hem de idari makam olduğu yönünde gelişim göstermiştir. Tartışmalar için bkz. Ekinci, M. ve Öztürk, M. A. (2025). "Cumhuriyet Savcısının İdari Yaptırım Uygulama Yetkisi", TAAD, Y. 16., S. 63., s. 322-326.

166 KK mad. 23: *Cumhuriyet savcısı, kanunda açıkça hüküm bulunan hâllerde bir kabahat dolayısıyla idarî yaptırım kararı vermeye yetkilidir (1). Bir suç dolayısıyla başlatılan soruşturma kapsamında bir kabahatin işlendiğini öğrenmesi hâlinde Cumhuriyet savcısı durumu ilgili kamu kurum ve kuruluşuna bildirebileceği gibi, kendisi de idarî yaptırım kararı verebilir (2). Soruşturma konusu fiilin kabahat oluşturduğunun anlaşılması hâlinde Cumhuriyet savcısı bu nedenle idarî yaptırım kararı verir. Ancak, bunun için ilgili kamu kurum ve kuruluşu tarafından idarî yaptırım kararı verilmemiş olması gerekir (3).* Doktrinde bir görüşe göre, mezkûr maddenin birinci fıkrasıyla Cumhuriyet savcısına tanınan yetki, kuvvetler ayrılığına ve savcının yargısal nitelikteki hukuki statüsüne aykırı değildir. Ancak idari nitelikteki bu yetkinin istisnai olması, makul ve meşru sebeplerin bulunması hâlinde kullanılması savcının ceza muhakemesindeki asıl işlevini aksatacak düzeyde olmaması gerekir. İkinci ve üçüncü fıkralarda ise savcının adli ve idari işlevleri iç içe geçecek şekilde düzenlendiğinden bu hükümler, kuvvetler ayrılığına aykırılık teşkil etmektedir. Bu görüşe göre, bu hükümlerle kabahatler alanında idari yaptırım uygulama yetkisinin idari mercilere bırakılması ve bu şekilde yargının iş yükünün hafifletilmesi amacı gerçekleştirilememiş ve savcılarının iş yükü azaltılamamıştır. Bkz. a.g.e. s. 342, 344.

vuşturma konusu fiilin kabahat oluşturduğunun anlaşılması hâlinde mahkeme tarafından idari yaptırım kararı verileceği ifade edilmiştir. Benzer yönde yapılan düzenlemelerden biri de “Emre Aykırı Davranış” başlığı ile düzenlenen kanunun 32’nci maddesidir. Keza 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun’un 3’üncü, 5941 sayılı Çek Kanunu’nun 7’nci, 5977 sayılı Biyogüvenlik Kanunu’nun 15’inci, 6222 sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun’un 23’üncü maddelerinde Cumhuriyet savcısına idari para cezası veya diğer idari yaptırımlara karar verme yetkisi verilmiştir. Mevzuatta sadece savcıya değil, yargılama makamına da benzer yönde yetki verildiğini görmekteyiz. Örneğin KK mad. 43A kapsamında daha ağır idarî para cezasını gerektiren bir kabahat oluşturmadığı hâllerde, bir tüzel kişinin organ veya temsilcisi ya da organ veya temsilci olmamakla birlikte bu tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde görev üstlenen bir kişi tarafından işlenen katalog suçlarda yargılama yapmakla görevli mahkemeye idari para cezası verme yetkisi verilmiştir. Başta idari para cezası olmak üzere idari yaptırım kararı verme yetkisiyle sistemde ayrı bir iş yükü oluşmaktadır. Bu kararları vermek için harcanan zaman ve enerji adli işlerde hâkim ve savcılarının performanslarını olumsuz etkilemektedir. İdare hukuku alanına tekabül eden bu yetkilerin, soruşturma ve kovuşturmanın aktörleri tarafından kullanılması; usul ekonomisi başta olmak üzere eşitlik ilkesi, kuvvetlerin ayrılığı, kabahatlerin suç olmaktan çıkarılması gibi birçok ilkeye zarar verildiği gibi idari usullerden uzak ve idari işlem teorisine aykırı tesis edilen işlemlerle sistemde tutarsızlıklara ve hukuka aykırılıkların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Mevzuatımızdaki mezkûr hükümlerin gözden geçirilerek hâkim ve savcılarının bu alandaki yetkilerinin kaldırılması veya sınırlandırılmasıyla sistemdeki iş yükünün hafifletilmesi düşünülmelidir. Bu yetkiler, ilgili kurum veya kuruluşların bünyesinde ve idare hukuku alanında yetkin kişilerden oluşacak kurullara veya ilgili kurumların mevcut kurullarına devredilebilir¹⁶⁷.

167 Civan, M. (2024). “Kabahatler Kapsamında Yargı Erkinin İdari Yaptırım Kararı Verme Yetkisi”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi*

8. Makul sürede yargılanma hakkının korunmasına ve bu hak ihlallerinin giderilmesine yönelik önleyici araçlardan biri çalışma konumuz olan hedef süre uygulamasıdır. Bu uygulama, Türk Yargı Teşkilatı'nda, soruşturma ve kovuşturmaların makul sürede tamamlanması amacıyla getirilmiştir. Belirlenen hedef süreler, ceza soruşturmaları ve kovuşturmalarının makul sürede tamamlanmasında, uzun süren soruşturma ve kovuşturma faaliyetlerinin kişiler üzerindeki maddi ve manevi baskıların bertaraf edilmesinde ve bu suretle adaletin temin ve hukuka olan inancın muhafaza edilmesinde önemli rol oynayabilir. Bu nedenle uygulamanın etkinliğinin sağlayacak şekilde önlemler alınmalıdır. Bu çerçevede aşağıdaki hususlar dikkate alınarak bu uygulamanın yeniden ele alınması gerekir.

a. Yargılamanın makul sürede tamamlanmasına yönelik teorik düzeyde düzenlemelerin yerinde ve yeterli olduğunu fakat problemin bunlara ilişkin hükümlerin uygulanmasından kaynaklandığını düşünmekteyiz. Yargılamanın adil ve makul bir sürede gerçekleştirilmesine yönelik özellikle CMK'da çok önemli değişiklikler yapılmıştır. İddianamenin iadesi, uzlaştırma, çapraz sorgu, seri muhakeme, kabahatlerin suç olmaktan çıkarılması, şahsi davanın kaldırılması, duruşmaların kural olarak ara vermeden tamamlanmasına ve koruma tedbirlerinde sürelerin getirilmesi ilişkin hükümler bu kapsamda değerlendirilebilir. Ancak bu hükümlerin etkin ve yerinde kullanılmasıyla sağlıklı, adil ve insan haklarına riayet edilen ve makul sürede tamamlanan bir ceza muhakemesinden bahsedilebilir.

b. Hedef süre uygulamasının kısa ve orta vadeli uygulanması gerektiğini düşünmekteyiz. Yargının iş yükünü hafifletmeye yönelik olumlu etkileri olmakla birlikte uzun vadede ya bu uygulamadan vazgeçilmeli ya da etkin bir uygulamayla ve sınırlı olarak belli dava türlerinde kabul edilmelidir. Aksi

Dergisi, C. XXVIII., S. 4., s. 497 vd. Benzer yönde yaklaşım için bkz. Ekinci, M. ve Öztürk, M. A. (2025). s. 344.

hâlde belirlenen hedef sürelerle ve hatta Strateji Belgesi'nde bu sürelerin daha da kısaltılmasıyla ortaya çıkacak ihlallerin mevcut durumdaki ihlalleri geçebilme ihtimali muhtemeldir. Örneğin hedef sürenin tamamlanması nedeniyle savunma hakkını ciddi etkileyen bir işlemin yapılamaması ve sonrada ortaya çıkan bir belgenin dosyaya girememesi, muhakemenin soruşturma aşamasında hedef süre nedeniyle olgunlaşmaması nedeniyle bitirilmesi, savunmanın hazırlanması için yeterli zaman ve kolaylığın sağlanmaması gibi adil yargılanma hakkını önemli derecede etkileyecek zincirleme ihlaller gündeme gelebilir.

c. Hedef süre uygulaması bakımından sürelerin miktarı ve kim tarafından belirleneceği dikkate değer konulardır. Aynı türden yargılamalar için belirli hedef süreler konulması makul sürede yargılanma mantığına uygun değildir. Esas olan, bu sürelerin her dava özelinde makul düzeyde belirlenmesidir. Bu yüzden adil yargılanma kapsamında makul sürede yargılanma kavramı kullanılır. Makul süreyi davanın koşulları çerçevesinde takdir edecek olanlar, dosyaya vakıf olan hâkim, savcı ve müdafidir. Adil yargılanma hakkı bakımından sürenin çok uzun veya kısa olması değil, makul olması önemlidir. Uzun süren bir yargılama adil yargılanma hakkını ihlal edilebileceği gibi, kısa süren bir yargılamada adil yargılanma hakkının gerekleri yerine getirilmiş olabilir. Bu yüzden ceza muhakemesinde soruşturma ve kovuşturmalarda belirlenecek olan sürelerle uyma kaygısı hakların etkin kullanılmasının önüne geçmemelidir. Adil yargılanma bakımından süreler her zaman birer araç olmalıdır. Sistemin yükünü hafifletmeye ve adaletin zamanında tesisini sağlamaya yönelik kısa ve/veya uzun vadede uygulanmasını önerdiğimiz hedef süre uygulamasında süreler hiçbir zaman amaç hâline getirilmemelidir. Hedef süre uygulaması, etkin soruşturma ve kovuşturma yükümlülüğünün ortadan kalktığı şeklinde yorumlanmaması, aksine yargı sistemini geleceğe dönük iyileştirme amacına yönelik sadece bir araç olarak telakki edilmelidir. Ceza mu-

hakemesinde bu açıdan araç-amaç dengesinin değiştirilmesi ve aracın amaç hâline getirilmesi durumunda adil yargılanma hakkının ihlal edilmesi kaçınılmazdır.

Hedef süre uygulamasında sürenin kim tarafından belirleneceği de önem arz etmektedir. HSK'nın 28'inci maddesinin yedinci fıkrasına göre, hedef süreler HSKur'un görüşü alınarak Adalet Bakanlığı tarafından belirlenir. Kanaatimizce tarafların özellikle savunmanın sürece dâhil edilmesi gerekir. Sürelerin bakanlık tarafından belirlenmesi soruşturmaların ve yargılamaların mahiyetine uygun değildir. Özellikle yargılama faaliyeti ile ilgili bir konunun bakanlığın inisiyatifine bırakılması isabetli olmamıştır. Ayrıca mevcut durumda HSK görüşü bağlayıcı değil, tavsiye niteliğindedir. Yani, Adalet Bakanlığı kurulun bu konudaki görüşüyle bağlı değildir. Bu yetkinin bakanlıktan alınması ve dosyanın taraflarının iş birliğini esas alan bir sistemle sürelerin her dava özelinde belirlenmesi sistemi kabul edilmelidir. Bunun, mevcut ceza muhakemesi sisteminde kabul edilen sùjelerin iş birliği anlayışına daha uygun olduğu kanaatindeyiz. Yukarıda bahsi geçen CEPEJ'in uygulama rehberinde yargılamalarda en uygun ve öngörülebilir makul sürelerin belirlenmesinde ulusal mahkemeler düzeyinde birçok yetkilinin rol oynadığı, sürelerle ilişkin tekliflerin ilgililerinin katılımı ile hazırlanmasının önemi, yargının kendisine has doğasının davalardaki gecikmeler için bir argüman olarak görülemeyeceği hususları vurgulanmış, rehber ilkelerin mahkemelere ve mahkemede çalışanlara yönelik hazırlandığı vurgulanarak konunun önemine dikkat çekilmiştir¹⁶⁸.

d. Belirlenen hedef sürelerle uygunluğun test edilmesi ve bunun ölçümlenmesi bakımından kanaatimizce bölgesel düzeyde pilot¹⁶⁹ mahkemelerin belirlenmesi, bu şekilde yerel ih-

168 CEPEJ Uygulama Rehberi, § 3.

169 Adalet Bakanlığı'nın paylaşımına göre, Türkiye'de yargıda reform çalışmalarının önemli bir kısmını oluşturan, 2013 yılında ilk defa pilot adliye seçilen mahkemelerde uygulanan, pilot mahkemelerden gelen

tiyaçlar göz önünde bulundurularak sorunların tespit edilmesi ve buna ilişkin çözümlerin tartışılması gerekir. Hedef süre uygulamasına ilişkin çıkartılan yönetmelikte hedef sürelerle uyumun ölçülmesi ve takibine ilişkin hükümlerin gözden geçirilmesi ve bölgesel düzeyde pilot mahkeme uygulaması düşünülebilir.

e. Belirlenen hedef sürelerde soruşturma ve yargılamaların tamamlanması, hâkimler ve savcılar üzerinde baskı aracı olarak mesleki performanslarının değerlendirilmesinde bir ölçüt olmaktan çıkartılmalıdır. Bu durum hedef süreye uyma kaygısı taşıyan hâkim veya savcının hak ihlallerinin taşıyıcısı hâline getirebileceği gibi hâkimlerin bağımsızlığı ve tarafsızlığına aykırılığı da gündeme getirebilir. Bu noktada AYM'nin konuya ilişkin verdiği ve hedef süre uygulamasını anayasaya aykırı görmediği yukarıdaki çoğunluk kararının yerinde olmadığı düşünmekteyiz.

SONUÇ

Çalışmada Türk yargı teşkilatında ceza soruşturmalarında ve kovuşturmalarında hedef süre uygulaması özellikle makul sürede yargılanma hakkı bağlamında değerlendirilmiş ve uygulamanın adil yargılanma hakkını ihlal edip etmediği tartışılmıştır.

Ülkemizde ceza soruşturmaları ve kovuşturmalarındaki süreç birçok nedenden kaynaklı olarak uzamaktadır. Adil yargılanma hakkının bir görünüş şekli olan makul sürede yargılanma hakkının ihlali dolayısıyla gerek AİHM'e gerek-

olumlu sonuçlar neticesinde 2015 yılında ülke genelinde uygulanmasına karar verilen "Yargıda Hedef Süre Uygulaması" başlamış ve hâlen devam etmektedir. Hedef süreler, yaklaşık 3 yıl süren çalışmalar sonucu, Adalet Bakanlığı'nda hâkimler, savcılar ve akademisyenlerden oluşan bir komisyon tarafından, Türkiye genelindeki tüm adli yargı ilk derece mahkemeleri, Cumhuriyet başsavcılıkları, idari yargı ilk derece mahkemeleri, Yargıtay, Danıştay, HSK ve Türkiye Barolar Birliği'nin görüş ve önerileri doğrultusunda belirlenmiştir. Bkz. <https://sgb.adalet.gov.tr/Home/Sayfa/Detail/yargida-hedef-sure-uygulamasi-baslamistir>. (Erişim Tarihi: 9/4/2025)

se AYM'ye çok sayıda başvuru yapılmıştır. Bu başvuruların çokluğu, başta ceza soruşturmaları ve kovuşturmaları olmak üzere yargısal süreçlerin işleyişinde iyileştirmelerin yapılması gereğini ortaya koymuştur. Yargıya olan güveni yeniden tesis etmek, adil yargılanma hakkı ihlallerinin önüne geçmek ve yargısal süreçlerden verimliliği arttırmak için ceza soruşturmaları ve kovuşturmalarında hedef süre belirleme gereği doğmuştur.

Hedef süre uygulaması, hem bir AYM kararına hem de Yargı Reformu Stratejisi Belgesi'ne konu olmuştur.

AYM, HSK'nın 28'inci maddesinin yedinci fıkrasının iptali talebiyle önüne gelen başvuruda oy çokluğuyla hükmün Anayasa'ya aykırı olmadığına karar vermiştir. Çoğunluk kararında AYM, hedef süreye ilişkin esasların uzmanlık ve idare tekniğine ilişkin olduğundan yönetmelikle düzenlenebileceğini, hâkim ve savcıların özlük haklarını etkileyen kanun yolu değerlendirme formunda hedef sürenin tek belirleyici ölçüt olmadığını ve sürelerin belirlenmesinde HSKur'un görüşü alındığı için HSK mad. 28/f.7'nin hâkimlik teminatı ve mahkemelerin bağımsızlığı ilkelerine aykırı olmadığı sonucuna varmıştır. Karardaki muhalefet şerhlerinde makul sürede yargılanma hakkı için hedef süre uygulamasının önemli ve gerekli bir adım olduğu; adil yargılanma hakkının tesisi bakımından bunun sadece bir araç olduğu ve hiçbir zaman bir amaç hâline getirilmemesi gerektiği, mesleki performansları değerlendirirken hâkim ve savcılar üzerinde baskı aracı olacağı ve bunun yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı ilkelerini ihlal edeceği; buna ilişkin esasların kanunla ortaya konulması, yargılama sürecinin adil yargılanma hakkının tüm ilkelerine uyularak gerçekleştirilmesi gerektiği özellikle vurgulanmıştır.

Strateji Belgesi'nde hedef sürelerin kısaltılması, takibi, süre aşımına neden olan hususların önlenmesi, istinaf kanun yolunda hedef süre uygulamasına geçilmesi gibi hedeflere yer verilmiştir. Ancak hedef süredeki sürenin belirli bir süreyi ifa-

de ettiği dikkate alındığında bu uygulamanın adil yargılanma ve onun bir görünüşü olan makul sürede yargılanma hakkını ihlal etmesi, özellikle savunma makamının kendisine tanınan hakları gerçekten kullanamaması ve bunun ceza muhakemesinde silahların eşitliği ilkesini bozması mümkündür. Bu yüzden mezkûr hedef sürelerin kısaltılacağına ilişkin açıklamaya şüpheyle yaklaşılması gerekir.

Ceza soruşturmaları ve kovuşturmalarının makul sürede bitirilmesinde, uzun süren soruşturma ve kovuşturmaların kişiler üzerindeki maddi ve manevi baskıları ortadan kaldırması, adaletin tesis edilmesi ve hukuka olan inancın korunması bakımından hedef süre uygulaması önemli rol oynamaktadır. Uygulamanın soruşturma ve kovuşturmaların makul sürede tamamlanması ve yargıdaki iş yükünü hafifletmek için getirildiğini, bu minvalde makul sürede yargılanma hakkının korunması bakımından çok önemli bir yargılama sürecini yönetim sistemi olduğunu belirtmek gerekir. Yargıdaki iş yükünü hafifletmek kaygısıyla getirildiğini düşündüğümüz bu uygulamayla yargılama sürecinin uzaması kadar kısaltılması da adil yargılanma hakkını ihlal edebilir. Süre kaygısı nedeniyle sanığın savunma hakkının kısıtlanması gibi usul ihlallerinden kaynaklı yargılama sürecinin uzaması söz konusu olabilir. Adil yargılanma hakkını aşındırma potansiyeli olduğu kanaatini taşıdığımız bu uygulamadan uzun vadede vazgeçilmeli, hızlı ve adil yargılanma hakkını ihlal etmeyecek şekilde ceza soruşturmaları ve kovuşturmaları için mevcut ceza muhakemesi kanunumuzdaki enstrümanların etkin kullanılması gerekir. Kısa ve orta vadede etkin bir hedef süre uygulaması için belli bölgelerde pilot mahkemeler belirlenmeli ve uygulama ilişkin pratik düzeyde ortaya çıkan problemler tespit edilmelidir. Ayrıca sürelerin her dosya özelinde tarafların iş birliğini esas alan bir sistemle belirlenmesi ve özellikle savunma makamının sürece dâhil edilmesi gerekir.

Yukarıda ortaya konulan mezkûr çözüm önerileriyle adil yargılanmanın bir parçası olan makul sürede yargılanma hak-

kının dinamizmine, ceza muhakemesinde soruşturma aşamasında silahların dengesine ve kovuşturmada silahların eşitliğine, kısacası sağlıklı ve insan haklarına dayalı bir ceza muhakemesi sürecine zarar vermeden hedef süre uygulamasının sınırlı şekilde ve belli davalar düzeyinde ve daha da önemlisi kısa ve/veya orta vadede daha etkin ve ölçülebilir bir uygulama ile kabul edilmesi gerekir.

KAYNAKÇA

Kitaplar, Tezler ve Makaleler

- BECCARIA, Cesare (2014). *Suçlar ve Cezalar Hakkında*, Selçuk, Sami (Çev.), Ankara: İmge Kitabevi.
- BRUNHÖBER, Beatrice (2010). “Für ein Grundrecht auf ein faires Verfahren in der strafprozessualen Praxis”, *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik*, S. 12., ss. 761-771.
- CİVAN, Muharrem (2024). “Kabahatler Kapsamında Yargı Erkinin İdari Yaptırım Kararı Verme Yetkisi”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XX-VIII., S. 4., ss. 497-531.
- DUTERTRE, Gilles (2003). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler*, Strasbourg: Avrupa Konseyi Yayınları.
- EKİNCİ, Murat ve ÖZTÜRK, Mehmet Akif (2025). “Cumhuriyet Savcısının İdari Yaptırım Uygulama Yetkisi”, *TAAD*, Y. 16., S. 63., ss. 315-346.
- ERB, Volker (2018). *Verfahren im ersten Rechtszug* (§§ 151–295), in Löwe-Rosenberg Großkommentar (StPO), Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH.
- ERDOĞAN, Mustafa (2012). *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, Ankara: Orion Kitabevi.
- ESEN, Selin (2023). *Makul Sürede Yargılanma Hakkının Korunması (Mevcut Durum ve Öneriler)*, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- GEMALMAZ, H. Burak (2022). Türk Anayasa Mahkemesinin Trajedisi: Bireysel Başvuru Yolunun Etkisizliğinin Bazı Sebepleri ile Bunu Giderecek Bazı Öneriler, içinde *Bireysel Başvuruda İş Yükü ve Çözüm Önerileri Sempozyumu*, 1 Mart 2022, (ss. 57-75), Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları.

- GÖKCEN, Ahmet, ALŞAHİN, M. Emin ve ÇAKIR, Kerim (2024). *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara: Adalet Yayınevi.
- İNCEOĞLU, Sibel (2018). *Adil Yargılanma Hakkı, Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru: El Kitapları Serisi-4*, Ankara: Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi Yayınları.
- KALABALIK, Halil (2023). *İnsan Hakları Hukukuna Giriş*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- KAYA, Seyithan ve KURT, Taha (2023). *Anayasa Yargısı ve Bireysel Başvuru*, Ankara: Adalet Yayınevi.
- KOÇ, Coşkun (2020). "Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Muhakemesinde Makul Sürede Yargılanma Hakkı", *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 7., S. 1., ss. 89-113.
- ÖZBEK, Veli Özer (2022). Masumiyet Karinesi ve Ceza Muhakemesi Hukukuna Etki Eden Sonuçları, içinde *Masumiyet Karinesi ve Lekelenme Hakkı Sempozyumu*, Ankara 8-9 Kasım 2021, (ss. 29-43), Ankara: Ceza İşleri Genel Müdürlüğü Yayın No:1.
- ÖZBEK, Veli Özer, DOĞAN, Koray ve BACAKSIZ, Pınar (2024). *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- ÖZKAN DUVAN, Ayşe (2019). "Bireysel Başvuru Kararlarında Makul Sürede Yargılanma Hakkı", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 68., S. 1., ss. 287-336.
- ÖZTÜRK, Bahri, TEZCAN, Durmuş, ERDEM, Mustafa Ruhan, GEZER, Sırma, SAYGILAR, Yasemin Filiz, ALAN, Esra, ÖZAYDIN, Özdem, ERDEM TÜTÜNCÜ, Efser ve TOK, Mehmet Can (2023). *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- POYRAZ, Yasin (2001). "Sarı-Türkiye ve Danimarka Davası", *AÜEHFD*, C. V., S. 1-4., ss. 649-664.

- ROXIN, Claus, ACHENBACH, Hans, JÄGER, Christian ve HEINRICH, Manfred (2019). *Strafprozessrecht*, München: C. H. Beck.
- ROXIN, Claus ve SCHÜNEMANN, Bernd (2017). *Strafverfahrensrecht*, München: C.H. Beck.
- SCHROEDER, Friedrich-Christian (1996). “Ceza Muhakemesinde ‘Dürüst Yargılama’ İlkesi”, Şahin, Cumhur (Çev.), *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* (Prof. Dr. M. Şakir Berki’ye Armağan), C. 5., S. 1-2., ss. 269-283.
- SCHROEDER, Friedrich-Christian ve VERREL, Torsten (2019). *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Oktar, Salih (Çev.), Ankara: Yetkin Yayınları.
- ŞAHİN, Cumhur ve GÖKTÜRK, Neslihan (2024). *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- ŞAHİN, İsmail (2019). “Anayasa Mahkemesi Kararlarında Makul Sürede Yargılanma Hakkının İhlali”, *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, Y. 4., S. 1., ss. 223-255.
- TAŞKIN, Mustafa (2016). “Ceza Yargılamasında Görevsizlik Kararları ve Bunun Yargılama Sürelerine Etkisi”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, S. 7., ss. 1025-1059.
- TATLIDİL, Sıla (2019). “Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Makul Sürede Yargılanma Hakkı-Sürenin Aşılması ve Sonuçları”, *TBB Dergisi*, S. 143., ss. 9-49.
- TIEDEMANN, Klaus (2019). *Das Strafprozessrecht*, in ROXIN, Claus, ARZT, Gunther and TIEDEMANN, Klaus *Einführung in das Strafrecht and Strafprozessrecht*, Heidelberg/München/Landsberg/Frechen/Hamburg: C. F. Müller.
- TOKDEMİR, Sercan (2013). *The Powers of the Prosecutor in the Turkish Criminal Justice System from A Socio-Legal Approach*, Ankara: Adalet Yayınevi.

- TOKDEMİR, Sercan (2013). "Honor Crimes in Turkey: Rethinking Honour Killings and Reconstructing the Community Using Restorative Justice System", *Law and Justice Review*, V. 4., I. 2., pp. 257-275.
- TOKDEMİR, Sercan (2017). "Ceza Adaleti Sistemine Yeni Bir Yaklaşım: Tamamlayıcı Bir Sistem Olarak 'Onarıcı Adalet' Mekanizması", *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XXI., S. 1-2., ss. 75-114.
- ÜNVER, Yener ve HAKERİ, Hakan (2024). *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara: Adalet Yayınevi.
- VITKAUSKAS, Dovydas ve DIKOV, Grigoriy (2017). *Protecting the right to a fair trial under the European Convention on Human Rights (a handbook for legal practitioners)*, Strasbourg: Council of Europe Press.
- VOLK, Klaus ve ENGLÄNDER, Armin (2018). *Grundkurs StPO*, München: C.H. Beck.
- YENİSEY, Feridun ve NUHOĞLU, Ayşe (2024). *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yargı Kararları

- AYM, E.2021/17, K.2021/103, 30/12/2021.
- Koştı ve diğerleri/Türkiye, B. No: 74321/01, 3/5/2007.
- Kudla/Poland, B. No: 30210/96, 26/10/2000.
- Sarı/Türkiye ve Danimarka, B. No: 21889/93, 8/11/2011.
- Stogmüller/Austria, B. No: 1602/62, 10/11/1969.
- Ümmühan Kaplan/Türkiye, B. No: 24240/07, 20/3/2012.
- Aycan Yılmaz, B. No: 2014/10799, 10/3/2015.
- B.E., B. No: 2012/625, 9/1/2014.

- Fatih Taş*, B. No: 2013/1461, 12/11/20214.
- Güher Ergun ve diğerleri*, B. No: 2012/13, 2/7/2013.
- H.Ş.*, B. No: 2013/7123, 6/2/2014.
- Haydar İzgi*, B. No: 2012/673, 19/12/2013.
- Hüseyin Kınağ*, B. No: 2018/27472, 11/12/2019.
- İbrahim Halil Yahli*, B. No: 2017/176, 9/9/2015.
- Keser Altıntaş*, B. No: 2023/18536, 25/7/2023.
- Murat Öztürk*, B. No: 2014/2454, 4/11/2014.
- Nevriye Kuruç*, B. No: 2021/58970, 5/7/2022.
- Sabire Güngör*, B. No: 2019/32487, 29/2/2024.
- Sebahat Tuncel*, B. No: 2021/20346, 13/4/2022.
- Yıldıray Özbey ve diğerleri*, B. No: 2014/18932, 8/9/2015.
- Yurt Atayün*, B. No: 2017/34216, 29/5/2019.
- BGH, NJW 2009, 2463.
- BGHSt 37, 13; BGHSt 32, 44.

Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), Yürürlük Tarihi: 3/9/1950.

Avrupa Yargının Etkinliği Komisyonu (CEPEJ) Uygulama Rehberi.

Biyogüvenlik Kanunu, Kanun Numarası: 5977, Kabul Tarihi: 18/3/2010, RG: 26/3/2010-27533.

Ceza Muhakemesi Kanunu, Kanun Numarası: 5271, Kabul Tarihi: 4/12/2004, RG: 17/12/2004-25772.

Çek Kanunu, Kanun Numarası: 5941, Kabul Tarihi: 14/12/2009, RG: 20/12/2009-27438.

Kabahatler Kanunu, Kanun Numarası: 5326, Kabul Tarihi: 30/3/2005, RG: 31/3.2005-25772 (Mükerrer).

Soruşturma, Kovuşturma veya Yargılama Hedef Sürelerinin Belirlenmesi ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik (Adalet Bakanlığı, RG: 23/06/2017, Sayı: 30105).

Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun, Kanun Numarası: 6222, Kabul Tarihi: 31/3/2011, RG: 14/4/2011-27905.

Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 1567, Kabul Tarihi: 20/2/1930, RG: 25/2/1930-1433.

Çevrim İçi Kaynaklar

Adalet Bakanlığı 2024-2028 Stratejik Planı, <https://rayp.adalet.gov.tr/resimler/1/dosya/adalet-bakanligi-stratejik-plan-2024-2028-29-04-20244-20-pm.pdf> (Erişim Tarihi: 14/4/2025)

Adil, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 19/3/2025)

Adli istatistikler, [https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/7042025092455_Adal et_%C4%B0statistikleri_2024%20T%C3%BCrk%C3%A7e_Ingilizce.pdf](https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/7042025092455_Adal_et_%C4%B0statistikleri_2024%20T%C3%BCrk%C3%A7e_Ingilizce.pdf) (Erişim Tarihi: 7/4/2025)

CEPEJ, <https://diabgm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/cepej27022020045409> (Erişim Tarihi: 12/4/2025)

CEPEJ, Yargıda Saturn Zaman Yönetimi Araçlarının Uygulanması Rehberi (§ 12), <https://rm.coe.int/avrupa-adaletin-etkililigi-komisyonu-cepej-mahkemelerde-saturn-zaman-y/168074822e> (Erişim Tarihi: 9/4/2025)

Hâkimler Savcılar Yüksek Kurulu 2024-2028 Stratejik Planı, <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/120320241040hsk-2024-2028-stratejik-planpdf.pdf> (Erişim Tarihi: 9/4/2025)

Hedef süre belirleme kıstasları, <https://rayp.adalet.gov.tr/resimler/31/dosya/ceza-yargilamasi-hedef-sure-belirleme-kis-taslari17-07-202017-11.pdf> (Erişim Tarihi: 9/4/2025)

Hedef süre uygulaması başlamıştır. <https://sgb.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/yargida-hedef-sure-uygulamasi-baslamistir> (Erişim Tarihi: 9/4/2025)

Makul, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 14/3/2025)

Yeni ağır ceza mahkemeleri, <https://pgm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/03052024-tarihinde-kurulan-mahkemeler04052024105410> (Erişim Tarihi: 26/8/2025)